

Općina NEUM

Strategija razvoja Općine Neum za razdoblje od 2023. do 2030. godina

Studen, 2023. godine

SADRŽAJ

1. UVOD	4
1.1. Svrha i značaj strateškog dokumenta	4
1.2. Regulatorni okvir	5
1.3. Proces izrade i konzultacija	5
1.4. Usklađenost sa ostalim strateškim dokumentima	6
2. STRATEŠKA PLATFORMA	8
2.1. Izvod iz situacijske analize	8
2.1.1. Geografska obilježja, prirodne i kulturno-povijesne karakteristike	8
2.1.2. Povijesni razvoj Općine Neum	9
2.1.3. Prometna povezanost	10
2.1.4. Demografske karakteristike, radna snaga i zaposlenost	11
2.1.5. Osnovno i srednje obrazovanje	14
2.1.6. Poduzetništvo i broj pravnih osoba	14
2.1.7. Stupanj razvijenosti	15
2.1.8. Fiskalni kapacitet Općine Neum	16
2.1.9. Projekcija fiskalnih prihoda i rashoda	18
2.2. Turizam	19
2.2.1. Početak i razvoj turizma u Općini Neum	19
2.2.2. Kulturno-povijesna i spomenička baština kao dio turističke ponude Općine Neum	20
2.2.3. Prirodna baština i zaštićena područja kao turistički resurs – bioraznolikost	22
2.2.3.1. Bioraznolikost planine Žaba	22
2.2.3.2. Bioraznolikost vodnog područja	23
2.2.3.3. Zaštićeno prirodno područje	24
2.2.3.4. Efektivni oblici turizma u Općini Neum	24
2.2.4. Smještajni kapaciteti i način zadržavanja turista u Općini Neum	25
2.2.5. Dolasci i noćenja domaćih i stranih turista u Općini Neum	26
2.3. Ruralni razvoj, poljoprivreda i održivi razvoj okoliša	30
2.3.1. Definiranje ruralnih područja	30
2.3.1.1. Poljoprivreda – zemljišni resursi Općine	31
2.3.1.2. Biljna proizvodnja u sektoru poljoprivrede Općine Neum	33
2.3.1.3. Animalna proizvodnja u sektoru poljoprivrede Općine Neum	37
2.3.2. Kategorije korištenja zemljišta (bonitetne klase) Općine Neum	40

2.3.2.1. Zemljišta prikladna za kultiviranje (obradu) su III kategorija (bonitetne klase) poljoprivrednih površina.....	40
2.3.2.2. Zemljišta neprikladna za kultiviranje.....	40
2.3.2.3. Zona šuma.....	42
2.3.2.4. Ribarstvo.....	44
2.3.2.5. Vodoopskrba Općine Neum.....	45
2.4. Stanje okoliša	47
2.4.1. Kvaliteta zraka.....	48
2.4.2. Otpad.....	49
2.4.3. Stanje gradskog zelenila.....	49
2.4.4. Utjecaj okoliša na javno zdravlje.....	49
2.5. Stanje prostorno-planske dokumentacije	50
2.6. Zaštita prirodnog i kulturno-povijesnog nasljeđa	50
 3. SWOT ANALIZA I STRATEŠKO FOKUSIRANJE	 51
3.1. Integrirana SWOT analiza za Općinu Neum	51
3.2. Strateški fokus	52
3.3. Vizija razvoja Općine Neum	54
3.4. Strateški ciljevi s indikatorima	54
 4. PRIORITETI I MJERE S INDIKATORIMA	 58
4.1. Prioriteti za Strateški cilj 1	59
Prioritet 1.1. Poduzetnički orijentirana Općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja.....	60
Prioritet 1.2. Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga.....	61
Prioritet 1.3. Povećanje energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije javnih objekata.....	66
Prioritet 1.4. Razvoj urbane infrastrukture i stanogradnje.....	67
Prioritet 1.5. Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture.....	68
4.2. Prioriteti za Strateški cilj 2	69
Prioritet 2.1. – Razvoj i promocija održivog turizma i valorizacija turističkih potencijala.....	70
Prioritet 2.2. - Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone.....	71
Prioritet 2.3. – Ruralni turizam.....	72
Prioritet 2.4. Očuvanje i održivo korištenje prirodnim vrijednostima i zaštita okoliša.....	73
Prioritet 2.5. Razvoj turističke infrastrukture.....	73

4.3. Prioriteti za Strateški cilj 3	74
<i>Prioritet 3.1. Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave i usluga.....</i>	<i>76</i>
<i>Prioritet 3.2. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih.....</i>	<i>77</i>
<i>Prioritet 3.3. Povećanje kapaciteta civilne zaštite.....</i>	<i>78</i>
<i>Prioritet 3.4. Poboljšanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga stanovništva.....</i>	<i>79</i>
<i>Prioritet 3.5. Stvaranje uvjeta za viši stupanj sigurnosti mještana i gostiju.....</i>	<i>80</i>
 5. STRATEŠKI PROJEKTI	 81
<i>STRATEŠKI PROJEKT 1 – Uređenje obalnog pojasa</i>	<i>81</i>
<i>STRATEŠKI PROJEKT 2 – Uređenje i promocija poslovnih zona Dubrava i Cerovica u zaleđu Neuma</i>	<i>81</i>
<i>STRATEŠKI PROJEKT 3 – Sanacija i uređenje regionalne deponije Klepovica i uspostava sustava planskog upravljanja otpadom</i>	<i>82</i>
 6. INDIKATIVNI FINACIJSKI OKVIR	 83
7. SAŽETI PREGLED STRATEŠKOG DOKUMENTA	89
8. OKVIR ZA PROVOĐENJE, PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU STRATEGIJE RAZVOJA	97
<i>8.1. Provedba</i>	<i>97</i>
<i>8.2. Monitoring i izvještavanje</i>	<i>98</i>
<i>8.3. Evaluacija</i>	<i>99</i>
9. PRILOG – detaljan opis mjera	102

1. UVOD

1.1. Svrha i značaj strateškog dokumenta

Strategija integriranog razvoja Općine Neum 2023. – 2030. (u daljnjem tekstu Strategija razvoja) ključni je strateško-planski dokument Općine Neum na kojem se temelji stvaranje poticaja za rast i razvoj lokalne zajednice. Strategija razvoja Općine Neum definira viziju sveukupnog razvoja, razvojne ciljeve i prioritete za Općinu Neum, ali i kreira strateški okvir za povlačenje financijskih sredstava iz domaćih i vanjskih izvora.

S tim u vezi, u procesu izrade Strategije razvoja Općine Neum poseban značaj i fokus stavljen je na dosljednu primjenu načela planiranja utvrđenih Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 32/17) (u daljnjem tekstu: Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH) koji su ugrađeni u sve faze procesa razvojnog planiranja i jasno vidljivi u svim elementima ovog strateškog dokumenta. Proces izrade Strategije razvoja Općine Neum koordinirao je Razvojni tim Općine Neum imenovan Rješenjem načelnika, sačinjen od 10 članova, dok se kroz Odbor za razvoj sačinjen od 30 članova i druga radna tijela osiguravalo sudjelovanje ostalih institucija na razini Općine, poslovne zajednice, nevladinog sektora te ostalih socioekonomskih čimbenika i zainteresiranih strana. Strategija razvoja Općine Neum za razdoblje 2023. - 2030. godine u potpunosti je izrađena u skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH kao i Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH.

Pri izradi Strategije u obzir su uzeta i iskustva iz procesa pripreme i provedbe prethodne Strategije razvoja Općine Neum, kao i svi dokumenti koji su izrađeni, a nisu do danas usvojeni. Tijekom izrade, u obzir je posebno uzet na razmatranje nacrt Strategije razvoja Hercegovačko-neretvanske Županije za razdoblje 2021. – 2027. godine, strategije viših razina vlasti te ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih naroda (SDGs).

Vizija razvoja Općine Neum ostvarit će se kroz strateške ciljeve, razrađene u prioritetima i razvojnim mjerama. Sadržajni dijelovi dokumenta su i financijski okvir za realizaciju Strategije kao i indikatori za mjerenje stupnja njezina ostvarenja.

U sektoru ekonomskog razvoja, fokus i okosnica razvoja bit će na razvoju poslovne infrastrukture i kreiranju pozitivnog poslovnog okruženja, promociji turizma i razvoju novih turističkih sadržaja te razvoju poljoprivrede i diversifikaciji aktivnosti na selu, odnosno stvaranje jednakih mogućnosti za bavljenje poslovnim aktivnostima na selu.

U sektoru društvenog razvoja Strategija se fokusira na poboljšanje kvalitete i dostupnosti socijalnih i zdravstvenih usluga građanima te poboljšanju uvjeta obrazovanja, kulture i športa, s posebnim fokusom na mlade.

U oblasti održivog upravljanja okolišem, prirodnim i infrastrukturnim resursima, Strategija se usredotočuje na unaprjeđenje zaštite okoliša i planskog korištenja prirodnih resursa i prostora, urbanizaciju i revitalizaciju javnih objekata, povećanje zelenih površina, povećanje energetske učinkovitosti te modernizacije prometne i komunalne infrastrukture što je u konačnici u funkciji osiguranja resursno učinkovitog i održivog infrastrukturnog razvoja.

1.2. Regulatorni okvir

Proces izrade Strategije razvoja Općine Neum proveden je u potpunosti u skladu s odredbama Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH i pripadajućim uredbama koji čine učinkovit regulatorni okvir za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Federaciji BiH. Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem donesen je 2017. godine i čini temeljni normativni akt kojim je definirana svrha sustava kroz „transparentno i usuglašeno razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Federaciji, županijama i jedinicama lokalne samouprave“, kao i „koordinacija i integracija strateških dokumenata i javnih te drugih finansijskih resursa radi realizacije utvrđenih razvojnih prioriteta“. Uz ciljeve, Zakon propisuje i osnovne principe razvojnog planiranja i upravljanja razvojem, vrste strateških dokumenata, kao i tijela odgovorna za razvojno planiranje i upravljanje razvojem. Utvrđen je i proces razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u FBiH, kao i postupci programiranja, monitoringa, evaluacije i izvještavanja o provedbi strateških dokumenata te financiranja njihove provedbe. Zakon propisuje i dokumente koji se donose u postupku provedbe strateških dokumenata. Godine 2019. doneseni su i podzakonski akti koji pobliže uređuju pitanja izrade i evaluacije strateških dokumenata te trogodišnjeg i godišnjeg planiranja, i to: Uredba o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji BiH, Uredba o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH te Uredba o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine koje su uzete u obzir pri izradi Strategije razvoja Općine Neum.

1.3. Proces izrade i konzultacija

Na temelju članka 64. Zakona o lokalnoj samoupravi HNŽ/K („Službene novine Hercegovačko-neretvanske županije/kantona“, broj 4/00), članaka 5., 10., 20., 27. i 37. Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 32/17), Uredbe o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 74/19), Statuta Općine Neum („Narodni list“, broj 5/22), Općinsko vijeće je 27.6.2022. godine donijelo Odluku o pristupanju izradi Strategije razvoja Općine Neum 2023. – 2030. godine, čime je službeno pokrenut proces izrade Strategije razvoja Općine Neum 2023. – 2030. Odlukom je propisano da je nositelj procesa izrade Strategije načelnik i općinska uprava, a načelnik će svojim aktima uspostaviti Odbor za razvoj Općine Neum i po potrebi tematske radne skupine kao i partnersku skupinu. Time je osigurano da u procesu izrade Strategije budu uključene javne ustanove, javna poduzeća, nevladine organizacije i druge institucije i organizacije s područja Općine Neum te građani i drugi neformalni sudionici, čije je sudjelovanje osigurano radnim tijelima i drugim koordinacijskim i participativnim mehanizmima. Proces izrade Strategije proveden je u skladu s Uredbom o izradi strateških dokumenata Federacije Bosne i Hercegovine. Tijekom procesa izrade Strategije formirana su radna i savjetodavna tijela koja su usmjeravala dinamiku i proces izrade Strategije.

U procesu izrade Strategije planirano je i održano šest sastanaka Odbora za razvoj Općine Neum, pri čemu je validirana socioekonomska analiza, a potom i strateška platforma Općine Neum za razdoblje 2023. – 2030. godine koja je potom puštena u proces javnih konzultacija.

Završetkom javnih konzultacija o strateškoj platformi Općine Neum pripremljeni su prioriteti i mjere kao i ostali elementi strateškog dokumenta te izrađen nacrt Strategije razvoja Općine Neum za razdoblje 2023. – 2030. godine. Vodeća načela na kojima se zasniva planiranje lokalnog razvoja, a

koja su poštovana i tijekom izrade Strategije razvoja, otvorena su metoda koordinacije, ravnopravnost spolova i jednake mogućnosti za sve građane, horizontalna i vertikalna koordinacija, partnerstvo, javnost i transparentnost. Također, proces izrade Strategije integriranog razvoja Općine Neum vođen je i načelom održivosti koje podrazumijeva integriranost najvažnijih ekonomskih, društvenih i okolišnih aspekata. Tako integrirana Strategija razvoja ima cjelovit pristup i obuhvaća ekonomske, društvene i okolišne aspekte razvoja usklađene s prostornim mogućnostima.

1.4. Usklađenost s ostalim strateškim dokumentima

Jedan od principa Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH jest i vertikalna koordinacija i usklađivanje kao koordinacija odgovornosti i procesa između mjerodavnih institucija na različitim razinama vlasti u Federaciji, kao i usklađivanje strateških dokumenata na različitim razinama vlasti u Federaciji prema zajedničkim razvojnim ciljevima, dok se horizontalna koordinacija i usklađivanje odnosi na koordinaciju odgovornosti i procesa institucija, kao i usklađivanje strateških dokumenata, odnosno usklađivanje strategije razvoja i sektorskih strategija na istoj razini upravljanja u Federaciji, Županijama i jedinicama lokalne samouprave prema zajedničkim razvojnim ciljevima. S tim u vezi, strateški ciljevi i prioriteti Općine Neum za razdoblje 2023. – 2030. godine usklađeni su s ključnim strateškim dokumentima u Hercegovačko-neretvanskoj Županiji, FBiH i BiH, ali i uvažavaju ostale planske dokumente Općine Neum.

U skladu s navedenim, pri izradi Strategije razvoja Općine Neum poseban fokus je stavljen na razvojna opredjeljenja, strateške ciljeve i prioritete razvoja Općine Neum, koji su na odgovarajući način prilagođeni sljedećim strateško-planskim dokumentima:

- *Okvir za provođenje Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini (radna verzija)*
- *Strategija razvoja Federacije BiH 2021. – 2027. godine*
- *Strategija razvoja Hercegovačko-neretvanske županije za razdoblje 2021. – 2027. godine*
- *Strateški plan ruralnog razvoja BiH 2018. – 2021. (okvirni dokument)*
- *Okvirna strategija prometa BiH 2015. – 2030. godine*
- *Okvirna energetska strategija BiH do 2035. godine*
- *Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i nisko - emisijskog razvoja BiH za razdoblje 2020. – 2030. godine (nacrt)*
- *Strateške smjernice za harmonizaciju podrške razvoju malih i srednjih poduzeća i poduzetništva u BiH za razdoblje 2021. – 2027. godine (radna verzija)*
- *Strategija za unaprjeđenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH 2016. – 2021. godine*
- *Strategija borbe protiv dijabetesa u FBiH 2014. – 2024. godine*
- *Strategija upravljanja vodama FBiH 2010. – 2022. godine*
- *Transportna Strategija Federacije Bosne i Hercegovine 2016. – 2030. godine*
- *Plan upravljanja vodama za vodno područje Jadranskog mora u FBiH 2016. – 2021. godine*

Od posebnog značaja za provedbu Strategije razvoja Općine Neum ima Strategija razvoja Hercegovačko-neretvanske županije koja dijelom obuhvaća isto plansko razdoblje 2021. – 2027. Detaljna analiza ocjene usklađenosti predstavljena je u poglavlju pet ovog dokumenta. Pri izradi Strategije razvoja Općine Neum u obzir su uzete i obveze Bosne i Hercegovine u procesu ispunjenja uvjeta za pristupanjem Europskoj uniji, odnosno aktivnosti koje su nužno vezane za usklađivanje zakonodavstva i drugih obveza koje propisuje Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Europske unije i Bosne i Hercegovine. Provedba Strategije razvoja Općine Neum izravno doprinosi unaprjeđenju poslovnog okruženja, poljoprivrede i turizma, snažnijoj društvenoj infrastrukturi koja podržava cjelokupni razvoj te energetske učinkovitosti i zaštiti životne sredine. Strategija se u indikativnom financijskom okviru oslanja i na vanjske izvore iz EU fondova, posebno prekogranične suradnje s Hrvatskom, ali i druge dostupne EU fondove, u čemu posebnu ulogu ima unaprjeđenje provedbenih kapaciteta Općine. Poštivanje principa vertikalne koordinacije propisane Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH podrazumijeva i usklađenost s međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja. Navedeno podrazumijeva da sve razine vlasti u BiH trebaju definirati svoje prioritete, mjere i aktivnosti tako da istodobno osiguraju doprinos ostvarivanju ciljeva održivog razvoja, kao i da izvještavaju o ostvarenom napretku. Strategija razvoja Općine Neum doprinosi ostvarenju svih triju pravaca održivog razvoja u BiH (dobra uprava i upravljanje javnim sektorom, pametan rast te društvo jednakih mogućnosti) i dviju horizontalnih tema (ulaganje u ljudski kapital kao i princip „nitko ne smije biti isključen”), koji su adekvatno adresirani definiranjem strateških ciljeva te pripadajućih prioriteta i mjera.

2. STRATEŠKA PLATFORMA

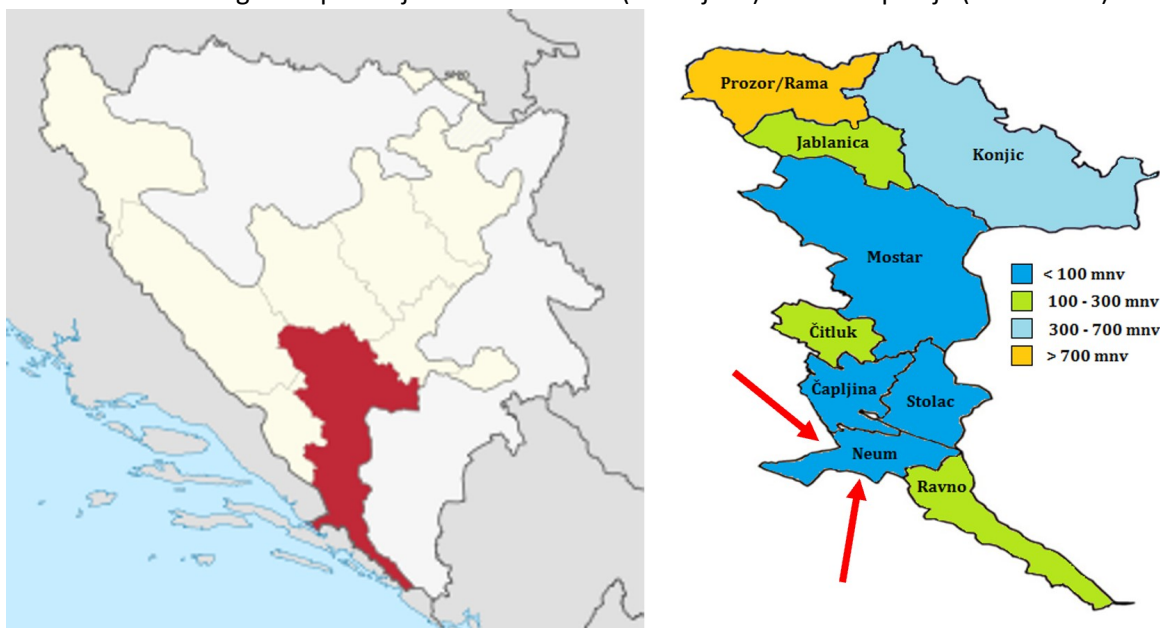
2.1. Izvod iz situacijske analize

U situacijskoj analizi Općine Neum naglasak je stavljen na geografska obilježja, prirodne i kulturno – povijesne karakteristike, povijesni razvoj Općine Neum, prometnu povezanost, demografske karakteristike, radnu snagu i zaposlenost, obrazovanje, poduzetništvo, stupanj razvijenosti te fiskalni kapacitet i projekciju proračunskih prihoda općine Neum.

2.1.1. Geografska obilježja, prirodne i kulturno-povijesne karakteristike

Općina Neum je administrativno – teritorijalna jedinica koja se nalazi na krajnjem jugu Bosne i Hercegovine i jedina je općina koja izlazi na Jadransko more. Administrativno pripada Hercegovačko – neretvanskoj županiji koja obuhvata središnji dio Hercegovine. Kao zasebna općinska cjelina osnovana je 1977. godine. Okružuju je gradovi i općine Čapljina, Stolac i Ravno (FBiH), Ljubinje (RS), Ston, Dubrovačko primorje, Metković, Slivno i Zažablje (RH).

Slika 1. Geografski položaj HNŽ u BiH i FBiH (slika lijevo) i karta Županije (slika desno)

Izvor: Strategija razvitka HNŽ 2021. – 2027.

Površina općine Neum iznosi 225 km² što čini oko 5 % površine HNŽ. Jedina je općina u Bosni i Hercegovini koja ima izlaz na Jadransko more sa 24,5 km razvedene morske obale. Općina Neum sa sjeverne strane graniči s općinama Stolac i Čapljina, istočno s općinom Ravno, a jugoistočni dio graniči s Dubrovačkim primorjem. Zapadno graniči s gradom Metkovićem.

Općinu Neum čine sljedeća naseljena mjesta: Babin Do, Borut, Banja, Batkovići, Brestica, Broćanac, Brštanica, Cerovica, Crnoglav, Cerevo, Crkvice, Ćukova greda, Ćetoljub, Dašnica, Dobri Do, Dobrovo, Dračevica, Drijen, Dubravica, Duži, Donji Klek, Elezovići, Grahovica, Glumina, Glimač, Gornje Hrasno, Gradac, Hotanj, Hutovo, Ilijino Polje, Jazine, Kamenice, Kiševo, Kolojanj, Kozarica, Lastva, Moševići, Mramor, Međuljiće, Neum, Nerađe, Podstijene, Omrkli, Opuće, Osječnica, Oskrušnica, Podžablje, Prapratnica, Praovice, Previš, Podkula, Rabrani, Radež, Radetići, Redžino polje, Rep, Rujevi Do, Srijetež, Tuhinje, Vjetrenik, Vinine, Vodení Do, Vranjevo selo, Zelenikovac i Žukovice.

Prema popisu iz 1981. godine u Općini Neum živjelo je 4030 stanovnika, dok prije početka rata, 1991. godine općina broji 4325, 2001. godine 4801, 2010. godine 4542 (Izvor: Federacija BiH u brojkama, 2010.). Prvi službeni popis nakon rata, 2013. godine pokazuje brojčano stanje od 4653, a 2020. godine 4369 stanovnika (Strategija razvoja HNŽ). Gustoća naseljenosti bila je 2010. godine 21,5 stanovnik/km², a 2020. godine 19,4 stanovnika/km². Općinsko središte predstavlja urbani prostor dok ostali dijelovi općine imaju sve odlike ruralnog prostora. U 2020. godini bilo je 26 sela organiziranih u pet mjesnih zajednica. Urbani dio čini središte s oko 3013 stanovnika, a ostatak stanovništva živi u okolnim selima (Popis stanovništva u BiH 2013.). Prema popisu iz 2013. godine 55 % stanovništva čine žene, a 45 % muškarci. U ukupnom stanovništvu, 720 žitelja je mlađih od 15 godina, 3037 osoba je između 15 i 64 godine, te 1100 žitelja je preko 64 godine starosti. U protekle četiri godine, stopa prirodnog prirasta povećala se sa 0,5 % na 0,59 % koliko je bilo 2010. godine. Posebno je zabrinjavajuće stanje u naseljima neumskog zaleđa gdje je svake godine stopa mortaliteta veća od stope nataliteta. Prema podacima općinskog Zavoda za zapošljavanje broj uposlenih osoba 2013. godine iznosio je 1207, a broj neuposlenih je bio 355. Od ukupnog broja nezaposlenih najviše ih je bilo sa SSS, njih 253, VSS 19, VŠS 14, dok ostali ne uposleni pripadaju grupi NKV (Strategija poljoprivrednog razvitka HNŽ 2012. – 2017.). Prosječna starost stanovništva Županije iznosi oko 39 godina. To je povoljna životna dob za razvoj poljoprivrede, turizma i drugih gospodarskih djelatnosti specifičnih u ruralnim područjima. Na području Županije prosječna stopa zaposlenosti iznosi 25 % s izraženom razlikom među općinama. Tako Općina Neum ima najveću (47,61 %) dok Ravno ima najmanju (7,53 %) (Strategija ruralnog razvitka HNŽ 2021. – 2027.).

Klima ovog područja je izrazito sredozemna (Csa) sa dugim i vrućim ljetima i kratkom i blagom zimom. Srednje godišnje temperature variraju od max. 30° C u srpnju do min. 2° C u siječnju. Srednje mjesečne temperature mora na površini kreću se oko 13° C u siječnju do 32° C u srpnju. Najviše kiše pada u zimskim mjesecima sa maksimumom od 150 mm, dok najveća vlažnost doseže 80 %. Najviše dnevnih sunčanih sati (15h) ima u srpnju i kolovožu. Ovakva klimatska obilježja pogodna su za ugodan boravak i razvoj poljoprivrede i turizma.

Područje Općine Neum ulazi u sastav karbonatne platforme Dinarida gdje su pretežno zastupljene klasične stijene jure i krede. Najveći udio čine vapnenci s visokim sadržajem kalcita (98 %). Prostorom dominira planina Žaba (1000 m.n.v.) s okolnim uzvišenjima.

U okviru većeg Malostonskog zaljeva, kojeg zatvara poluotok Klek, nalazi se Neumski zaljev. Zaljev je dug 6, a širok 1,2 km. Na Kleku se nalazi Mediteranetum, botanički rezervat mediteranske flore. Razvedene obale su dužine 24,5 km i obuhvaćaju kopnenu obalnu liniju, poluotok Klek, Mali i Veliki Škoj te niz hridi kojima uokviruju Neumski zaljev. Ovo je jedina bosanskohercegovačka općina koja ima izlaz na more i samim tim ima poseban značaj.

2.1.2. Povijesni razvoj općine Neum

Hrvati su počeli naseljavati neumsko područje u VII. stoljeću. Tada se osniva biskupija u Sarsenterumu (rimski grad u Stocu). U zapisima iz tog doba spominje se ime Neum

(sarsenterumskom biskupu na upravu predane bazilike u municipijima *Stantino* (Ston), *Delontino* (Stolac), Neuense (Neum)..."). Ovo područje je geostrateški važno jer se nalazi na sjecištu putnih pravaca istoka i zapada, izlaz na more iz zaleđa. Ovdje su gospodarili Iliri, Rimljani, Mečani, Dubrovčani, a nakon Mira u Srijemskim Karlovcima 1699. Turci izlaze na Jadransko more u ovom graničnom području između Dubrovačke i Mletačke Republike.

Preuzimanjem turskih područja, Austro-Ugarska Neum pripaja Dalmaciji. Tada počinje intenzivnije prometno povezivanje sa zaleđem. Izgrađena je pruga i uspostavljen željeznički promet. U razdoblju Kraljevine Jugoslavije otvorena je prva škola na području općine Neum u Hutovu, iako postoje i pisani tragovi o tome da je u selu Cerovici (Donje Hrasno) otvorena škola još za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije i to 1886. godine. Za vrijeme 2. svjetskog rata neumsko područje je postalo poprištem žestokih borbi, posebno za Hutovo, Gradac i vrlo važan Vukov klanac, međutim najviše Hrvata s neumskog područja je ipak stradalo u poraču.

Razdoblje od 1945. do 1990. vezano je za socijalistički i komunistički sustav FNRJ i SFRJ. Na političkom planu gašena je svaka sloboda i nacionalna samostalnost. Mnogi Hrvati počeli su nakon 1960. odlaziti na tzv. privremeni rad u Njemačku, Austriju i druge europske zemlje.

2.1.3. Prometna povezanost

Zahvaljujući svom položaju, Općina Neum predstavlja veoma važan strateški prometni pravac, koji povezuje kontinentalni središnji dio Bosne i Hercegovine s Jadranskim morem. Na području općine nalaze se 44 km magistralne ceste (Stolac – Neum), 18 km regionalnih cesta 426 Dračevo – Svitava – Cerovica, Hutovo – Zelenikovac – Turkovići, HE Čapljina – Cerovica) i 89 lokalnih puteva.

Pored iskazanih lokalnih cesta postoji i manji broj kraćih prometnih površina preko kojih se prilazi pojedinačnim ili grupiranim objektima unutar naselja. Te površine su također u javnoj uporabi, ali nisu tretirane kao lokalne prometnice. Općina Neum ima osigurane pristupe u sva aktivna naselja, odnosno ima primjerenu mrežu lokalnih cesta koje su uglavnom asfaltirane, ali njihove širine i tehničke karakteristike su skromne.

Od glavnih regionalnih centara udaljena je 31,6 km od Metkovića, 65,2 km od Dubrovnika, 163 km do Splita, 48,7 km do Čapljine, 82,6 km do Mostara, dok je udaljenost do pomorske luke Ploče 36,2 km, do zračne luke Čilipi 83,4 km, zračne luke Mostar 75,4 km i zračne luke Split 176 km.

Može se zaključiti da je cestovna mreža u Općini dobro razvijena i dobrim dijelom modernizirana, međutim pojedini dijelovi cestovne infrastrukture, a osobito tehnički elementi regionalnih i lokalnih cesta, nisu primjereni prometnom opterećenju. U narednom planskom razdoblju treba osigurati njihovo kontinuirano održavanje, a usporedo s tim i postupno proširenje, odnosno rekonstrukciju.

Pored svega navedenog potrebno je urediti imovinsko-pravne odnose s gabaritima lokalnih prometnica s ciljem odvajanja građevnih parcela od javnog prometa te odrediti potencijalne vidikovce iznad grada s pristupima i javnim parkinzima u konstelaciji internog prometa uvezanog s potrebnim izmještanjem postojećih parkinga iz grada.

2.1.4. Demografske karakteristike, radna snaga i zaposlenost

Prema procjenama broja stanovnika iz 2022. godine, Općina Neum broji 4358 stanovnika, što je 2,05 % ukupnog stanovništva u Županiji. Općina Neum spada u rijetko naseljena područja u FBiH. Gustoća naseljenosti iznosi tek 19,4 stanovnika/km² što je dosta rjeđe u odnosu na ukupnu gustoću stanovništva u Županiji. Na području Općine nalazi se ukupno 65 naselja od kojih je tek 26 naseljeno.

Tablica 1. Naseljenost i gustoća stanovništva u Općini Neum

Naziv	Broj naseljenih mjesta	Površina općina u km ²	Stanovništvo (procjena sredinom 2022. godine)	Gustoća naseljenosti
Neum	26	225,0	4.358	19,4
HNŽ	477	4.401,0	213.127	48,4

Izvor: Federalni Zavod za programiranje razvoja FBiH, „Socioekonomski pokazatelji po općinama 2022. godine“.

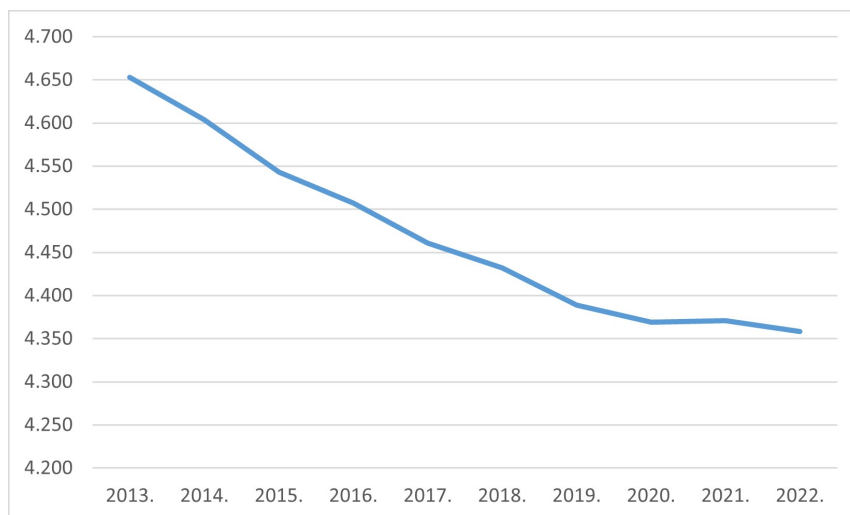
Od zadnjeg službenog popisa stanovnika 2013. godine vidljivo je kontinuirano smanjenje stanovnika. Ovakav trend smanjenja broja stanovnika zabilježen je i u cijeloj FBiH i svim gradovima i općinama u Županiji.

Tablica 2. Broj stanovnika Općine Neum 2013.-2022.

Godine	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021	2022
Broj stanovnika	4.653	4.604	4.543	4.507	4.461	4.432	4.389	4.369	4.371	4.358

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Sarajevo

Slika 2. – Graf kretanje promjene broja stanovnika općine Neum 2013.-2022.

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Sarajevo

Migracije stanovnika obuhvaćaju konstantno iseljavanje iz Županije ali i cijele BiH te stalni trend preseljavanja iz ruralnijih prema urbanijim centrima. Iseljavanje prati negativan prirodni prirast stanovnika. Uslijed ovih kretanja u prošlom desetljeću broj stanovnika opao je za 4 % u HNŽ. Uzroci ovom stanju su stalno prisutna nestabilna politička situacija, problem zapošljavanja mladih, niske plaće, sve kasnije osamostaljivanje mladih od roditelja i zasnivanje porodice te stalni odlazak mladih u razvijene Europske zemlje.

Prema zadnjem popisu iz 2013. godine najveći broj stanovništva koncentriran je u središnjem naselju Neum (3013) dok najmanji broj stanovnika ima Brestica (8).

Tablica 3. Broj stanovnika po naseljima prema popisu stanovništva iz 2013. godine

Red. Br.	Naselje	Broj stanovnika
1.	Neum	3013
2.	Duži	42
3.	Kiševo	12
4.	Brestica	8
5.	Babin Do	66
6.	Gradac	234
7.	Dobrovo	114
8.	Dubravica	63
9.	Papratnica	52
10.	Cerovica	88
11.	Vinine	49
12.	Crnoglav	24
13.	Rabrani	46
14.	Gornje Hrasno	53
15.	Dobri Do	42
16.	Drijen	20
17.	Žukovice	27
18.	Hotanj	100
19.	Broćanac	74
20.	Moševići	83
21.	Borut	21
22.	Brštanica	65
23.	Hutovo	201
24.	Previš	32
25.	Glumina	24
26.	Zelenikovac	43

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava i stanova u BiH 2013. godine, Sarajevo

Prema popisu iz 2013. godine, većinsku etničku skupinu stanovništva čine Hrvati sa 97,64 % stanovništva, Bošnjaci sa 1,35 %, Srbi sa 0,45 % te ostali sa 0,56 %. Nešto veći odnos u etničkoj strukturi zabilježen je kroz ranije popise.

Tablica 4. Etnička struktura stanovništva Općine Neum

	2013.		1991.		1981.		1971.	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Hrvati	4543	97,64	3792	87,67	3575	88,7	4281	89,54
Srbi	21	0,45	207	4,78	179	4,44	224	4,68
Bošnjaci/ Muslimani	63	1,35	190	4,39	157	3,89	218	4,55
Jugosloveni	-	-	90	2,08	83	2,05	13	0,27
Ostali i nepoznato	26	0,56	46	1,06	36	0,89	45	0,94
Ukupno	4653	100	4325	100	4030	100	4781	100

Izvor: <http://www.statistika.ba> (pristupano u svibnju 2023. godine)

Srednja dobna struktura stanovništva iznosi 41,1, godinu. Najveći broj stanovnika nalazi se u grupi od 50 do 59 godina, a najmanji u starosnoj dobi iznad 89 godina.

Tablica 5. Starosna struktura Općine Neum prema popisu iz 2013. godine

Godina	0-14	15-65	65+
Ukupno	720	3037	1100

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava i stanova u BiH 2013. godine (konačni rezultati), Sarajevo

U općini Neum prema podacima Federalnog zavoda za statistiku procijenjeni broj stanovnika sredinom 2022. godine je 4.358, od čega je radno sposobno 2.949 ili 67,7 %, a zaposlenih je bilo ukupno 1.113, a nezaposlenih je bilo 318.¹

Od 318 nezaposlenih, kada se promatra stručna sprema, najviše nezaposlenih je KV radnika 121, SSS 110, dok je nezaposlenih s visokom stručnom spremom bilo 31. Od ukupnog broja nezaposlenih, nezaposleno je 150 žena, od čega ih je 55 KV radnika, 51 sa srednjom stručnom spremom te 18 s visokom stručnom spremom.²

Prosječna neto plaća u Neumu u 2022. godini je 983,00 KM, što je nešto manje u odnosu na prosjek Hercegovačko – neretvanske Županije gdje je prosječna plaća bila 1.198,00 KM i Federacije BiH gdje je bila 1.114,00 KM.³

Broj umirovljenika u 2022. godini, u Općini Neum je 536, a ukupan iznos mirovina koje su ostvarene u Općini Neum je 301.513,00 KM. Ukupna prosječna mirovina u Općini Neum je u 2022. godini bila 562,52 KM, a broj zaposlenih na jednog umirovljenika je bio 2,1 što je značajno više u odnosu na

¹ Federalni zavod za statistiku, „Procjena ukupnog broja stanovnika u Federaciji BiH 2022, stanje sredina godine“

² Federalni zavod za statistiku, „Procjena ukupnog broja stanovnika u Federaciji BiH 2022, stanje sredina godine“

³ Federalni Zavod za programiranje razvoja FBiH, „Socioekonomski pokazatelji po općinama 2022. godine“.

prosjeck FBiH gdje je ukupna prosječna mirovina 482,51 KM, a broj zaposlenih na jednog umirovljenika je bio 1,2. Broj zaposlenih na jednog umirovljenika u Hercegovačko – neretvanskoj Županiji je 1,4, što je također značajno manje u odnosu na Općinu Neum.⁴

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u 2022. godini u Općini Neum rođeno je 19 djece, a umrlo je 7 osoba. U Općini Neum, kao i u cijeloj FBiH, negativni demografski trendovi se vežu za nepovoljan socioekonomski položaj.

2.1.5. Osnovno i srednje obrazovanje

U Općini Neum postoje 4 škole, od čega su tri osnovne i jedna srednja škola.

Tablica 6. Osnovno i srednje obrazovanje na početku 2022./2023.

	Osnovno obrazovanje na početku 2022./2023.	Srednje obrazovanje na početku 2022./2023.
Broj škola	3	1
Broj odjeljenja	21	7
Broj učenika	305	64
Broj nastavnika	18	20
Broj učenika na 1.000	70	15
Broj učenika na 1.000 u FBiH	79	33

Izvor i obrada: Federalni Zavod za programiranje razvoja FBiH, „Socioekonomski pokazatelji po općinama 2022. godine“

2.1.6. Poduzetništvo i broj pravnih osoba

Što se tiče strukture poslovnih objekata, na području Općine Neum u 2022. godini radi ukupno 596 (pravne osobe, samostalna zanimanja ili poljoprivredna gospodarstva), od čega je 148 samostalnih pravnih osoba, 120 pravnih osoba koje djeluju kao poslovnice ili podružnice u sastavu drugih pravnih osoba te 38 obrta (fizičke osobe obrtnici). Kada se promatra broj pravnih osoba na 1.000 stanovnika, Općina Neum je u ovoj kategoriji na samom vrhu u FBiH s 136,8 pravnih osoba na 1.000 stanovnika. Ovo je značajno veći broj u odnosu na Hercegovačko – neretvansku Županiju gdje je taj broj 85,9 ili cjelokupnu FBiH gdje je ovaj broj 70,3.

Prihodi od poreza na dohodak po stanovniku u 2022. godini u Općini Neum su bili 81,17 KM ili ukupno 353.750,00 KM.

Što se tiče vanjsko-trgovinske razmjene subjekata s područja Općine Neum, na području Općine ostvareno je 614.101 KM vrijednosti izvoza, a 2.810.608 KM vrijednosti uvoza na temelju čega vidimo da je saldo vanjsko-trgovinske razmjene na koncu 2022. godine bio negativan (-2.196.507 KM).

⁴ Federalni zavod za mirovinsko/penzijsko i invalidsko osiguranje, „Popis iz penzija po vrstama, broju, kantonima i općinama za 12/2022“

Tablica 7. Struktura poslovnih objekata u Općini Neum

Poduzeća	Broj
Javna poduzeća	5
Registrirani obrti u Općini Neum	38
Registrirana privatna poduzeća (d.o.o.)	53
Ugostiteljski objekti koji rade cijelu godinu	15
Ugostiteljski objekti koji rade u sezoni	28
Trgovačke radnje koje rade cijelu godinu	17
Trgovačke radnje koje rade samo u sezoni	21
Agro-turistički poslovni objekti	9

Izvor: Općina Neum

2.1.7. Stupanj razvijenosti

Prema izračunu Zavoda za programiranje razvoja Općina Neum zauzima 25. mjesto od ukupno 79 jedinica lokalne uprave u Federaciji BiH. Indeks razvijenosti je kompozitni pokazatelj, koji se računa kao ponderirani prosjek više osnovnih socioekonomskih pokazatelja radi mjerenja stupnja razvijenosti jedinica lokalne samouprave i Županija/kantona. Izradom indeksa razvijenosti osiguravaju se podaci za pripremu politika uravnoteženog regionalnog razvoja Županija/kantona i jedinica lokalne samouprave u FBiH. Koristi indeksa razvijenosti su unaprijeđenje razvojnog planiranja i implementacije strateških dokumenata u FBiH, kao i učinkovitija raspodjela financijskih sredstava. Federalni zavod za programiranje razvoja, u svrhu mjerenja sveukupnog utjecaja implementacije strateških dokumenata u FBiH, izrađuje indeks razvijenosti Županija/kantona i jedinica lokalne samouprave na godišnjem nivou.

Za izradu indeksa razvijenosti Županija/kantona i jedinica lokalne samouprave u Federaciji koriste se sljedeći indikatori: (1) prihodi od poreza na dohodak po stanovniku, (2) stupanj zaposlenosti, (3) kretanje stanovništva, (4) udio starog stanovništva u ukupnom stanovništvu i (5) stupanj obrazovanja radne snage.

Tablica 8. Stupanj razvoja – indeks razvijenosti Općine Neum i Županije HNŽ

Naziv	Rang	Rast / pad *	Grupa	Indeks 2022.	Prihod od poreza na dohodak	Stupanj zaposlenosti	Kretanje stanovništva 2013.-2022.	Udio starog stanovništva	Stupanj obrazovanja radne snage
Općina Neum	25	1	III	0,94	0,82	1,07	0,78	0,67	1,34
HNŽ	4	0	II	1,02	1,16	1,16	0,77	0,57	1,29

Općina Neum nalazi se u III. skupini (Hercegovačko – neretvanska Županija nalazi se u skupini II), i u odnosu na 2021. napredovala je za jedno mjesto.

2.1.8. Fiskalni kapacitet općine Neum

Procjena fiskalnih kapaciteta Općine Neum za razdoblje 2023. – 2030. godine pripremljena je uzimajući u obzir trendove izdvojenih sredstava u prethodnoj godini, Budžet za tekuću godinu i projekcije proračuna (Dokument okvirnog proračuna) za razdoblje 2024. – 2026. godinu. Pored toga u razmatranje je uzeta i procjena očekivanih dopunskih sredstva iz ostalih eksternih izvora.

U skladu sa Zakonom o proračunima u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 102/13, 9/14, 13/14, 8/15, 102/15, 104/16, 5/18, 11/19 i 25/22) Općina Neum izradila je Dokument okvirnog proračuna (DOP) koji obuhvaća srednjoročni okvir rashoda za razdoblje 2024.-2026. godine. Dokument okvirnog proračuna predstavlja stratešku osnovu za proces izrade godišnjeg proračuna u kratkom roku, ali je u isto vrijeme i osnova za izradu strateških planova vezanih za unaprjeđenje fiskalnog kapaciteta te fiskalnu stabilnost Općine Neum u dugom roku.

Temelji za izradu Proračuna zasnovani su na procjeni gospodarskog razvoja, potreba socijalnog sektora, makroekonomskih pokazatelja te procjeni prihoda i rashoda za godine koje su obuhvaćene izrađenim proračunom.

Statistički podaci za 2022. godinu ukazuju na to da je usprkos izazovima kao što su pojačani inflatorni pritisci i slabljenje globalnog ekonomskog rasta u Bosni i Hercegovini nastavljen trend rasta ekonomske aktivnosti iz prethodne godine. Tako je Bosna i Hercegovina u 2022. godini zabilježila rast realnog GDP-a od oko 4,1 %.

Globalna geopolitička neizvjesnost i naglašeni inflatorni pritisci već su doveli do usporavanja ekonomske aktivnosti EU u trećem kvartalu 2022. godine, što se odrazilo i na kretanje domaće ekonomske aktivnosti. Prema službenim podacima Agencije za statistiku BiH, u trećem kvartalu zabilježen je rast realne ekonomske aktivnosti u BiH od 2,6 % na godišnjem nivou, što je znatno niže u odnosu na ostvareni rast u prethodna dva kvartala 2022. godine (5,1 % u prvom kvartalu i 5,8 % u drugom kvartalu). Rast realnog BDP-a bio je bitno sporiji od nominalnog rasta (koji je iznosio 12,2 % na godišnjem nivou), zbog rekordnog rasta cijena u trećem kvartalu 2022. godine.⁵ Uvidom u strukturu ostvarenog rasta može se zaključiti da je domaća potražnja kroz povećanje potrošnje i bruto investicija predstavljala glavni oslonac rasta BDP-a, dok je vanjsko-trgovinska bilanca imala negativan doprinos ekonomskom rastu.

Međutim, ono što je obilježilo 2022. godinu u ekonomskom smislu kako u Bosni i Hercegovini tako i u svijetu jesu svakako pojačani inflatorni pritisci i izrazito visoke stope rasta cijena roba i usluga. Naime, postpandemijski ekonomski oporavak, pokidani lanci snabdijevanja i u konačnici kriza u Ukrajini doveli su do naglog skoka svjetskih cijena prije svega energenata i hrane, što se odrazilo na cijene ostalih roba i usluga u svijetu. Tako je rast svjetskih cijena u 2022. godini prema podacima IMF-a iznosio skoro 50 %, pri čemu su najznačajnija povećanja ostvarena u okviru kategorija energenata 97 % (sirova nafta 66,5 %, prirodni plin 213 %) i hrane 20,5 %.

⁵ Realni BDP izračunavamo tako da nominalni BDP korigiramo ili umanjimo za stopu inflacije u promatranom periodu.

Ukoliko promatramo prosječno kretanje indeksa potrošačkih cijena u Bosni i Hercegovini u 2022. godini u odnosu na prosjek 2021. godine, možemo zaključiti da je u tom razdoblju zabilježena prosječna inflacija od 14,0 %. Ako promatramo stope inflacije u 2022. godini u odnosu na one iz 2021. godine prema namjeni potrošnje, primijetiti ćemo da je u 2022. godini zabilježen prosječan rast cijena u odjeljcima hrane i bezalkoholnih pića za 21,5 %, duhana i alkoholnih pića za 1,7 %, stanovanja i režijskih izdataka za 14,0 %, pokućstva i kućanskih uređaja za 8,9 %, zdravstva za 1,5 %, prijevoza za 25,4 %, komunikacija za 0,9 %, rekreacije i kulture za 8,1 %, obrazovanja za 1,1 %, restorana i hotela za 9,3 % te ostalih dobara i usluga za 5,9 %. Ovaj rast kako svjetskih tako i potrošačkih cijena na domaćem tržištu predstavlja ključni razlog usporavanja ekonomskog rasta u drugoj polovini 2022. godine, a projekcije međunarodnih institucija ukazuju na dodatno usporavanja tokom 2023. godine, ali i u budućem razdoblju što će utjecati i na same fiskalne kapacitete svih jedinica lokalne samouprave.

Glavni rizici za ostvarenje ovih projekcija vezani su uz (ne)ostvarivanje pretpostavki iz vanjskog sektora vezano uz ekonomski rast u okruženju, kretanje svjetskih cijena, vremenske prilike i sl. Vanjski rizici su dosta utjecajni na kretanje ekonomskog rasta u BiH, a tu spadaju slabljenje ekonomske aktivnosti u okruženju, pandemija korona virusa koja je gotovo okončana te ukrajinska kriza.

Unutrašnje rizike u BiH predstavlja složen sustav donošenja odluka i spor tempo provođenja reformi. Što se tiče rizika u srednjem roku, oni se ponajviše odnose na negativne migracije stanovništva iz BiH, posebno mlađeg obrazovnog kadra što uvijek može rezultirati smanjenjem produktivnosti rada i smanjenjem rasta BDP-a.

Prihodi od indirektnih poreza u 2023. godini na razini BiH nastavili su rasti kao posljedica inflatornih kretanja u prethodnom periodu i može se očekivati da će rasti ili ostati na istoj razini i u idućem razdoblju.

Što se tiče broja zaposlenih, očekuje se da će doći do rasta zaposlenosti u kratkoročnom razdoblju, pri čemu očekivano usporavanje realne aktivnosti u 2023. ne bi imalo za posljedicu povećanje broja otpuštenih radnika. Umjesto toga dovelo bi do većeg zadržavanja radnika u uvjetima kontinuiranog manjka ponude radne snage. Tijekom prošle godine urađeno je Istraživanje tržišta rada 2022./2023. a koje su proveli Federalni zavod i Županijske službe za zapošljavanje tokom rujna i listopada anketirajući reprezentativni uzorak poslodavaca iz Federacije BiH koji imaju pet i više zaposlenih. Od ukupno 1.380 anketiranih poslodavaca, njih 790 ili 57,2 % je iskazalo potrebu za zapošljavanjem novih radnika u 2023. godini (čak njih 5.630), uglavnom zbog očekivanog povećanja obima poslovanja. Najveće potrebe za novim zapošljavanjem u narednoj godini iskazane su za zanimanjima u sljedećim sektorima: industriji (31 %), uslužnim djelatnostima (31 %), trgovini (27 %) i u građevinarstvu (11 %).

Prosječna neto plaća u Neumu u 2022. godini je iznosila 983,00 KM, što je manje u odnosu na prosjek Hercegovačko – neretvanske Županije gdje je prosječna plaća bila 1.198,00 KM i Federacije BiH gdje je prosječna plaća bila 1.114,00 KM.⁶ Krajem travnja 2023. godine u evidenciji Službe za zapošljavanje Hercegovačko-neretvanske Županije bilo je evidentirano 26.588 nezaposlenih osoba što je u usporedbi s prosječnom nezaposlenošću u 2022. godini manje za 5,0 %, od čega je u tom istom trenutku u Neumu bilo 336 nezaposlenih osoba ili 1,3 % od ukupnog broja nezaposlenih u HNŽ.

⁶ Federalni Zavod za programiranje razvoja FBiH, „Socioekonomski pokazatelji po općinama 2022. godine“

2.1.9. Projekcija fiskalnih prihoda i rashoda

Projekcije javnih prihoda za razdoblje 2024.-2026. godine usko su vezane za gospodarske aktivnosti, te utjecaj ključnih makroekonomskih pretpostavki od kojih ovisi razvoj.

Tablica 9. Struktura prihoda i primitaka – ostvareno i projicirano za Općinu Neum (000)

	Izvršenje 2022. god.	Plan 2023. god.	Projekcija 2024. god.	Projekcija 2025. god.	Projekcija 2026. god.
porezni prihodi	2.381	2.460	2.580	2.710	2.840
neporezni prihodi	2.684	4.487	4.198	4.323	4.435
tekući transferi	849	1.000	1.200	1.300	1.300
potpore/grantovi	518	2.200	2.145	1.780	1.800
primici	65	2.888	100	70	80
višak prihoda iz prethodne godine	0	1.900	1.000	1.200	1.100
UKUPNO	6.496	14.935	11.223	11.383	11.555

Izvor: Dokument okvirnog proračuna za razdoblje 2024. – 2026. godinu

Ova analiza je važan element procesa srednjoročnog planiranja proračuna jer daje kontekst i temelj za izradu planova proračunske potrošnje i gornjih granica rashoda. Analiza strukture proračuna po ekonomskoj klasifikaciji predstavlja važan element srednjoročnog planiranja i ima za cilj ukazati na eventualne strukturalne nejednakosti koje se moraju uzeti u obzir pri određivanju prioriteta rashoda i definiranju ograničene potrošnje za proračunske korisnike.

Tablica 10. Struktura rashoda i izdataka – ostvareno i projicirano za Općinu Neum

	Izvršenje 2022. god.	Plan 2023. god.	Projekcij a 2024. god.	Projekcij a 2025. god.	Projekcij a 2026. god.	UKUPNO 2023.-20 26.
plaće i naknade troškova zaposlenih	2.034	2.781	2.800	2.820	2.840	11.241
doprinosi poslodavca i ostali doprinosi	85	303	333	360	400	1.396
izdaci za materijal i usluge	1.931	2.164	2.200	2.250	2.300	8.914
tekući transferi	2.351	2.630	2.650	2.670	2.690	10.640
kapitalni grantovi	659	350	400	450	500	1.700
izdaci za kamate i naknade	37	70	70	63	55	258
nabavka stalnih sredstava	1.356	6.358	2.500	2.500	2.500	13.858
otplata duga	7	180	270	270	270	990
ostalo	0	100	0	0	0	100
UKUPNO	8.460	14.935	11.223	11.383	11.555	49.096

Izvor: Dokument okvirnog proračuna za razdoblje 2024. – 2026. godinu

Ukupna očekivana potrošnja na bruto plaće i naknade u Općini Neum u 2023. godini iznosi 3.083.500 KM i očekivanja su da taj trend rasta se nastavi.

Tablica 11. Prijedlog okvirne raspodjele financiranja po razvojnim oblastima

TEKUĆE POSLOVANJE I ODRŽIVOST	Društveni razvoj	Razvoj i održivost infrastrukture te zaštita okoliša	UKUPNO
11.240,5	22.650	15.205,5	49.096
22,89%	46,13%	30,97%	100,00%

Izvor: Dokument okvirnog proračuna za razdoblje 2024. – 2026. godinu

Uzimajući u obzir trendove iz ranijeg razdoblja, zatim strukturu financiranja strateških ciljeva te prioriteta i mjera za razdoblje 2024. – 2026. godina, vide se jasna nastojanja da se potakne društveni razvoj i unaprjeđenje infrastrukture na teritoriju općine kako bi se postigao brži ekonomski razvoj i napredak općine.

Tablica 12. Plaća s doprinosima – ostvareno i projicirano za Općinu Neum

	Izvršenje 2022. god.	Plan 2023. god.	Projekcija 2024. god.	Projekcija 2025. god.	Projekcija 2026. god.
ukupno plaće i doprinosi	2.219.073	3.083.500	3.133.000	3.180.000	3.240.000
ukupni broj zaposlenih u Općini Neum	74	96	100	100	100
prosječna bruto plaća	2.499	2.677	2.611	2.650	2.700

Izvor: Dokument okvirnog proračuna za razdoblje 2024. – 2026. godinu

Povećanje planiranih sredstava na ovoj poziciji je uslijedilo na temelju troškova novih zaposlenja, obračuna radnog staža, uravnoteženja iznosa, primjene važeće vrijednosti boda za sve zaposlene u 2023. godini te se može očekivati da će se ovaj trend nastaviti u narednom razdoblju.

2.2. Turizam

U ovom poglavlju napravljena je analiza početka i razvoja turizma u Općini Neum, zatim analiza kulturno-povijesne i spomeničke baštine kao dijela turističke ponude Općine Neum, prirodni potencijali, zatim smještajni kapaciteti, dolasci i noćenja domaćih i stranih turista te registrirani poslovni subjekti koji rade u razdoblju turističke sezone.

2.2.1. Početak i razvoj turizma u Općini Neum

Početak razvoja turizma u Neumu veže se za 1911. godinu, kad su Austro-Ugarski namještenici u Neumu zatražili od Zemaljske vlade da im izgradi smještajni objekt za ljetovanje. Međutim, razvoj neumskog turizma stagnirat će sve do polovice XX. stoljeća kad počinje izgradnja nekoliko odmarališta: odmaralište poštanskih djelatnika 1952., šumarskih radnika 1955. te autokampa. Ovaj dio prati i izgradnja sadržaja koji služe ugodnijem boravku gostiju. Tada se grade prvi ugostiteljski objekti, trgovine, tržnica te potrebna infrastruktura. Što se tiče infrastrukture, Jadranska magistrala prolazi kroz Neum 1965., voda je uvedena 1959., a struja je dovedena 1962. godine.

Prvi hotel u Neumu izgrađen je i otvoren 1983. godine dogradnjom Doma umirovljenika od čega je nastao hotel Neum. Hotel Sunce izgrađen je i otvoren 1983. i smješten je na samoj morskoj obali s kapacitetom od 400 ležaja. Na prostoru odmarališta radnika Željezare Zenica 1987. godine izgrađen je hotel Zenit sa 340 ležaja. Iste godine otvoren je i hotel Tat (kasnije pripojen kompleksu hotela Stella), a sam hotel Stella 1990. godine.

Geografska obilježja i položaj na obali Jadranskog mora odredili su kupališni turizam kao glavni smjer razvoja turizma. No, općina Neum posjeduje brojne kulturno-povijesne i prirodne potencijale koji su prema svojoj atraktivnosti sastavni dio ponude u turizmu.

2.2.2. Kulturno-povijesna i spomenička baština kao dio turističke ponude Općine Neum

Za Općinu Neum su interesantna dva segmenta kulturnog turizma: turizam baštine i turizam događanja. Turizam baštine obuhvaća posjete kulturno-povijesnim lokalitetima i atrakcijama. Turizam događanja, s druge strane posebno motivira mlađe dobne skupine, a odnosi se na prisustvovanje koncertima, festivalima (Festival animiranog filma NAFF i Neumsko ljeto), folklornim smotrama, etno-gastro događanjima (Dan kamenica u Stonu), te raznim drugim manifestacijama koje slave lokalne običaje i tradiciju (Pasija, Advent u Neumu, Festival podvodnog filma, Večer hrvatskog folklora, Smotra klapa, Ivanjski krijesovi). Postojanje kulturnog turizma može biti dodatna prilika za Općinu Neum da osmisli dobre, zanimljive i stručno vođene ture obilaska kulturno-povijesnih lokaliteta, kao i da organizira različite manifestacije koje slave lokalne običaje i tradiciju.

Bogato kulturno-povijesno naslijeđe u Općini Neum ogleda se u postojanju spomenika, prapovijesnih naselja, ilirskih gradina, gomila iz brončanog i željeznog doba, tragova antičkog doba, srednjovjekovnih crkvi i sela, te posebno nekropole stećaka. Na području Općine Neum do sada je 7 lokaliteta/građevina proglašeno nacionalnim spomenicima kulture.

Nacionalni spomenici kulture na području Općine Neum su:

- 1) Hutovski grad,
- 2) Natpis Radovca Vukanovića,
- 3) Nekropola na lokalitetu Crkvina u Hutovu,
- 4) Nekropola na rimokatoličkom groblju na Brštanici,
- 5) Nekropola na lokalitetu Međugorje u Glumini,
- 6) Ostaci rimskog naselja i srednjovjekovna nekropola sa stećcima u Vranjevu selu,
- 7) Crkva sv. Ane u Gracu.

Pregled ostalih znamenitosti važno je spomenuti i iz brončanog i željeznog doba, na brdima našeg područja, nalazimo veliki broj pretpovijesnih gradina s ostacima suhozida, gomila, utvrdnih zidova, amfora, keramike, kao što su gomile (tzv. hercegovačke piramide) razasute su po skoro cijelom području: Dubi, Ilino polje, Radež, Durdeva glavica, Kiševo, Molevići, Babin Do, Podžablje, Glumine i drugih susjednih sela. Uz nekropole u Vranjevu selu, Britanici, Međugorju i Hutovu, koje su zaštićeni spomenici kulture, na ovom području se nalazi još veliki broj nekropola s ukupno više od 1000 stećaka Toplica, Podhumac, Zečun, Granač greb, Potkaporovina, Lišća, Podgradinje te brojne druge lokacije.

Područje Graca također obiluje mnogim lokalitetima koji spadaju u ovu kategoriju, kao što su Spremina pećina na brdu Glimač, Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije iz 1877. godine, Kapela Gospe od Karmena iz 1859 godine, pet nekropola stećaka uključujući i onu Dubravici. U Hotnju je kuća pločnica don Lazara Lazarevića kao dio srednjovjekovnog naselja te nedaleko od sela Šarajića peć kao svojevrsni prirodni fenomen.

U Zažablju se nalaze tri prapovijesne gomile, a u Bročancu lokalitet stećaka te dvori Žapske vlastele Simrak, kao jedinstveni objekt iz predturskog ili antičkog vremena.

U šamatoriji Crkve Krista Kralja u Hutovu nalazi se Hercegovačka zavičajna kuća s zbirkom etnoloških predmeta. Ispred kuće je smješten lapidarij s tridesetak kamenih spomenika s ovog područja kao i još mnogi predmeti i ostaci. Uz jezero Vrutak, u Popovu polju, je Oltarište, zavjetno mjesto iz 1525. godine gdje je slavljen sveta misa i tada se prvu put spominje Hutovo. Nešto dalje je jama Cmulja, koja na ulazu ima oltarište gdje se služila sveta misa u tursko doba.

U Glumini se nalazi nekropola stećaka, Crkva svetog Petra (1667.), te zanimljiv objekt prastare lokve. Na Previdi je grob s križem serdara Lazara Previšića s uklesanih njegovih pet odličja.

Godine 1977. u Hrasnu je osnovano prvo crkveno priznato svetište u istočnoj Hercegovini s kipom Majke Bobije Kraljice Mira s vidikovcem. Tu je matična crkva iz 1935. godine u kojoj se nalazi sakralna galerija, a u crkvenom dvorištu Lurdska špilja, Dom za duhovne vježbe, Zavičajna kuća i Galerija općih i povijesnih slika. U blizini je Boškanova špilja, jedna od najljepših u regiji.

Na Toplici se nalazi nekropola stećaka, a u Obradovića groblju jedna od najstarijih kapelica u Donjoj Hercegovini. U Gornjem Hrasnu nalazi se također nekropola stećaka, jama Dvogrla s bijelom dvoranom, jednim od najljepših speleoloških objekata.

U Donjem Hrasnu je Budisavina kao izuzetno lijep vidikovac. Na Brštanici je crkva svetog Ante, te Austro-Ugarski rezervoar izgrađen početkom dvadesetog stoljeća kao najveća armirano - betonska građevina na Balkanu u to vrijeme. U središtu općine nalazi se planina Žaba s najvećim vrhom u okolici od 953 m n/v, s malom i velikom Vilinom pločom kao posebnim prirodnim fenomenom.

Ovdje treba navesti i još jednu znamenitost, a to je „Put soli“ koji prolazi kroz Hutovo i zaleđe Neuma. Ovaj „Veliki put“ ili „Put soli“ je put iz Stona u kojem i danas postoji solana i ovim putem je distribuirana sol na Europsko tržište iz ove solane. Ovim putem prošla je i kraljica Katarina (kći Hercega Stjepana Kosače i Žena Stjepana Tomaša Kotromanića) 1463. godine kada je pred Turcima morala napustiti Bosnu i otići u izgnanstvo u Ston, pa u Rim. Ovaj put također može biti važna točka za izletnički i selektivni turizam te svakako ga treba uvrstiti na turističku mapu Općine Neum.

Imajući u vidu ovakvu kulturno-povijesnu resursnu osnovu, razvoju kulturnog turizma Općine Neum također valja posvetiti posebnu pažnju. Podatak da oko 37 % međunarodnih putovanja uključuje komponentu kulturnog turizma, govori o izuzetno velikom tržištu koje raste svake godine.

2.2.3. Prirodna baština i zaštićena područja kao turistički resurs – bioraznolikost

U segmentu bioraznolikosti svakako treba spomenuti planinu Žaba, bioraznolikost vodnog područja te zaštićeno prirodno područje „Mediterranetum“.

2.2.3.1. Bioraznolikost planine Žaba

Žaba je visoki planinski masiv koji se prostire u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, sjeverno od Neuma i istočno od Metkovića. Prostire se u duljini od 14 kilometara u smjeru zapad-istok. Najviši vrh je Sveti Ilija (još nazivan i Crkvina ili Velika Žaba) 955 m. Obzirom na specifičan geografski položaj, kao i na specifične i jedinstvene uvjete abiotičkih karakteristika ovdje se razvio izuzetno specifičan i poseban živi svijet, međutim stupanj istraženosti bioraznolikosti danog područja je izuzetno nizak. U vegetacijskom pogledu niži dijelovi planine Žaba pripadaju pretežno vazdazelenom, a viši listopadnim vrstama. Na južnim padinama vazdazelenom vrste se uspinju razmjerno više nego na sjevernim. Od zimzelenih vrsta najčešće su: *Juniperus oxycedrus* L., *Juniperus oxycedrus* subsp. *macrocarpa* (Sm.) Ball, *Phillyrea latifolia* L., *Quercus ilex* L. itd. Od listopadnih vrsta dominiraju: *Fraxinus ornus* L., *Acer monspessulanum* L., *Cornus mas* L., *Ostrya carpinifolia* Scop., *Quercus pubescens* Willd. itd.

U florističkom pogledu ovdje svoj smiraj i utočište je pronašao i značajan broj endemičnih (*Campanula austroadriatica* D. Lakušić et Kovačić, *Genista sylvestris* Scop. subsp. *Dalmatica* (Bartl.) H. Lindb., *Moltkia petraea* (Tratt.) Griseb., *Petteria ramentacea* (Sieber) C. Presl itd.) i rijetkih vrsta koje se nalaze na nacionalnoj i globalnoj Crvenoj listi (*Anthyllis vulneraria* L. subsp. *praepropera* (A.Kern.) Bornm., *Celtis tournefortii* Lam., *Cyclamen neapolitanum* Ten., *Genista sylvestris* Scop. subsp. *dalmatica* (Bartl.) H. Lindb., *Ruscus aculeatus* L., *Moltkia petraea* (Tratt.) Griseb., *Petteria ramentacea* (Sieber) C. Presl, *Sedum magellense* Ten. itd.). Također, potrebno je istaknuti da se ovdje nalazi i veliki broj tipova staništa od nacionalnog, regionalnog i evropskog značaja, a koje se nalaze i na NATURA 2000 listi, kao što su: 5210 – Makije sa *Juniperus oxycedrus* i *Juniperus phoenicea*; 62A0 – Istočno- submediteranski suhi travnjaci (*Scorzoneratalia villosae*); *8240 – Škrape i krečnjački bankovi; *8310 – Špilje i jame zatvorene za javnost; 9250 – Šume makedonskog cera itd. Biodiverzitet faune je također izuzetno bogat i specifičan, naročito veliku raznolikost i specifičnost nalazimo u skupini beskičmenjaka, ali i u skupini kičmenjaka (gmizavci, ptice, sisari)... S obzirom na činjenicu da je bioraznolikost Žaba planine do sada manje istraživana i s tim u vezi su slabije spoznaje o stupnju njihove ugroženosti pod antropogenim pritiscima, realizacijom budućih projekata u značajnoj mjeri su popunjene spoznajne praznina o ovim izuzetno senzitivnim i značajnim ekosistemima koje se odlikuju izuzetno bogatom i specifičnom bioraznolikosti. Osnovni ciljevi projekta bili bi usklađeni sa različitim stratezijskim dokumentima, među kojima su najvažniji Strategija zaštite okoliša Federacije BiH, a također značajan doprinos bi dao za dopunu podataka za buduće Crvene liste flore Bosne i Hercegovine.

U narednom periodu neophodno bi bilo i izvršiti identifikaciju i prostoru distribuciju NATURA 2000 tipova staništa na području Žaba planine u skladu sa Anexom II Habitat direktive o tipovima staništa Europske unije. Poseban doprinos projekta predstavljao bi izrada i strukturiranje prateće GIS baza podataka o identificiranim područjima koja će, osim atributnog, obuhvatiti i aspekt prostorne determinacije Natura 2000 tipova staništa područja.

2.2.3.2. Bioraznolikost vodnog područja

Vodno područje Jadranskog mora (VPJM) se najvećim dijelom nalazi u mediteranskoj regiji, dok se malim dijelom nalazi u alpsko-visokonordijskoj regiji. U fitogeografskom smislu, mediteransku regiju predstavlja jadranska provincija, a alpsko-nordijsku predstavlja visokodinarska provincija.

Tablica 13. Staništa koja se pojavljuju na priobalnom području Jadranskog mora na području Neuma

Stanište	Karakteristične zajednice	Biogeografska regija	Rasprostranjenost	Komentar
Stijene i klifovi mediteranskih obala sa endemičnim vrstama <i>Limonium</i> sp. (Natura 2000 kod: 1240)	<i>Crithmum maritimum</i> , <i>Limonium cancellatum</i> i <i>Plantago holosteum</i>	Mediteranska regija - jadranska provincija	U zoni prskanja mora u pojasu najviše do 5 m na kopnu; svuda duž obale izuzev urbanih zona, gdje prvobitni oblik reljefa sve do same obale je antropogeno izmijenjen	Samo jedna asocijacija: <i>PlantaginiLimonietum cancellati</i> H-ić (1934)
Istočno submediteranski i suhi travnjaci (<i>Scorzonera villosa</i>) (Natura 2000 kod: 62A0)	<i>Andropogon ischaemum</i> , <i>Asperula aristata</i> , <i>Bromus erectus</i> , <i>Danthonia calycina</i> , <i>Edraianthus tenuifloius</i> , <i>Thalictrum minus</i> , <i>Genista sylvestris</i> , <i>Eryngium amethystinum</i> , <i>Festuca pseudovina</i> , <i>Helichrysum italicum</i> , <i>Hippocrepis comosa</i> i dr.	Mediteranska regija, jadranska provincija; Alpska regija - visokodinarska provincija	Na području Zaljeva Neum, Kleka i primorskog dijela Hercegovine; na području kraških polja; na nižim nadmorskim visinama planina	Napraviti akcijski plan zaštite vrsta i staništa
Mediteranski visoki vlažni travnjaci (Natura 2000 kod: 6420)	<i>Holoschoenus vulgaris</i> , <i>Agrostis stolonifera</i> , <i>Trifolium resupinatum</i> , <i>Schoenus nigricans</i> , <i>Ditrichia viscosa</i> i dr.	Mediteranska regija - jadranska provincija	Vranjevo selo kod Neuma	Da bi se stanište održalo potrebno je poticati stočarstvo, ispašu ili redovno košenje.
Jadranska makija česvine (crnike) (Natura 2000 kod: 9340)	<i>Quercus ilex</i> , <i>Arbutus unedo</i> , <i>Phyllirea media</i> , <i>Pistacia lentiscus</i> , <i>Cistus villosus</i> , <i>C. salviaeifolius</i> , <i>Juniperus oxycedrus</i> , <i>Erica verticillata</i> ,	Mediteranska regija - jadranska provincija	Uz BiH obalu oko zaljeva i poluotoka Neum-Kleka	Napraviti akcijski plan zaštite vrsta i karjobrezne vrijednosti poluotoka Neum - Kleka

	<i>Ruscus aculeatus,</i> <i>Smilax aspera</i> i dr.			
--	--	--	--	--

2.2.3.3. Zaštićeno prirodno područje

Na području Općine Neum nalazi se specijalni botaničko-floristički rezervat „Mediterranetum“. Rezervat (proglašen Zakonom o zaštiti prirode BiH, Sl. list SR BiH br. 4/65), od 5. veljače 1965. godine je dio identificiranog značajnog područja za biološku raznolikost (Key Biodiversity Area), istaknut po raznolikosti svoje flore i dva bočata izvora, kao i po bogatom povijesnom i kulturnom naslijeđu. Veličina zaštićenog područja iznosi 434,40 ha. Ovaj predio predstavlja nedirnuti dio mediteranske flore i privlačan je turistički objekt. Na poluotoku Klek se nalazi najpotpuniji rezervat makije, koja ima visoki fitocenološki i endemni značaj. Zbog izgradnje građevinskih objekata kao i objekata infrastrukture, na poluotoku Kleku treba zaštititi preostale ambijente kompleksa makije, definirat ih i pretvoriti u markirani botanički vrt i kao takvog ga uključiti u turističko gospodarstvo općine, kao i za obuku i demonstraciju znanstvenika u najširem smislu.

Preporuča se utvrditi granicu pomorskog dobra i slobodnog pristupa s zasađenim autohtonim nasadima u uvjetima proglašenja „posebno šticećenim područjem“ morskog akvatorija u Neumskom zaljevu te se preporuča utvrditi elemente i objekte zaštite erodirajuće obale (podvodni objekti u vidu gabiona i sl.) s ciljem zabrane zasipanja plaža šljunkovitim materijalom.

2.2.3.4. Efektivni oblici turizma u općini Neum

Kupališni turizam sezonskog karaktera trenutno je glavni oblik turizma i predstavlja glavne prihode stanovnicima Neuma. Istodobno zbog masovnosti u ljetnom razdoblju i ograničenog broja plaža određen broj turista posjećuje susjedna mjesta ili traže dodatne sadržaje za potpuniji odmor. Upravo potreba za novim sadržajima pruža mogućnost jačeg razvoja neumskog zaleđa.

S obzirom na resursnu osnovu i trendove na globalnom turističkom tržištu, turistička ponuda Općine Neum treba se, pored ljetnog odmorišnog turizma, u budućnosti temeljiti na ruralnom, sportsko-rekreacijskom i izletničkom te kulturnom turizmu.

(1) Ruralni turizam

U zaleđu Neuma na površini većoj od 200 km² nalazi se 25 karakterističnih krških sela sa tipičnim kamenim hercegovačkim kućama i popratnom infrastrukturom. U mnogim selima ljudi još uvijek žive tradicionalnim načinom življenja u suživotu s prirodom. Način života, tradicionalna arhitektura, domaća hrana i ekološka poljoprivreda predstavlja poseban izazov za turiste. Danas je ovdje razvijeno tek nekoliko OPG-ova koji se bave turizmom iako zaleđe pruža mogućnosti za puno veći ali planski razvoj. Naime, cjelokupan razvojni koncept seoskog turizma treba zasnovati na specifičnostima hercegovačkog krškog sela, seoskih gazdinstava, vinskih cesta, specifične hercegovačke kuhinje ali i umreženosti sa susjednim specifičnim destinacijama i njihovim specifičnostima (riblji specijaliteti s Karaotoka/Hutova blata, vinske ceste i konobe u zapadnoj Hercegovini, u Republici Hrvatskoj poznati gastronomski specijaliteti u Stonu, naseljima na Pelješcu, Dalmatinskoj zagori).

(2) Sportsko-rekreacijski i izletnički turizam

Resursna osnova pruža brojne mogućnosti u razvoju sportsko-rekreacijskog i izletničkog turizma. Sportsko-rekreacijski sadržaji iznimno su važni u privlačenju domaćih i inozemnih turista te ih različiti programi sportske rekreacije mogu duže zadržati u destinaciji što automatski stvara pozitivne ekonomske učinke. Neum pruža sva tri tipa sportsko-rekreacijskih sadržaja: na obali je razvijen primorski tip vezan za sportove na vodi, šetnice i sportske igre uz more; kontinentalni tip u zaleđu pruža mogućnost kombiniranog izletničko-sportskog turizma na biciklističkim stazama, šetnicama, stazama ljekobilja, povezanim kulturno-povijesnim rutama koje spajaju Hutovski grad s ilirskim gradinama i nekropolama stećaka. Planinski tip turizma vezan je za planinu Žabu gdje se pruža više mogućnosti sportsko-rekreativnog i izletničkog turizma. Ovakvu ponudu moguće je dopuniti i sadržajima zdravstvenog turizma (bazeni za kupanje, talasoterapije, šetnje uz more), što bi znatno utjecalo na produljenje turističke sezone u Neumu. Lovni turizam kao vid sportskog turizma djelomično je razvijen ali samo za lokalno stanovništvo. Ovaj vid turizma svakako treba unaprijediti i planski razviti kroz izgradnju gatera za divlje svinje i posebnih područja za lov druge divljači.

(3) Kulturni turizam

Kulturni turizam u zaleđu Neuma temelji se na bogatoj kulturno-povijesnoj baštini koju smo istaknuli u prethodnom poglavlju. Uz već postojeće oblike turizma, kulturni turizam u Neumu već ima prepoznatljivu vrijednost. Znatno dio domaćih i inozemnih turista usput ili planski posjećuje Jutovski grad, nekropole stećaka, rimski bunar i ostale dostupne lokacije. U narednom razdoblju svakako treba raditi na planskom razvoju turizma naslijeđa kroz prepoznavanje lokaliteta, uređenje lokacije, pristupnost i promociju istih. Turizam naslijeđa uključuje i lokalnu kulturnu tradiciju. Osim arhitekture, arheologije i prirodnih krajolika, u turizam naslijeđa u Neumu mogu se uključiti i obiteljski obrasci života, vjerski običaji i tradicija: folklor, umjetnost, obrt, način života, običaji i svečanosti. Djelomično su već zastupljeni kroz tradicionalnu manifestaciju Neumsko ljeto, Dane turizma Neum i sl.

2.2.4. Smještajni kapaciteti i način zadržavanja turista u općini Neum

Tijekom protekla dva desetljeća u Neumu su izgrađeni brojni obiteljski, moderno opremljeni hoteli i moteli te veći broj apartmana i soba u privatnom smještaju. Trenutno je na raspolaganju 20 hotela i motela visoke kategorije (3*, 4* i 5*). Broj privatnih apartmana je puno veći, no zbog neusklađenosti turističke baze nisu poznati točni podatci.

Tablica 14. Broj dolazaka, noćenja i zadržavanja turista u općini Neum

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Broj domaćih turista (000)	16	16	17	36	39
Broj stranih turista (000)	97	102	116	7	19
Broj noćenja - domaći turisti (000)	42	44	43	139	117
Broj noćenja - strani turisti (000)	223	245	250	27	63
Prosječno zadržavanja turista (dani)	2,4	2,4	2,2	3,9	3,1

Izvor: Statistički godišnjak/ljetopis FBiH 2022. godine, Federalni zavod za statistiku, str. 329 – 335.

Kada se promatra broj noćenja posljednjih pet godina, vidimo trend rasta broja noćenja i broja dana zadržavanja. Posebno treba istaći 2020. godinu kada je taj broj bio značajno veći zbog ograničenja koja su domaći turisti imali kod putovanja u inozemstvo.

Tablica 15. Smještajni kapacitet – broj postelja u Općini Neum

OPIS	2015.	2020.	2022.
Objekti do 20 ležajeva - stalni ležajevi	1.584	1.934	2.072

Objekti do 20 ležajeva - pomoćni ležajevi	287	387	409
<i>UKUPNO - objekti do 20 ležajeva</i>	<i>1.871</i>	<i>2.321</i>	<i>2.481</i>
Objekti iznad 20 ležajeva - stalni ležajevi	2.601	3.060	3.060
Objekti iznad 20 ležajeva - pomoćni ležajevi	133	143	143
<i>UKUPNO - objekti iznad 20 ležajeva</i>	<i>2.734</i>	<i>3.203</i>	<i>3.203</i>
UKUPNO	4.605	5.524	5.684

Izvor: Općina Neum

Kada se promatra postelja (smještajni kapaciteti) posljednjih godina, vidimo trend rasta i povećanja broja ležajeva i smještajnih kapaciteta.

Tablica 16. Smještajni kapacitet – broj objekata za smještaj turista u Općini Neum

Turistički kapaciteti - broj objekata	2022.
Objekti do 20 postelja	209
Objekti s više od 20 postelja - stalne postelje	33
UKUPNO	242

Izvor: Općina Neum

2.2.5. Dolasci i noćenja domaćih i stranih turista u Općini Neum

Neum je tipična jadranska općina, smještena između makarske i dubrovačke rivijere. Od gospodarskih djelatnosti najzastupljenije su trgovina i turizam, a zahvaljujući dobro izgrađenoj infrastrukturi, turizam se svake godine sve više razvija. U ovom trenutku, Neum prema procjenama može primiti više od 5.500 turista. Njima su na raspolaganju smještajni kapaciteti u nekoliko neumskih hotela, motela te brojnih privatnih apartmana. Detalje o dolasku i broju noćenja možemo vidjeti u sljedećim tablicama.

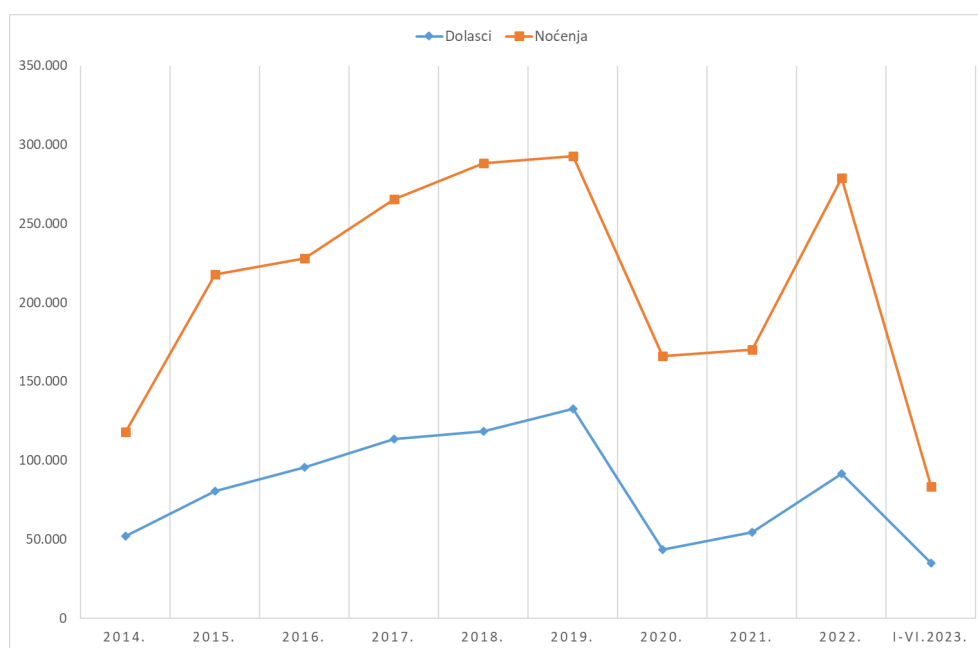
Tablica 17. Dolasci i noćenja turista u općini Neum i Hercegovačko – neretvanskoj županiji od 2014. do VI./2023.

Godina	Mjesto	Dolasci			Noćenja		
		Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani
2014.	Neum	52.195	9.677	42.518	118.243	25.948	92.295
	HNŽ/HNK	135.538	31.532	104.006	267.859	59.212	208.647
2015.	Neum	80.648	12.847	67.801	217.658	37.153	180.505
	HNŽ/HNK	202.161	40.800	161.361	461.535	82.861	378.674
2016.	Neum	95.719	15.292	80.427	228.213	38.439	189.774
	HNŽ/HNK	233.770	49.735	184.035	492.810	92.371	400.439
2017.	Neum	113.568	16.131	97.437	265.428	42.419	223.009
	HNŽ/HNK	270.810	48.585	222.225	553.847	95.552	458.295
2018.	Neum	118.351	16.035	102.316	288.392	43.596	244.796
	HNŽ/HNK	287.094	49.138	237.956	582.041	93.964	488.077
2019.	Neum	132.760	16.847	115.913	292.773	44.797	247.976
	HNŽ/HNK	317.311	50.883	266.428	607.508	96.946	510.562
2020.	Neum	43.435	35.979	7.456	165.978	139.131	26.847
	HNŽ/HNK	66.637	50.046	16.591	204.237	161.436	42.801
2021.	Neum	54.364	36.109	18.255	170.156	107.947	62.209
	HNŽ/HNK	116.478	65.716	50.762	273.457	153.863	119.594
2022.	Neum	91.590	44.892	46.698	278.777	125.434	153.343
	HNŽ/HNK	215.194	88.333	126.861	497.922	192.919	305.003

I-VI. 2023.	Neum	35.107	14.758	20.349	83.374	33.589	49.785
	HNŽ/HN K	90.915	32.572	58.343	181.308	62.135	119.17 3

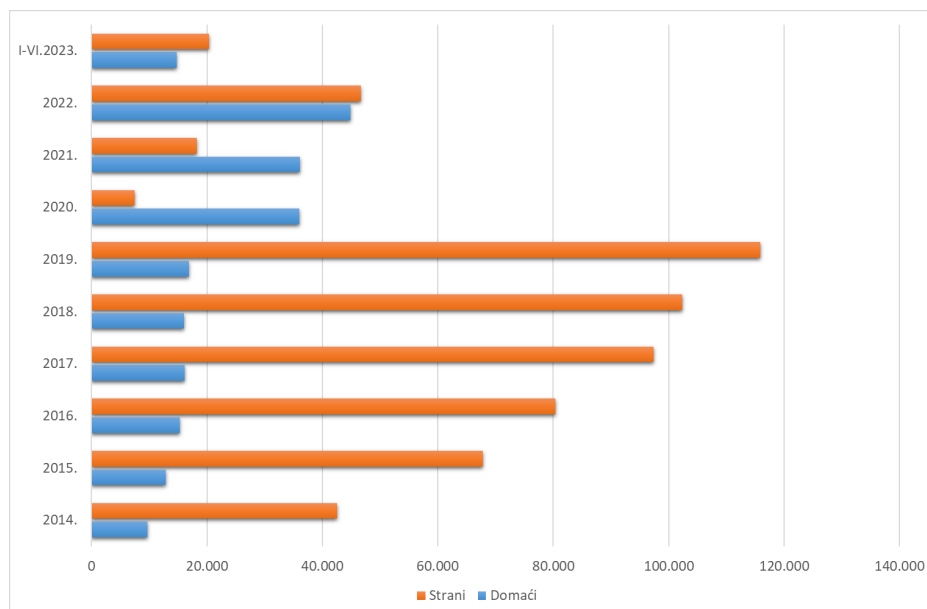
Izvor: Turistička zajednica HNK/Ž

Slika 3. Ukupni dolasci i ukupno noćenja turista u općini Neum od 2014. do VI./2023.

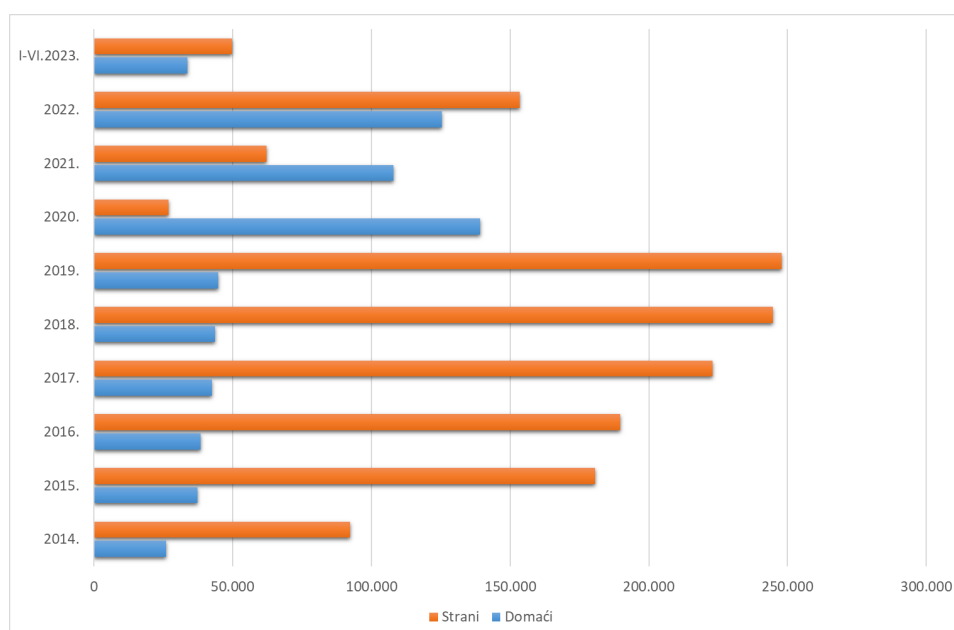
Izvor: Turistička zajednica HNŽ

Slika 4. Odnos broja dolazaka domaćih i stranih turista u općini Neum od 2014. do VI./2023.

Izvor: Turistička zajednica HNŽ

Slika 5. Odnos broja noćenja domaćih i stranih turista u općini Neum od 2014. do VI./2023.

Izvor: Turistička zajednica HNŽ

U periodu turističke sezone u Općini Neum dominiraju strani turisti koji dolaze iz cijele regije i EU, a drugu po brojnosti i jako važnu skupinu čine domaći turisti koji dolaze na ljetni odmor iz BiH.

2.2.6. Registrirani poslovni subjekti koji rade u razdoblju turističke sezone u Općini Neum

U razdoblju turističke sezone u Općini Neum radi 166 različitih poslovnih subjekata koji su podijeljeni u sedam različitih kategorija kako je to navedeno u narednoj tablici.

Tablica 18. Registrirani poslovni subjekti koji rade u razdoblju turističke sezone u Općini Neum

Pravni oblik poslovnog subjekta	Broj aktivnih subjekata u 2022. godini
Registrirani obrti u općini Neum	38
Registrirana privatna poduzeća (d.o.o.)	53
Ugostiteljski objekti koji rade cijelu godinu	15
Ugostiteljski objekti koje rade samo u sezoni	13
Trgovačke radnje koje rade cijelu godinu	17
Trgovačke radnje koje rade samo u sezoni	21
Agroturistički poslovni objekti	9

Izvor: Turistička zajednica HNŽ

2.3. Ruralni razvoj, poljoprivreda i održivi razvoj okoliša

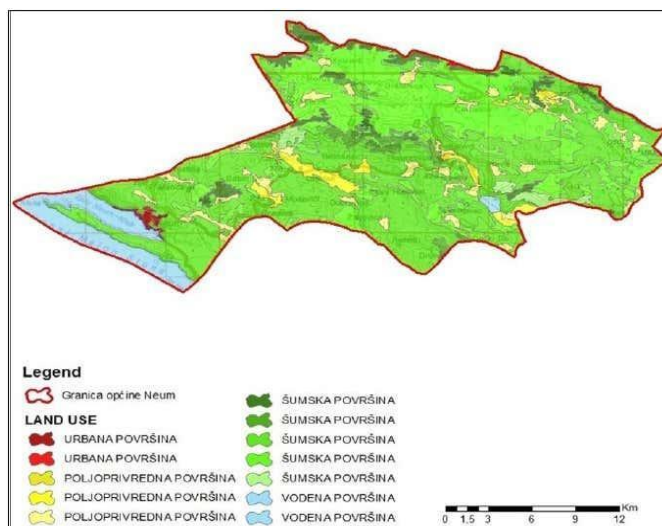
U ovom dijelu prikazano je što to obuhvaća ruralna područja na prostoru općine, zatim poljoprivredni resursi (biljna i animalna proizvodnja) te kategorije zemljišta.

2.3.1. Definiranje ruralnih područja

Studija UNDP iz 2012. godine pod naslovom „Ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini - Mit ili Realnost“, navodi da je BiH jedna od najruralnijih zemalja Europe gdje između 40 – 60 % stanovništva živi u ruralnim područjima prema definiciji koja se koristi. Ima više definicija koje objašnjavaju i definiraju ruralna područja. Jedni su vezani za specifično područje ili regiju a drugi su vezani za pojam naselja čime su ona definirana kao urbana, semiurbana, ruralna i izrazito ruralna. Pristup zasnovan na području sve stanovnike te rijetko naseljene općine tretiraju isto bez obzira žive li na osamljenom poljoprivrednom gospodarstvu ili su u stanu na katu zgrade u gradu kojoj pripada ta općina. Drugi pristup zasniva se na naselju, a koji sve stanovnike sela i malih naselja, živjeli odvojeno ili na rubovima grada. Oba ova pristupa imaju i neke nedostatke.

OECD – ova ruralna urbana podjela promatra manje lokalne administrativne jedinice poznate kao LAU-2, koja se kod nas u Bosni i Hercegovini naziva „općina“⁷ : Ruralna je lokalna administrativna jedinica ako je njena gustoća naseljenosti manja od 150 ljudi/km² (1,5 ljudi /ha). Primjena ovog pristupa kod najnovije procjene broja stanovnika u BiH rezultira da je 114 od 142 općine klasificirane kao ruralne a oko 60 % stanovnika živi u ruralnim područjima. Neke od najbogatijih i najrazvijenijih zemalja EU klasificirane su kao ruralne što znači da pojam ruralnosti ne znači automatski i siromaštvo te nije značajna prepreka za svekoliki razvoj.

Slika 6. Karta namjene zemljišta općine Neum 2012. godine

Izvor: Geografski i topografski položaj općine Neum, 2012. Sarajevo

⁷ (/epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/local_administrative_units).

2.3.1.1. Poljoprivreda – zemljišni resursi općine

Županija raspolaže sa visokim obujmom ukupnih poljoprivrednih površina (0,83 ha/stanovnik), ali kad je u pitanju njihov kvalitetni dio, onda je tih površina značajno manje.

Tablica 19. Osnovni podaci o Općini Neum

Općina	Broj stanovnika	Površina km ²	Gustoć naseljenosti	ha / stanovnik	Poljoprivredno zemljište / stanovnik	Obradivo zemljište / stanovnik	Državno (ha)	Privatno (ha)
Neum	4.682	225	20,8	4,8	3,2	0,2	750	14.259

Izvor: Prostorna osnova HNŽ, 2012.

Tablica 20. Raspoloživo zemljište u FBiH i HNŽ, 1991.

Prostor	U hektarima po stanovniku										
	Poljoprivredno	Obradivo	Oranične	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Barjeri	Šume	Ostalo	Ukupno
FBiH	0,43	0,26	0,1	0,01	0,01	0,1	0,16	0,001	0,45	0,06	0,93
Županija	0,83	0,28	0,1	0,01	0,01	0,1	0,54	0,009	0,69	0,12	1,64

Izvor: Strategija poljoprivrednog razvitka HNŽ 2012. – 2017.

One se javljaju sa 0,28 ha obradivog i sa 0,1 ha oraničnog kvantuma po stanovniku, što Županiju, uz očit "višak" livadskih travnjaka, ipak drži na razini zemljišnih raspoloživosti kakve su karakteristične za FBiH kao cjelinu. Dakle, kvalitetnog, obradivog i oraničnog, zemljišta u Županiji je jednako malo kao i u ostalim dijelovima FBiH/BiH, pa bi se ove činjenice morale smatrati i posljednjim upozorenjem kako glede njegove buduće učinkovitije uporabe, tako još više zaštite od njegovog trajnog trošenja u druge svrhe (Strategija HNŽ, 2004.).

Tablica 21. Poljoprivredna domaćinstva i veličina posjeda

Područje	Broj domaćinstava prema veličini poljoprivrednog posjeda (u ha)								
	Do 1,0	1,01-3,0	3,01-5,0	5,01-8,0	8,01-10,0	10,01-15,0	15,01-20,0	>20,01	Svega
BiH (1981)*	180.673	178.138	86.272	57.115	16.661	9.499	2.664	3.506	534.528
Strukt. u %	33,8	33,3	16,1	10,7	3,1	1,8	0,5	0,7	100,0
HNŽ (1991)*	5.533	6.127	9.366	2.699	1.350	837	486	594	26.992
Strukt. u %	20,5	22,7	34,7	10,0	5,0	3,1	1,8	2,2	100,0

Izvor: Strategija razvoja poljoprivrede HNŽ, 2004.

*Procijenjeno na temelju podataka za općine Konjic, Ravno i Stolac.

Na jednog stanovnika u FBiH dolazi 0,56 ha obradivog poljoprivrednog zemljišta, u Republici Srpskoj 0,9 ha, a npr. u općini Jablanica 0,3 ha/stanovniku (Strategija razvoja poljoprivrede HNŽ 2012. – 2017.). Prema zadnjem popisu od 1131 registrirano domaćinstvo, njih 602 vode se kao vlasnici poljoprivrednog zemljišta i oni raspolažu s oko 23,3 ha iako su to slabo produktivna zemljišta i kameniti pašnjaci. Poljoprivredna površina općine Neum čini 7 % poljoprivredne površine HNŽ.

Broj registriranih poljoprivrednih gospodarstava prema podacima Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (2020.) u HNŽ bio je 5671 s 10 441 ha poljoprivredne površine, dok je u općini Neum bilo registrirano PG 105 i površinom od 120,9 ha, odnosno 1,15 ha /gospodarstvu (manje nego u većini drugih općina FBiH).

Na vrlo malu površinu poljoprivrednog zemljišta po gospodarstvu, a posebno obradivog utjecaj ima veliki broj čimbenika. Male površine obradivog tla po imanju posljedica su klimatskih i pedoloških uvjeta, agrarne prenaseljenosti proteklih desetljeća i stoljeća, zakonskih ograničenja o veličini posjeda te postojećih Zakona o nasljeđivanju zemlje. Može se uraditi Zakon o nasljeđivanju poljoprivrednog zemljišta sličan onima u Zapadnoj Europi na nivou države ali bi teško zaživio pa akcenat treba fokusirati na obavezu obrađivanja zemljišta uz različite pogodnosti.

Ukupna površina općine Neum je 24.607,74ha, poljoprivredno zemljište zauzima površinu od 8.535,66ha ili 34,69 %. Šumsko zemljište zauzima površinu od 14.398,85ha ili 58,51 %; neplodno 1.673,23ha ili 6,80 %, izgrađeno zemljište zauzima površinu od 208,82ha ili 0,85 % i hidrografija zauzima površinu od 1.464,41ha ili 5,95 % (Prostorni plan HNŽ, 2012.).

2.3.1.2. Biljna proizvodnja u sektoru poljoprivrede općine Neum

Kada govorimo o biljnoj proizvodnji na prostoru Općine Neum vidimo konstantan pad površina koje se redovito obrađuju.

Tablica 22. Zasijane površine pod žitaricama u općini Neum i HNŽ 2010. godine (ha) i prinosi (t/ha)

	Pšenica (ha)	Prinos (t/ha)	Raž (ha)	Prinos (t/ha)	Ječam (ha)	Prinos (t/ha)	Zob (ha)	Prinos (t/ha)	Kukuruz (ha)	Prinos (t/ha)
Neum	74	2,5	10	2	71	2,5	-	--	8	7
HNŽ	359	-	17	-	376	-	53	--	183	--

Izvor: Strategija poljoprivrednog razvoja HNŽ 2012. – 2017.

Prema podacima i procjeni općinske službe u 2022. godini zasijano je 4 ha žitarica što je znatno manje nego 2010. godine.

Tablica 23. Zasijane površine odabranog vrsta povrća u općini Neum i HNŽ u 2009. godini (ha) (Strategija poljoprivrednog razvitka HNŽ 2012. – 2017.), sa projekcijom povećanja do 2016. godine.

	Luk	Grah	Kupus i kelj	Rajčica	Paprika	Ukupno 2009.	Ukupno 2016.	Povećanje
Neum	14	11	6	9	5	45	75	30
HNŽ	270	169	379	272	231	1.321	2.315	994

Izvor: Strategija poljoprivrednog razvitka HNŽ 2012. – 2017.

Prema podacima i procjeni općinske službe u 2022. godini zasijano je bilo različitog povrća 16 ha što je znatno manje nego ranijih godina. Prema podacima iz studije Inventar poljoprivrednog zemljišta Hercegovine (2014.) u Općini Neum 2010. godine je bilo zasijano oko 65 ha krumpira, s urodom od 455 tona i prosjekom od 7 t/ha.

Tablica 24. Zasijane površine pod krmnim kulturama u Općini Neum i HNŽ 2010. godine (ha) i prinosi (t/ha) (Strategija poljoprivrednog razvitka HNŽ 2012. – 2017.)

	Sijeno djetelina (ha)	Prinos (t/ha)	Lucerna	Prinos (t/ha)	Kukuruz za krmu	Prinos (t/ha)	DT S	Prinos (t/ha)
Neum	45	2	66	2	12	3	20	3
HNŽ	1.270	-	1.234	-	108	-	15 2	-

Izvor: Strategija poljoprivrednog razvitka HNŽ 2012. – 2017.

Također iz dobivenih podataka za 2022. godinu pod krmnim biljem i među rednim usjevima bilo je oko 10 ha što je daleko manje nego je prikazano (143 ha) za 2010. godinu u općini. Ako je podatak djelomično točan tada se može zaključiti da stoke skoro više i nema po selima općine i da više ne treba za stočnu krmu već su te oranične površine sada u 2022. i ovoj 2023. godini zapuštene te zarastaju u korov i draču ili se koriste za sadnju drugih biljnih kultura. Ovo se može djelomično razumjeti naglim porastom sadnje maslina kojih prema podacima općinskih službi ima 15 000 komada, koje mogu biti na površini od maksimalno 96 ha u najrjeđem sklopu.

Tablica 25. Broj stabala drvenastog voća u općini Neum 2001. godina

Vrs ta	J a b u k a	K r u š k a	Š lj i v a	T r e š n ja	V i š n ja	M a r e l i c a	B r e s k v a	O r a h	S m o k va	Ba de m	D u n ja	N a r	U k u p n o
Neu m	250	213	50	256	30	600	70	64	2.10 0	3.30 0	35	55	702 3
HNŽ	-											964	542

Izvor: Strategija poljoprivrednog razvoja HNŽ 2012. – 2017.

Tablica 26. Broj voćnih stabala u općini Neum i HNŽ 2010. godine i prosječan urod po stablu

Vrs ta	J a b u k a	K g / s t	K r u š k a	K g / s t	Š lj i v a	K g / s t	B r e s k v a	K g / s t	O r a s i	K g / s t	T r e š n ja	K g / s t	V i š n ja	K g / s t	M a r e l i c a	K g / s t
Neu m	200	5	250	4	-		150	7	-		225	4	-			5
HNŽ	275.58 5	6,8	87.555	5,5	571.285	14,8	453.435	6,6	34.486	5,5	131.625	12	20.510	9	542	20

Izvor: Strategija poljoprivrednog razvoja HNŽ 2012. – 2017.

Prema podacima i procjeni općinske službe u 2022. godini bilo je različitog voća na području općine, oko 7 000 stabala što je znatno više nego 2010. godine (1425 stabala), ali nema ni preciznijih podataka. Ova se brojka nije znatno mijenjala u proteklih 10 – 20 godina jer nije bilo ni nekih značajnijih povećanja cijena voća na tržištu što bi uzrokovalo veću sadnju pojedinih voćnih vrsta radi bolje isplativosti u općini i Županiji izuzev povećane sadnje maslina i sve veće cijene maslinova ulja.

Tablica 27. Vinogradarske površine u općini Neum i HNŽ 2011. godine (ha)

	Ukupno (ha)	Vinogradi (ha)	%	Prosječna parcela (ha)	Ukupan broj parcela
Neum	24.343	25,8 (45,6)	0,11	0,09	239
HNŽ	275.175	2.623	8,1	0,33	8860

Izvor: Strategija poljoprivrednog razvoja HNŽ 2012. – 2017.

Tablica 28. Proizvodnja i prinos grožđa u općini Neum i HNŽ 2009. godine

	Prinos (t)	Prinos - kg/trsu
Neum	243	0,5
HNŽ	18.701	2,7

Izvor: Strategija poljoprivrednog razvoja HNŽ 2012. – 2017.

Prema podacima i procjeni općinske službe u 2022. godini je bilo oko 100 000 trsova vinove loze na području općine. Ako se može pretpostaviti da je trsova oko 4000 /ha tada je to površina od oko 25 ha što je sukladno površini iz 2011. godine (Strategija poljoprivrednog razvoja 2012. – 2017.). Može se iz procjene zaključiti da je broj trsova i proizvodnja stabilna proteklih 10 – 15 godina. Očekivati je da će u narednom periodu biti ovakva ili slična situacija što se tiče vinogradarstva u općini i Hercegovini. Razlozi ovoj situaciji su relativno niske cijene vinskog grožđa, značajno visoka cijena vrhunskog vina autohtonih sorti (Žilavka, trnjak i blatina) za većinu domaćih potrošača u BiH, uvoz vina s drugih tržišta te relativno oskudan izvoz autohtonih vina na druga strana tržišta.

Voćarska proizvodnja obuhvata koštunjavo, jabučasto, jagodasto, bobičasto i jezgrovito voće. Neum pripada submediteranskom području i agroekološki uvjeti povoljni su za proizvodnju skoro svih vrsta voća i povrća ali uz osiguranje određenih preduvjeta. Pogodna klima je za uzgoj masline, šipka, smokve, trešnje, višnje, breskve, nektarine, marelice te jabuke, kruške, šljive, oraha i badema. Područje je pogodno i za uzgoj aromatskog te ljekovitog bilja (smilje).

Uz sve navedeno na ovom području, kao i bogatu povijesno-kulturnu baštinu, maslinarstvo je jedan od glavnih aduta prepoznatljivosti općine Neum. Ovdje je važno istaknuti kako se maslinovo ulje u Neumu bazira na obiteljskoj proizvodnji. Potrebno je raditi na mapiranju svih maslinika i potencijalnih kušaonica kroz projekte gdje bi se opisala povijest maslinarstva u Općini Neum s naglaskom na obiteljsku proizvodnju. Maslinovo ulje je ne samo sastojak kulinarstvu, već i dio bogate tradicije i priče koja seže kroz stoljeća.

Povoljno područje za uzgoj voća i povrća je izraženo s aspekta izostanka niskih temperatura (u rano proljeće i kasnu jesen), velikog broja sunčanih sati te dovoljno padalina izuzev ljetnog razdoblja kada redovito vlada suša, mogućnost ranijeg dospijanja na tržište što omogućava i višu prodajnu cijenu voća i povrća. Povoljnost za ove proizvodnje su i razvijenost turističkog sektora u priobalju koji može uz dobru organizaciju sve poljoprivredne proizvode apsorbirati ali i blizina veletržnice u Čapljini koja također može imati značajnu ulogu u otkupu i daljoj prodaji sezonskih poljoprivrednih proizvoda. Svakako da izgradnja moderne ceste od Stolca prema Neumu cijelo područje znatno približava većim gradovima s velikim potrošačkim centrima a prije svega Sarajevom i Mostarom. Turistička pred sezona i produžetak turističke sezone u jesen omogućava i direktnu prodaju poljoprivrednih proizvoda lokalnih proizvođača uz tu prometnicu bez obzira što to nije najbolji i najispravniji način, ali još uvijek efikasan i bez posrednika u prodaji.

Nepovoljnost za proizvodnju voća i povrća su mala sezonska tržišnost (male količine) voćarskih i povrtlarskih kultura, mala seoska imanja s malo obradivih površina, starost i deficit radne snage u seoskim područjima, deficit vode za navodnjavanje u ljetnim mjesecima, mala ili nikakva zastupljenost proizvodnje pojedinih vrsta voća i povrća u zaštićenim prostorima (ovo bi trebala biti komparacijska prednost ruralnog dijela Neuma gdje ima oraničnih površina u odnosu na većinu drugih krajeva BiH), nedostatak i nedovoljna uporaba poljoprivredne mehanizacije koja utječe na produktivnost, slaba primjena novijih tehnologija u biljnoj proizvodnji, a sve je povezano s prethodno navedenim, te niski prinosi što je u direktnoj vezi s obradom, gnojibom i natapanjem. Trend europski je sve veća proizvodnja ekološke hrane što treba podržavati, a naša ruralna područja i danas većinu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda rade na tradicionalan način.

Karakteristike ovih područja kojima pripada Neum, HNŽ, FBiH te Bosna i Hercegovina jesu velika odstupanja u urodima navedenih vrsta, ali i povrća, ratarskih i krmnih kultura. Odstupanja godišnjih uroda uvelike zavise od klimatskih uvjeta. Voćarska proizvodnja je nižeg intenziteta, zasnovana na malim poljoprivrednim površinama, nižih ulaganja, često niskih uroda ali za pretpostaviti znatne kakvoće i visoke nutritivne vrijednosti.

Proizvodnja povrća u ruralnom dijelu je većinom bila za vlastite potrebe, a male količine se tržile. Uvjeti su relativno povoljni za ranu proizvodnju jer nema ranih ni kasnih mrazova, ali je limitirajući faktor suša u ljetnom razdoblju pa kulture koje tada prispijevaju traže znatne količine vode za navodnjavanje. Proizvodnja u zaštićenim prostorima je isto skromna, a glavina ove proizvodnje odvija se na području općine Čapljina. Potencijala i mogućnosti ima naročito u simbiozi s potrošnjom u turističkoj sezoni, a novo izgrađena cesta prema Stocu daje još više mogućnosti.

Uzgoj i proizvodnja aromatskog te ljekovitog bilja u ovome području ima dužu tradiciju jer se nekada otkupljivao i prodavao dalje buhač. Bilo je ranijih godina i otkupa drugog aromatskog i ljekovitog bilja ali su to male količine koje su prodavane uzimanjem iz slobodne prirode i dopunu kućnih prihoda. Polovicom prošlog desetljeća zavladała je euforija uzgoja smilja (*Helichrysum* sp). Ovo je trajalo nekoliko godina u toplijem dijelu Hercegovine gdje su uložena velika sredstva za pripremu i obradu tla. Ukupan pozitivan rezultat izostao je iz više razloga (ne organiziranosti, nepoznavanja tržišta, ne ekološke proizvodnje, nemogućnosti otkupa i sl.). Ove površine bile su 2018. godine oko 1262 ha ali su sada drastično male i tek su rijetki uzgajali opstali. Znači potencijala ima na ovome polju dosta, ali treba proizvoditi ono što tržište traži, ima dobru cijenu, ekološko je, te primjenu modernih tehnologija i visoku produktivnost. Dobar primjer da se može značajno pokrenuti neki vid poljoprivredne proizvodnje jeste bila euforija oko smilja kada su njegove cijene na našem lokalnom tržištu bile visoke i primamljive za proizvođače za ulaganje sredstava u proizvodnju i očekujući zaradu.

Poljoprivredu Neuma karakterizira više ekstenzivna održiva biljna i stočarska poljoprivredna proizvodnja s elementima svih vidova poljoprivrede (tradicionalne, održive, konvencionalne i ekološke proizvodnje). Tradicionalna poljoprivreda je ona koju karakterizira niska uporaba tehnologije i nije visoko produktivna. Koristi se i znatno radna snaga a proizvodnja je namijenjena prvenstveno samim poljoprivrednicima a manje tržištu te više služi kao hobi ili dopunski izvor dobara čime se manje troši.

Konvencionalna je najrasprostranjeniji vid poljoprivredne proizvodnje na svijetu. Ona teži ekonomskoj isplativosti kroz intenzivne površine monokultura zahvaljujući uporabi kemijskih sredstava i poljoprivredne mehanizacije što osigurava visoku produktivnost.

Održiva poljoprivreda je integrirani sustav biljnih i stočarskih proizvodnih praksi koje zadovoljavaju potrebe stanovništva za hranom a ujedno čuvaju kvalitetu životne sredine i prirodne resurse te daju visoke urode i prihode poljoprivrednim proizvođačima.

Ekološka ili organska poljoprivreda je način proizvodnje primjenom prirodnih tvari i postupaka čiji je prioritet kvaliteta, a manja su ulaganja, manji urod (ne mora biti) te veća prodajna vrijednost što je čini konkurentnom i isplativom.

Neumsko zaleđe (kombinacija sa obalom) s obzirom na brojnost i starost populacije stanovništva, raspoloživost obradivih površina, veličinu seoskih bivših i sadašnjih imanja, karakterizira poljoprivreda niskog intenziteta sa kvalitetnim poljoprivredno – prehrambenim proizvodima uz potenciranje istih, te uz znatno bolje valoriziranje i korištenje povijesnog nasljeđa u prirodnom okruženju može biti snažan generator razvoja ruralnog (agro) turizma.

Područje HNŽ ima sve navedene vidove biljne proizvodnje u voćarstvu, ali intenzivna proizvodnja daje najveće prinose i izvozi se van njenog područja. Ekološke certificirane proizvodnje na području Neuma ali i Županije nema, što ima negativne posljedice za razvoj ruralnog i agroturizma cijelog područja. Nedostatak su i dosta rijetke kontrole poljoprivrednih proizvoda što često kupca dovodi u nedoumicu kakav proizvod kupuje bez obzira kakvu deklaraciju imali.

Potencijal područja je posebno naglašen za proizvodnju ranog voće, mediteranskih voćnih kultura (smokva, maslina, šipak) što je od strane poljoprivrednih proizvođača prepoznato, te je danas prisutan trend rasta proizvodnih površina masline, ali i proizvodnje smokava.

Od 2017. godine kada su na razini Županije osigurana u Proračunu HNŽ sredstva na poziciji poticaja u poljoprivredi, u kontinuitetu jedna od mjera koje Ministarstvo uvrštava u Program potpora je poticanje podizanja novih nasada voća. Poticana površina novih nasada voća od 7,5 ha u 2017. godini porasla je u 2018. godini na 22,2 ha, a u 2019. na 28,7 ha.

Poticana površina novih nasada maslina rasla je od 2,2 ha u 2017. godini na 3,7 ha u 2018. godini i dostigla površinu od 6,6 ha u 2019. godini (Strategija ruralnog razvoja HNŽ 2021. – 2027.).

Vinogradarstvo je važnija grana poljoprivrede na području HNK/Ž. Bosna i Hercegovina je do 1990. godine imala 5.781 ha pod vinogradima s ukupno 22,50 milijuna čokota europske loze kalemljene na američku podlogu. Od ukupnih vinogradarskih površina u BiH na području vinogradarskog rajona „Hercegovina” bilo je 5.691 ha vinograda ili 98,44 %, a na području koje danas pripada HNK/Ž nalazio se najveći dio 4.274 ha vinograda. Uzgajale su se uglavnom vinske sorte (90 %) i to 2/3 bijelih, te 1/3 crnih sorti. U velikom mnoštvu sorti svojom kvalitetom izdvojile su se Žilavka i blatina koje su davale izniman urod i kvalitetu.

Od ukupnog broja hektara pod vinskim grožđem u FBiH (3.400 ha), Hercegovačko-neretvanskoj županiji (HNŽ/K) pripada oko 2.600 ha raspoređenih u šest općina HNK/Ž. Prosječan prinos vinskog grožđa je oko 20.500 tona ili oko 12,3 milijuna litara vina. Do danas, ukupan broj proizvođača, evidentiranih u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede HNŽ-K, koji imaju rješenje o zaštiti zemljopisnog podrijetla vina je 45. Vinogradarstvom i vinarstvom se bavi oko 10.200 domaćinstava, procjenjuje se da je danas oko 400 do 450 ha stolnih kultivara. Na području kantona/županije registrirano je nekoliko poduzeća koja se bave proizvodnjom stolnog grožđa. Zastupljene su novije stolne sorte (Strategija ruralnog razvoja HNŽ 2021. – 2027.).

2.3.1.3. Animalna proizvodnja u sektoru poljoprivrede Općine Neum

Prema ne zvaničnim podacima polovinom 80-ih godina prošlog stoljeća u Općini je bilo 1.800 goveda, 23.000 ovaca, 650 koza, 700 konja, 4.800 svinja, peradi 10.000 i farma Hutovo 4 x 70.000 brojlera po turnusu, pasa oko 1.500 i košnica pčela 2.200. Navedeni podaci su procjena ali svakako odražavaju realnu sliku stočarstva a time i ostalih grana poljoprivrede u selima općine Neum u tome razdoblju i drastične promjene koje su se doživjela u razdoblju 20 – 30 godina. Navedeni podaci čine vjerojatne kapacitete animalne proizvodnje i nizak nivo sadašnje proizvodnje te devastacije i neiskorištenost sela i prostora.

Tablica 29. Brojno stanje stoke u Općini Neum i HNŽ

Kategorija stoke	Općina Neum		HNŽ 2010.
	2010.	2022.	
Goveda	557	250	12.767
Krave i junice	510	-	10.800
Ovce	2.610	2.200	93.909
Ovce za rasplod	2.100	-	79.800
Koze	357	350	11.852

Svinje	- (242)	430	10.920
Krmače i nazimice	-	-	480
Konji	140	60	-
Kobile i ždrjebad	10	-	151
Perad ukupno	5500	3.500	186.800
Nesilice	5000	-	139.000
Kunići	-	-	750
Košnice pčela	930	3.000	30.689

Izvor: Strategija poljoprivrednog razvoja HNŽ 2012. – 2017.

Posljednjih godina izražen je trend opadanja stočnog fonda. Broj grla goveda i ovaca se smanjuje, dok broj svinja i koza varira ali ukupne brojke su skromne. Stočarstvo može da predstavlja budućnost poljoprivrede u HNŽ i uvezano sa ostalim granama poljoprivrede pokreće i ostale proizvodnje uz osiguranje preduvjeta. Ono daje visoko vrijednu hranu i zapošljava radnu snagu tijekom cijele godine, te može značajno da podržava dohodak poljoprivrednih gospodarstava.

Tradicionalan je i dalje način proizvodnje što može biti prednost u ruralnoj turističkoj ponudi, posebno u ovčarstvu i kozarstvu, gdje je način uzgoja kao i tehnologija izrade proizvoda od mlijeka i mesa zadržala autohtoni način proizvodnje, bez većih tehnoloških promjena. Tradicionalne farme su kombiniranog tipa koji uključuje manje stado ovaca s nekoliko krava, model koji osigurava kontinuiranu proizvodnju i preradu mlijeka i mesa i koji opterećuje velika usitnjenost posjeda i nedovoljni zemljišni kapaciteti za osiguranje potrebne količine hrane u zimskim mjesecima.

Najvećim dijelom ova proizvodnja oslanja se na mala i srednja gospodarstva, a samo manjim dijelom na velike proizvodne jedinice. Ekstenzivna proizvodnja na usitnjenim imanjima ne može zadovoljiti potrebe za mesom i mlijekom na tržišnim osnovama, te se uglavnom koristi za vlastite potrebe. Ovaj vid stočarstva i dalje je zastupljen u dijelu općine prvenstveno staračkih domaćinstava. Posljednjih godina prvenstveno zbog uvođenja poticaja na mlijeko, junice i uzgoj goveda u sustavu krava-tele stvara se bolje ozračje u pasminskom sastavu, kvaliteti i količini proizvoda, te iako brojno stanje goveda opada količina proizvedenog npr. mlijeka raste. Kraških pašnjaka niske produktivnosti ima dosta u općini ali treba osigurati i dodatnu hranu (voluminoznu i koncentratnu) za normalni uzgoj stoke bez obzira radi li se o sustavu uzgoja krava-tele, ovčarstvu ili kozarstvu.

U pasminskom sastavu ovaca dominira pramenka sa svojim sojevima (Hercegovački ili humski soj). Ovaj soj se razlikuje u fenotipskim i proizvodnim karakteristikama shodno uvjetima u kojima se uzgaja od krupnijih sojeva pramenke (Kupreškog i Travničkog soja) Danas je ostalo svega nekoliko tisuća čistokrvnih ovaca ovog soja, a kako se radi o BiH izvornoj pasmini ovaca, proizvodi dobivene od ove pasmine predstavljaju autohtone proizvode koji se trebaju zaštititi oznakama kvalitete (izvornosti, geografskog podrijetla i zajamčenog tradicionalnog specijaliteta). Uzgaja se na područjima nadmorske visine 300–350 m, u općinama: Stolac, Ljubuški, Čapljina, Neum, Ljubinje, Čitluk, Široki Brijeg i Grude. Od mlijeka ovih ovaca radi se čuveni sir iz mješine, a od suhog mesa kastradina te janjetina s ražnja. Ovi proizvodi imaju dobru prodaju na tržištu, postižu dobru cijenu ali ih nema dovoljno, odnosno nema dovoljno domaće proizvodnje ovčjeg mlijeka i mesa. Za konzumaciju ovih proizvoda bitna je i tradicija praćena navikama potrošača. Ovo je vidljivo iz navika konzumiranja kozjeg mlijeka, sira i mesa.

Slična situacija je sa kozarstvom i proizvodima od koza (mlijeko, sir, suho meso i mlada pečena jaretina s ražnja). Problemi su isti, potencijala ima u ruralnim područjima Neuma te drugih južnijih općina Hercegovine. Formiranje farmi s većim brojem grla ovaca ili koza bilo za meso ili mlijeko ili

kombinirano s dovoljno pašnjačkih površina te vlastitom proizvodnjom voluminozne krme može biti prosperitetna za obitelji. Neophodna je svekolika pomoć svih od općinskih, županijskih i federalnih institucija s adekvatnim poticajima za kapitalna ulaganja te poticajima po grlu i proizvodnji. Sve navedeno nema perspektivu bez mladih dovoljno stručnih osoba koji imaju volju, želju ali i preduvjete za bavljenje ovim proizvodnjama (imaju imanje). Općina Neum ima prvenstveno najveće mogućnosti u morskom turizmu, ali ima i dobru povezanost s drugim općinama te svojim zaleđem što je komparativna prednost za sve vidove poljoprivredne proizvodnje. Organizirane proizvodnje i otkupa u proteklom desetljećima je sporadično bivalo ali je sada nema i bez pokretanja nekog značajnijeg preradbenog kapaciteta na ovim prostorima neće je ni biti. Sve ostalo je rad iz nužde, hobija, ostvarenja djelomičnog prihoda dok se ne ukaže povoljnija prilika s većom zaradom i lakšim poslom. Limitirajući element koji može pokrenuti i značajnije podići bilo koju proizvodnju u poljoprivredi, animalnoj proizvodnji te proizvodnji aromatskog i ljekovitog bilja jeste značajnija isplativost primarne proizvodnje i poticanje investicija koji imaju za cilj preradu biljnih i animalnih proizvoda.

Proizvodnja jaja i pilećeg mesa bila je na području Općine u proteklom razdoblju znatno izraženija. Svako seosko gospodarstvo imalo je po nekoliko kokošiju od kojih su dobivala jaja a to je bio sporadičan kada bi se nabavljali tovnji pilići i tovali za svoje potrebe. Bivša farma tovnih pilića u Hutovu do proteklog rata imala je značajnu proizvodnju pilećeg mesa a nekoliko turnusa godišnje kapaciteta 70 000 brojlera u turnusu. Ova farma nije uspjela preživjeti i biti nosilac razvoja peradarstva u općini. Broj peradi opada iz godine u godinu kako domaćinstva postaju starija ili se gase. Potencijala za proizvodnju konzumnih jaja koka nesilica ima što znači da postoji tržišna niša za ove proizvode na lokalnom tržištu odnosno u gradu Neumu. Farmerska proizvodnja u slobodnom uzgoju (bez kaveza) uz aktivan marketing mogla bi osigurati opstanak i proizvodnju ove farme jer je trend ovakvog uzgoja, a sve više se traže i nutritivno bogatije namirnice (jaja i meso). Slična je situacija s uzgojem tovnih svinja u seoskim domaćinstvima. Predratne brojke nam to zorno pokazuju, ali pustošenjem sela drastično pada i uzgoj tovljenika za vlastite potrebe. Održava se i dalje tova za svoje potrebe u domaćinstvima koji imaju aktivne članove (slično s peradi). Svinjokoljom se ovaj tova prekida do na proljeće kada se obnavlja, a meso ide najviše za sušenje, a manje za potrošnju u svježem stanju. Ovakva proizvodnja opada iz godine u godinu i jedino alternativno rješenje je da zaživi tova svinja u vidu nekoliko farmi koji bi tovali svinje do većih tjelesnih masa što je karakteristika pri preradi ovog podneblja. Veće mase tovljenika osiguravaju i tradicionalnu proizvodnju pršuta i drugih suhomesnatih tradicionalnih proizvoda. Promocija uz aktivne poticajne mjere može da osigura nekoliko farmi uz eventualnu preradu (ulaskom BiH u EU znatan dio tradicionalne prerade će biti ograničen ili zabranjen-primjer Hrvatska) ali opet uz dozu lokal patriotizma i značajniji plasman kroz turizam. Uzgoj rasplodnih svinja na ovome području nije od neke perspektive.

Ekološko stočarstvo i ekološka poljoprivreda još je u povojima u BiH. Potencijala ima kroz velike površine pašnjaka i neiskorištenih oraničnih površina ali traži organiziranost, certificiranu proizvodnju, tržište traži veće količine i osiguran plasman na strana tržišta jer za naše potrošače ovakvi proizvodi su još skupi. Prema strategiji razvoja poljoprivrede HNŽ do 2004. godine bilo je do 50–ak ha ekološke proizvodnje pod ljekovitim i aromatskim biljem, a projekcija je bila da do 2010. godine bude 3,5 – 4,5 tisuća ha ili oko 5 – 6 % obradivog poljoprivrednog zemljišta pod ekološkom poljoprivredom. S ovih potencijalnih površina predviđeno je bilo da se proizvodi i tržištu isporučuju ekološki certificirani proizvodi. Više je ekoloških biljnih proizvoda od animalnih u svijetu i Europi. Kao interesantno područje za ekološku poljoprivredu naveden je trokut između Stolca, Čapljine i Neuma. Svakako da treba nastojati i pomagati sve vidove organske (ekološke) proizvodnje, ali podržavati treba i održivu poljoprivredu te posebno tradicionalnu uz primjenu i pomoć suvremenih tehnologija. Cilj je razvijati takvu proizvodnju koja treba manje radne snage, a dohodovna i konkurentna je.

Kvalitetna uposlenost stanovništva i nastanjenost ruralnih (seoskih) prostora cilj je ove Strategije uz koju logičkim slijedom idu njeni ostali učinci. Svakako da Strategija ruralnog i poljoprivrednog razvoja

općine Neum s ograničenim mogućnostima kakve pruža proizvodnja hrane ne smije ostati sama. Ona se mora promatrati samo kao dio ukupnog – daleko šireg seoskog gospodarskog ozračja kakav je slučaj u razvijenim sredinama kojima Općina, Županija i BiH teže. Pozitivni učinci strategije na poboljšanje uposlenosti i osiguranju nastanjenosti seoskih prostora veći su ako se ona opredijeli prema tehnološki zahtjevnijim i prihodima unosnijim proizvodnjama, što i jeste cilj kojega je po prirodi svojih resursa mogla slijediti.

2.3.2. Kategorije korištenja zemljišta (bonitetne klase) općine Neum

Poljoprivredna zemljišta na području općine Neum razvrstana su u pet kategorija (bonitetnih klasa); od III do VII kategorije, a zauzimaju površinu od 8.535,66ha ili 34,69 % ukupne površine općine. Najzastupljenija je VII kategorija, potom VI, V i III, a najmanje je zastupljena IVb potkategorija. I i II kategorija nije izdvojena u pedološkim istraživanjima.

2.3.2.1. Zemljišta prikladna za kultiviranje (obradu) su III kategorija (bonitetne klase) poljoprivrednih površina

U III bonitetnoj klasi obuhvaćena su najkvalitetnija poljoprivredna tla općine, a karakteriziraju se dubokim aktivnim slojem kao i povoljnim fizikalno-kemijskim značajkama. Dobre su im pedofizikalne značajke, a nedostatak vlage u ljetnim mjesecima glavni im je čimbenik ograničenja. Zauzimaju površinu od 400,3 ha ili 1,62 % ukupne površine Općine Neum. To su aluvijalno koluvijalna tla kojih ima na dnu Popovog polja. Za vrijeme velikih kiša postoji opasnost da ovi tereni poplave, naročito ako se ispuste velike vode kroz hidroelektranu Trebinje. Drugi tip tla koji dolazi u Gradačkom polju je eutrično smeđe tlo sa rendzinama. To su također dobra tla, rendzina nešto slabija od eutričnog kambisola koji može biti vrlo dobro stanište za uzgoj vinove loze te koštunjičavoga voća. Osim Gradačkog polja ovo tlo nalazi se u udolini SI od Vranjeva sela te u dolini Ilijinog polja nedaleko od Neuma. Ova tla treba čuvati za primarnu poljoprivrednu proizvodnju i zabraniti svaku izgradnju na njima.

Površine IV, odnosno IVb potkategorije poljoprivrednog zemljišta zauzimaju 123,8 ha ili 0,50 % ukupne površine. To su većinom smeđa koluvijalna i smeđa tla koja su sa stajališta pogodnosti dobra tla s umjerenim ograničenjima. Dubina ovih tala je ovisna o litografiji i stjenovitosti, pa će i plodnost ovisiti o tim značajkama. Nalaze se u krškim uvalicama, dolcima i škrapama na području oko sela Brštanica, Cerovo, Cerovica, potom oko područja Kozarice i dr. Ova tla također treba čuvati za primarnu poljoprivrednu proizvodnju.

2.3.2.2. Zemljišta neprikladna za kultiviranje

Zemljišta neprikladna za kultiviranje su V bonitetne klase i njima pripadaju tla s većim ograničenjima u pogledu dubine profila i niskoj stjenovitosti koja smanjuje veličinu proizvodnih parcela. To su uglavnom plitke do srednje duboke crvenice i smeđa tla na vapnencima te antropogena tla uvala iz crvenice. Zauzimaju površinu od 513 ha ili 2,1 % od ukupne površine. Uglavnom su zastupljena oko Moševića, Broćanca, Kiševa, Duži, Dobrova, Podžablja, Dubrvice, Hutova, Praovice i Prapratnice. Ova su se tla nekada obrađivala, a danas su sve više i više napuštena i pomalo zarastaju. Obrađuju se samo ona koja su tik uz naselja. Površine V kategorije (bonitetne klase) upotrebne vrijednosti zemljišta spadaju u zemljišta ograničena za intenzivnu uporabu, ali u nedostatku bonitetno vrjednijih površina u znatnoj mjeri mogu se koristiti kao oranične površine.

Zemljišta VI bonitetne klase (kategorije) zauzimaju površinu od 804 ha ili 3,2 % ukupne površine. Ovu kategoriju čine plitka smeđa tla, koja su se obrađivala ali su dosta skeletna, te crnice na vapnencu i dolomitu. Pravilno su disperzirana na cijelom području Općine. Koriste se kao prirodne livade. Neprikladna su za intenzivniju poljoprivrednu proizvodnju.

Zemljišta VII bonitetne klase poljoprivrednih površina su najzastupljenija kategorija poljoprivrednog zemljišta na području Općine Neum. Zauzimaju površinu od 6.694 ha ili 27,20 % ukupne površine Općine. Tu prvenstveno spadaju crnice na vapnencu i dolomitu te plitko smeđe tlo (kalkokambisol). Predjeli na kojima su razvijena ova tla jako su stjenoviti sa strmim i vrletnim padinama. Tla VII kategorije nalazimo u kontinuiranim većim površinama od mora pa sve do granice susjednih općina. Trajno su nepogodna za oranice zbog plitkoće profila kao i zbog nagiba terena. S gledišta poljoprivredne proizvodnje koriste se kao pašnjaci i prvenstveno za koze i ovce, a manje za goveda radi niskih prinosa pašne zelene mase. Dio ovih površina često biva opožaren pri čemu površine budu ogoljene. Ova tla se mogu pošumljavati da se vrši konzervacija tla, a mogu se koristiti i za različite gradnje odnosno urbane namjene.

Šumska zemljišta na području Općine Neum su površine 14.398 ha ili 58,5 % ukupne površine Općine. Na ovim tlima su šume, loše kvalitete. Njihov značaj je u sprječavanju erozije te u poboljšanju ekoloških uvjeta. Neplodno zemljište zauzima površinu od 1.673 ha ili 6,80 % od ukupne površine Općine Neum, a čini ga izgrađeno zemljište u površini od 208,82 ha i hidrografija u površini od 1.464,41ha.

S gledišta kvalitete zemljišta Općine Neum prevladava zemljište III, V i VI bonitetne klase.

Tablica 30. Bonitetne klase zemljišta u Općini Neum i HNŽ (ha)

Područje/ bonitetna klasa	I	II	III	IVa	IVb	V	VI	VII	Ukupno
Neum	0	0	400,3	0	123,8	513	804	6.694	8.536
HNŽ	0	2.285	6.613	1.747	10.583	16.584	46.554	122.481	206.814

Izvor: Strategija poljoprivrede u ruralnim područjima HNŽ, 2012. – 2017.

Tablica 31. Stanje zastupljenosti agrozona u Općini Neum i HNŽ

Agrozona	I(ha)	II (ha)	III (ha)	Zona šuma (ha)	Neplodna zona (ha)	Ukupno (ha)
Neum	524	1.317	6.693	14.398	1.673	24.607
HNŽ	21.140	63.102	122.481	217.857	12.162	436.743

Izvor: Strategija poljoprivrede u ruralnim područjima HNŽ, 2012. – 2017.

Agrozona I zauzima površinu od 524 ha ili 2,1 % ukupne površine općine, a čine je III i IVb bonitetna klasa, a I i II bonitetne klase te IVa izostaju. Najproduktivnija tla ove agrozone su tla III kategorije. U području ove agrozone moguća je intenzivna poljoprivredna proizvodnja s mogućnostima uređenja tla uključujući agro i hidromelioracijske mjere. Posebno u ovom mediteranskom dijelu područja važno je primjenjivati mjeru navodnjavanja i to ne samo na plićim već i na dubokim tlima.

Agrozona II, zauzima površinu od 1.317 ha ili 5,3 % ukupne površine Općine. U okviru ove zone grupirana su poljoprivredna tla V i VI bonitetne kategorije. Ova tla su na granici obradivog načina korištenja, koja su se nekad obrađivala, a danas su uglavnom zapuštena. Stjenovitost i dubina tla glavni su ograničavajući čimbenici proizvodnosti ovih tala.

Agrozona III zauzima površinu od 6.693 ha ili 27,20 % ukupne površine Općine. U ovu zonu grupirana su tla slabih potencijala, a to su tla VII bonitetne klase koja imaju značajna ograničenja za korištenje u poljoprivredi. Koriste se isključivo kao pašnjaci, ali s obzirom na činjenicu da ima malo stoke sitnog zuba, koja bi mogla koristiti pašnjake ovih tala, ovi prostori danas sve više zarastaju u šumu. Plodnost tala općine Neum nisu visoke kakvoće. Na plodnost tla utječu različiti organski spojevi, a među njima i humus. Sadržaj humusa u tlu je promjenjiv i nestabilan i zavisi o biološkoj raznolikosti tla. Većina

obradivih tala HNŽ, oko 56 % je srednje humoznosti, a visok sadržaj ima oko 35,3 %. Niži sadržaj ima oko 8,7 % obradivih tala HNŽ i deficit organske tvari izražen je na obradivim tlima Neuma, Stoca i Ravnog. Nizak sadržaj humusa imaju crvenice i fluvisol i stoga je njima potrebno dodavati organsku tvar (gnojidba). Pojedine analize također ukazuju da na tlima pojedinih lokacija u Hercegovini ima povećani sadržaj pojedinih teških metala (Cd, Cu, Ni) o čemu treba voditi brigu (Studija analiza tla HNŽ, 2023.).

2.3.2.3. Zona šuma

Zone šuma su svi zemljišni prostori (dakle sve kategorije šumskih površina) koji se nalaze pod šumskom vegetacijom. Površine ove zone zauzimaju prostor od 14.398 ha ili 58,5 % ukupne površine Općine. Ova šuma nema većeg bonitetnog značaja jer se radi o niskoj šumi bijelog graba i drugih članova dominantne vrste grmlja. Zone urbanih prostora i neplodne površine isključene su iz biljne proizvodnje i čine neplodnu zonu. Ova zona, zajedno s akumulacijom hidroelektrane Čapljina i pripadajućim morem BiH, čini površinu od 1.673 ha ili 6,80 % površine Općine.

Općina Neum pripada mediteranskom i submediteranskom području i zauzima jug Županije i prostire se tokovima Neretve i Trebišnjice. Mediteranski dio prostire se do izlaza iz Mostara prema Drežnici iza koje nastaje submediteran sa sukobljavanjima Mediterana i kontinenta. Područje ove klime srednje je po veličini i obuhvaća općine Neum, Stolac, Čaplinu, Čitluk, Mostar (dio) i Ravno. Karakteristike su mu vruća, žarka ljeta te blage i kišne zime. Blizina Jadranskog mora ima presudan utjecaj na temperaturu zraka, količine padalina i druga klimatska obilježja. Ovo područje ima posebno obilje svjetlosti i veliki broj sunčanih dana tijekom godine. To su klimatske karakteristike koje vrlo pogoduju poljoprivredi i posebno razvitku stakleničko-plasteničke proizvodnje. Vegetacioni period traje do 300 dana, a njegova temperaturna suma je 4.152 °C. Srednja duljina bezmraznog perioda je 283 dana, a najmanja 211 dana. Termički koeficijent iznosi mu 8,8 a heliotermički 5,9 što ukazuje na veoma povoljne toplotne i svjetlosne uvjete za poljoprivredne kulture. S preko 1.500 l/m² godišnje, ima dovoljno padalina, ali je njihov vremenski raspored nepovoljan jer više kiše padne izvan nego unutar vegetacijske sezone. Mrazovi tijekom vegetacije su rijetki, ali kada se dese, obično su praćeni visokim pa i pogubnim štetama. Što nadmorska visina ovog područja više raste, utjecaj kontinenta je tim veći.

Poljoprivredno zemljište treba održavati pogodnim za poljoprivrednu proizvodnju. Vlasnici i posjednici poljoprivrednog zemljišta dužni su poljoprivredno zemljište obrađivati primjenjujući potrebne agrotehničke mjere ne umanjujući njegovu vrijednost. Problem usitnjenosti proizvodnih čestica je limitirajući faktor za dalji razvoj poljoprivrede u cijeloj Bosni i Hercegovini pa tako i u Općini Neum. U sklopu agrarne politike, mora se voditi računa o nužnosti okrupnjavanja poljoprivrednog zemljišta kao preduvjeta ekonomske poljoprivredne proizvodnje. Usitnjeni poljoprivredni posjedi predstavljaju velik problem za poljoprivrednike koji hoće da proizvode za tržište. Ove male površine posjeda nisu tako limitirajući faktor u proizvodnji povrća i cvijeća u plastenicima jer im trebaju manje poljoprivredne površine u zatvorenom. Jedan od razloga koji otežava rješenje ovog problema jeste i znatna razlika u kvaliteti zemljišta na ovim područjima. Poznavanje zemljišnih resursa veoma bitan je preduvjet za planiranje njegovog racionalnog i optimalnog korištenja. U skladu sa Zakonom o poljoprivrednom zemljištu (Sl. novine FBiH 52/09) namjena zemljišta u planovima prostornog uređenja utvrđuje se na temelju karte uporabne vrijednosti zemljišta i to:

- Zemljišta od 1. do 4. bonitetne kategorije, utvrđuju se isključivo kao poljoprivredno odnosno šumsko zemljište i spada u I agrozonu,

- Zemljište od 5. do 6. bonitetne kategorije utvrđuje se kao poljoprivredno, šumsko i izuzetno kao zemljište za ostale namjene i spada u II agrozonu,
 - Zemljište od 7. do 8. bonitetne kategorije utvrđuje se kao zemljište koje se prema potrebama koristiti i za druge namjene i spada u III agrozonu,
- agrozona–zemljišta namijenjena isključivo za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju,
 - agrozona–zemljišta namijenjena za poluintenzivnu poljoprivrednu proizvodnju,
 - agrozona- zemljišta za ekstenzivnu poljoprivrednu proizvodnju,
 - zona- zona šuma,
 - zona - urbani prostori i površine isključene iz sfere biljne proizvodnje.

Tablica 32. Poljoprivredne površine u Županiji prema Katastru

Općine	Ukupno	Obradivo					Pašnja ci	Ribn jaci, bare i trsti ci
		Sveg a	Ora nice	Vo ćnj aci	Vin ogr adi	Liva de		
Čapljina	15.696	5.696	3.804	250	240	1.402	9.000	1.000
Čitluk	9.691	4.342	3.251	46	826	219	3.909	1.440
Jablanica	9.804	2.558	1.081	68	4	1.405	7.246	-
Konjic	42.365	21.073	9.646	621	62	10.744	21.292	
Mostar	67.364	11.035	5.789	733	875	3.638	56.329	-
Neum	15.011	952	853	5	46	48	14.059	-
Prozor-Rama	21.245	8.855	3.800	236	14	4.805	12.390	-
Ravno	20.708	13.948	10.322	1.012	1.615	999	6.760	-
Stolac	20.967	5.428	4.590	134	250	454	15.539	-
Ukupno	222.851	73.887	43.136	3.105	3.932	23.714	146.524	2.440
Udio u %	100,0	33,2	19,4	1,4	1,8	10,6	65,7	1,1

Izvor: Strategija poljoprivrede u ruralnim područjima HNŽ, 2012. – 2017.

Tablica 33. Struktura zemljišnih površina Općine Neum i HNŽ

	Uku pna povr šina (ha)	Poljo privr edn o zeml jište (ha)	%	Šum sko zeml jište (ha)	%	Ne plo dn o ze mlji šte (ha)	%	Izgrađe no zemljiš te (ha)	%	Hidro grafija (ha)	%
Neu m	24.607	8.535	34,9	14.398	58	1.673	6,8	209	0,8	1.464	6
HNŽ	436.743	206.724	47,3	217.856	50	12.163	2,8	6.164	1,4	5.997	1,4

Izvor: Strategija poljoprivrede u ruralnim područjima HNŽ, 2012. – 2017.

Tablica 34. Površina obradivog poljoprivrednog zemljišta u Općini Neum i HNŽ (ha) prema podacima FZS

Prostor/godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	Razlika 2014./2015.
Neum	628	372	372	372	812	+440
HNŽ	22.020	17.919	17.919	17.919	18.510	+651

Izvor: Inventar zemljišta Hercegovine, 2014.

Tablica 35. Pregled poljoprivrednog zemljišta po kategorijama korištenja Općine Neum (ha) 2012.

Ukupno	Obradivo zemljište	Oranice	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Poljoprivredno zemljište	Ha/ stanovnika
Neum	951,2	853	4,6	45,6	48	14.157	15.108,2	3,11
Ha / stanovniku	0,19	0,17	--	--	--	--	--	--

Izvor: Inventar zemljišta Hercegovine 2014. godina

U pojedinim dostupnim izvorima kategorija, oranica čini obradivo poljoprivredno zemljište što je obzirom na mogućnost mehanizirane obrade malih površina i razumljivo jer su često površine pod voćnjacima, vinogradima i livadama toliko usitnjeni pa se ne mogu obrađivati s jačom poljoprivrednom mehanizacijom, već samo ručno ili malim motokultivatorima. Obradivog zemljišta po stanovniku Općine Neum ima oko 0,19 ha, a oranica 0,17 ha.

2.3.2.4. Ribarstvo

Ribarstvo je grana animalne proizvodnje koja ima dobre potencijale i dobru osnovu za daljnji razvoj u HNŽ. Mogućnosti izvoza na europska tržišta i prognoze Svjetske organizacije za hranu (FAO) o visokom rastu svjetske potrošnje ribe, su dobri razlozi da se ova djelatnost uvrštava među strateške u razvitku proizvodnje hrane u Županiji, FBiH i BiH. Postojeće jezerske akumulacije te relativno čiste rijeke u HNŽ pružaju povoljne uvjete za razvoj slatkovodnog ribarstva u kavezima i betonskim bazenima, a prvenstveno salmonidnih vrsta i šarana koje su komercijalne i tražene vrste riba.

Marikultura ili uzgoj morskih organizama odvija se u općini Neum na ribnjacima privatnih firmi Ancora – Commerce (uvala Lopata) i Karaka (uvala Jazina). Općina ima 24 km morske obale i 1400 ha morske površine.

Proizvodnja na ovim uzgajalištima odvija se s vlastitom tehnologijom, a uzgajaju lubin te oradu i školjke. Tržište je lokalno, cijele BiH te dijela Dalmacije. Ukupna površina ribogajilišta za uzgoj marikulture je oko 5.000 m² odnosno 3600 m². Proizvodnja morskih organizama, prvenstveno morske ribe (orada i lubin) čine oko 230 t i 10 t školjki (dagnje i ostrige) (Strategija razvoja poljoprivrede HNŽ

2004. – 2010.) odnosno oko 178 t ili 2 % od proizvodnje akvakulture u BiH (Prehrambena industrija sektor uzgoj ribe, 2008. Sarajevo, Agencija VPJM, 2020).

Prostor za ovu proizvodnju na dijelu Jadranskog mora koji pripada Općini Neum je ograničen te treba voditi brigu o planiranju prostora i utjecaju na onečišćenje mora. Znači treba voditi brigu o lokaciji eventualno novih proizvodnih objekata i koliki su kapaciteti proizvodnje mogući da ne dođe do zagađenja mora jer je ono dosta plitko u neumskom akvatoriju i morske struje su slabije. Kapacitet od 200 t čini se kao realna granica domaće marikulture proizvodnje jer turizam treba biti i ostati prioritet u razvoju općine. Zakon o morskom ribarstvu HNŽ 2014. regulira značajne teme iz područja marikulture.

Hercegovina je bogata medonosnim biljem. Najpoznatije medonosne biljke su zanovjet, kadulja, drača i vrijesak. Ovog bilja ima osobito u submediteranskom prostoru. Pored obilja medonosnog biljnog pokrova, pčelinja paša ispoljava visoka godišnja variranja i kreće se od dosta bogatih do sasvim niskih prinosa meda i ostalih proizvoda po košnici. Stoga analize upućuju da je više nerodnih od rodni godina, što čine upitnim vladajuće mišljenje o neporecivim ili čak idealnim uvjetima Hercegovine za ovu djelatnost. Jedna od prepreka daljnjeg širenja pčelarstva u BiH je nedovoljno razumijevanja između voćara i čak stočara i pčelara. U visoko razvijenim zemljama većina pčelinjih društava usmjerava se planski za oprašivanje poljoprivrednih kultura. Kod nas se znaju događati sudski procesi između pčelara i voćara odnosno stočara. Prema statističkim podacima u Federaciji BiH, u HNŽ te za Općinu Neum dolazi stalno do povećanja broja pčelinjih zajednica, periodično i povećanja proizvodnje meda po pčelinjoj zajednici i ukupnih količina meda. Analizom stanja u ovoj oblasti utvrđeno je da pčelarstvo predstavlja dodatni izvor prihoda kod najvećeg broja pčelara, a med i drugi proizvodi prodaju se izvan sistema. Cijena meda lokalnih pčelara raste iz godinu u godinu, a posebno kada su urodi meda slabi. Pčelari se susreću i s znatnim teškoćama vezanim za ispaše pčela na drugim ljetnim lokacijama te napadima različitih bolesti koje uzrokuju velika stradanja društava. Probleme proteklih nekoliko godina uzrokuju i učestale nepredviđene klimatske pojave na cijelom području. To su pojave vrlo visokih temperatura, velikih suša ili velike količine oborina u kratkom vremenu što sve utječe na pčelarstvo i proizvodnju meda. Problemi se javljaju u plasmanu meda i izvozu, ali i u asortimanu pčelarske proizvodnje, u ponudi koju treba proširiti, te plasirati med s zemljopisnim podrijetlom. Hercegovački med je zaštićen oznakom podrijetla od 2018. godine. Pravac razvoja pčelarstva bilo bi označavanje i promocija mednih cesta, kojima bi se omogućila prodaja meda i ostalih pčelinjih proizvoda na kućnom pragu proizvođača, a što bi bila posebno atraktivna turistička ponuda kombinirana s drugim vidovima turističke ponude Općine. Ovdje se može kombinirati ruralni, primorski, kulturno-povijesni i vjerski turizam kako na području Općine Neum, a još više organiziranim širenjem i umrežavanjem tih aktivnosti na područja Neuma, Stolca, RavnOG, Čapljine, Ljubuškog i Mostara.

Segment farmerskog uzgoja lovne divljači se rijetko spominje u strategijama razvoja pojedinih područja. Lovstvo je tradicija i znatan ekonomski potencijal. Postoje realne mogućnosti za uzgojem pojedinih vrsta lovne divljači na prostoru ruralnog dijela općina. Umjetno se mogu uzgajati jarebice kamenjarke, zečevi, divlje svinje i mufloni na ovome području. Uzgojena divljač se može periodično puštati u lovište ove i susjednih općina te kroz organizirane aktivnosti kao vid ruralnog turizma i valorizirati.

Podaci o broju fizičkih i pravnih osoba koji su se bavili poljoprivredom u 2012. godini za Općinu Neum su bili: ratarstvo 10 fizičkih osoba, povrtlarstvo 22 fizičke osoba, voćarstvo 18 fizičkih osoba, vinogradarstvo 29 osoba, stočarstvo 21 fizička osoba, peradarstvo 1, pčelarstvo 39 fizičkih osoba i ribarstvo 2 fizičke i 4 pravne osobe. Registriranih poljoprivrednih gospodarstava u Općini Neum 2020. godine bilo je 105 (Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, 2020.).

2.3.2.5. Vodoopskrba općine Neum

Općina Neum je bez stalnih vodotoka koji joj mogu osigurati vodu za stanovništvo, industriju i poljoprivredu. Potrebe za vodom podmiruju se dijelom iz regionalnog vodovoda Gabela - Hutovo – Neum, iz vodocrpilišta Blace te po selima dijelom iz Čatrnja (gustirni).

Za vodoopskrbu se koristi uglavnom voda dobre kakvoće, iz vrela i izvora te podzemne vode, osobito vode iz intergranularnih sredina za koje je značajna sposobnost autopurifikacije (samo-pročišćavanja), tako da se provodi samo njihova dezinfekcija. Rezultati monitoringa izvorišta i podzemnih voda u razdoblju 2016.-2018. za izvorište Blace u Neumu pokazuju vrijednosti dobre kakvoće vode.

Priključenost na vodoopskrbnu mrežu općenito je slabija u ruralnim područjima, gdje pojedina naselja u Županiji nisu obuhvaćena postojećim vodoopskrbnim sustavima te je vodoopskrba ograničena na čatrnje i cisterne za vodu.

Tablica 36. Tehnički pokazatelji korištenja voda – vodno područje Jadransko more

Općina	Neum i Ravno	VPJM
Priključenost na vodovod %	63,17	77,70
Priključenost na kanalizaciju %	39,48	40,39
Broj stanovnika priključenih na kanalizaciju	3.000	155.200
Broj stanovnika koji se opslužuju vodovodom	4.800	298.907
Količina zahvaćene vode na izvorištima m ³ /god	1.553.405	30.503.741
Količina isporučene vode m ³ /god	530.679	15.601.264
Gubici vode u sustavu %	63,05	46,11
Količina vode koja se isporučuje domaćinstvima m ³ /god	106.136	11.772.356
Količina koja se isporučuje privatnoj i javnoj potrošnji m ³ /god	424.543	3.828.908

Izvor: Agencija za vodno područje Jadranskog mora, Godišnji izvještaj za 2019. godinu

Grad i područje općine ima izrazito povećane potrebe za vodom ljeti. Studija rađena 2011. godine pokazuju da su potrebne minimalne dnevne količine vode u špicu sezone 2020. iznose 77,8 l/s, dok će 2035. godine biti potrebno 101,5 l/s. Planska opskrba vodom općine Neum počela je sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća preko regionalnog vodovoda GABELA-HUTOVO-NEUM, a trebao je opskrbljivati i dijelove općine Čapljina te naselja u Popovu polju (Ravno) i dio naselja u zaleđu Dubrovnika. Planirano je bilo da može davati 238 l/s vode za sve potrošače. Gradnja ovog sustava počela je 1982. godine, dio je izgrađen i pušten u rad, a dio nije još završen. Izgrađeno vodocrpilište u Gabeli crpi vodu iz dva bušena bunara dubine oko 30 m. Nivo podzemnih voda je 5 – 10 m ispod površine. Kapacitet pumpi je 50 l/s i 100 l/s. Podsustav Neum ima velikih problema pa je aktivirano izvorište Blace. Do 2003. godine Neum je opskrbljivan vodom iz Regionalnog vodovoda GABELA-HUTOVO-NEUM koji je u međuvremenu znatno propao i trebaju znatna sredstva za njegovo popravljivanje i održavanje. Na izvorištu Gabela pojavljuje se i povećana koncentracija klorida i sulfata. Razlog ovome je što je izvorište Gabela tek 5 m/nm i zbog blizine mora osjetan je utjecaj slane vode na podzemno izvorište.

Izvorište Blace ima izbušena i izgrađena tri zdenca. Prva dva zdenca-bušotine, Z1 kapaciteta 15 l/s i Z2 11 l/s, plitko su bušena (40 m) i u ljetnim mjesecima presuše ili su im kapaciteti znatno smanjeni.

Treći zdenac Z3, dubine 121,50 m i minimalne je izdašnosti 30 l/s, daje dodatnu sigurnost u razdobljima ekstremno malih voda.

Kakvoća izvorske pitke vode Blace je ugrožena blizinom gradske deponije „Klepovica“ čije procjedne vode mogu ugroziti kakvoću pitke vode, nakon raspadanja otpada (posebno to može biti problem u dugom roku nakon 30 i više godina ukoliko se ne sanira i uredi). Ispumpavanja vode u isto vrijeme, iz pojedinih bušotina, direktno utječe na ukupnu izdašnost izvorišta Blace, što nije garant predviđenog kapaciteta.

Izvorište Blace ne može zadovoljavati potrebe Neuma za vodom pa Regionalni vodovod GABELA-HUTOVO-NEUM i dalje ostaje neophodan te su ulaganja u njega potrebna da se osigura dugotrajnija opskrba za vodom cijele općine. Može se zaključiti da je strateška opskrba pitkom vodom jedino moguća preko Regionalnog vodovoda GABELA-HUTOVO-NEUM s uglađenim filterima („tvornica vode“).

Suvremena poljoprivreda u našim klimatskim prilikama traži znatne količine vode za navodnjavanje. Voda treba biti kvalitetna i cjenovno prihvatljiva za potrošača, a sam poljoprivrednik treba znatna ulaganja u vodo-natapni sustav da njegova radnja ima pozitivnog efekta. Specifična potrošnja vode za navodnjavanje je 2.000 – 6.000 m³/ha (ovisno o više čimbenika). Mogućnosti navodnjavanja pojedinih poljoprivrednih kultura na području općine Neuma bez korištenja vode iz postojećeg vodovodnog sustava postoje, ali one trebaju biti ekonomski prihvatljive. Može se razmatrati model akumulacijskih umjetnih jezera, zatim duboko bušenje na lokacijama gdje se predviđa da ima podzemnih voda. Jedna od stavki za rad ovih bušotina iz kojih se crpi voda je električna energija, a ona se može osigurati i iz fotonaponskih ćelija dovoljno snažnog kapaciteta.

Mogućnosti proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora sunca i vjetra na prostoru Neuma i cijele regije je moguća i poželjna. Strategijom razvoja općine proizvodnja energije koristeći snagu vjetra i sunčevo zračenje treba biti izražena u ruralnom dijelu općine. Velike zemljišne površine dobre pozicije, ali nekvalitetne za poljoprivrednu proizvodnju mogu se iskoristiti za stvaranje prihoda te opstanak i razvoj ruralnog dijela. Treba navesti da kod postavljanja solarnih panela prostor ispod i oko njih treba održavati (raste trava i korov), a to se može najbolje i najkvalitetnije raditi držanjem određenog broja ovaca na površinama ispod tih solarnih elektrana. Ovce će imati ispaše, neće dozvoljavati biljkama da rastu, a ujedno se izbjegava korištenje drugih načina suzbijanja vegetacije (kemijskim putem). Koze nisu preporučljive za ovu namjenu iako i one mogu efikasno koristiti biljni pokrov, ali su one znatiželjnije i drago im se peti i hodati na povišenim mjestima pa da se oštećuju panele (mogu i one ako su solari podignuti toliko iznad tla da se ne mogu peti na njih). Instaliranje vjetroelektrana ima značajnog potencijala jer krajem ima dosta vjetra kroz godinu. Treba biti pažljiv da se ne naruše vizure krajolika, ugrozi kulturno-povijesna baština, a nikako dozvoliti da se grade na planini-brdu Žaba jer se ona može i treba iskoristiti uz druge potencijale kao zaštićeno područje, a to iskoristiti za razvoj zajedno sa svim predviđenim vidovima turizma.

2.4. Stanje okoliša

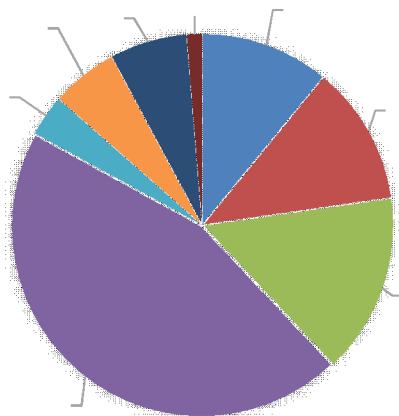
Okolišnu legislativu na županijskoj razini čini set zakonskih i podzakonskih akata o okolišu: Zakon o zaštiti okoliša HNŽ/K („Narodne novine HNŽ/K“, br. 6/2012), Zakon o zaštiti prirode („Narodne novine HNŽ/K“, br. 12/2017.), Zakon o zaštiti zraka („Narodne novine HNŽ/K“, br. 7/2014), Zakon o upravljanju otpadom HNŽ/K („Narodne novine HNŽ/K“, br. 6/2006), Zakon o zaštiti od buke („Narodne novine HNŽ/K“, br. 6/2018), Zakon o Fondu za zaštitu okoliša HNŽ/K („Narodne novine HNŽ/K“, br. 6/2012), Zakon o vodama HNŽ/K („Narodne novine HNŽ/K“, br. 6/2013.), Pravilnik o djelatnostima, pogonima i postrojenjima koji mogu biti izgrađeni i pušteni u rad samo ako imaju

okolišnu dozvolu („Narodne novine HNŽ/K“, br. 10/2012.), Pravilnik o uvjetima za podnošenje zahtjeva za izdavanje okolišne dozvole za pogone i postrojenja koja imaju izdane dozvole prije stupanja na snagu Zakona o zaštiti okoliša („Narodne novine HNŽ/K“, br.10/2012.), Pravilnik o uvjetima za izdavanje suglasnosti za obavljanje stručnih poslova zaštite okoliša („Narodne novine HNŽ/K“, br. 7/2014).

Prema ukupnim podacima o broju i vrsti izdanih okolišnih dozvola, najviše ih je izdato iz sektora: energetske industrije (129), ekstraktivne i mineralne industrije (36) te poljoprivrede i šumarstva (25). Slično je i s okolišnim dozvolama u nadležnosti Federacije, gdje uz energetske industriju (75) te ekstraktivnu i mineralnu industriju, dominiraju i okolišne dozvole koje obuhvaćaju infrastrukturne projekte (12). Za područje Općine Neum izdano je ukupno 8 okolišnih dozvola što čini tek 3% ukupno izdanih okolišnih dozvola u Županiji.

Ovdje je potrebno istaći da u okviru izrade Predstudije „*Tehnička podloga zaštite voda Malostonskog zaljeva, uključivo prekogranično povezivanje*“, nakon isteka projektantskog vremena obuhvata (30 godina) izgrađenog projekta „Međudržavni odvodni sustav Komarna – Neum – Mljetski kanal“, procijenjena vrijednost ulaganja 100.000.000,00 KM, predviđa se ishođenje OKOLIŠNE dozvole. Ovim projektom se planiraju zaštititi morske vode od otpadnih voda i prioritet zaštite su „POSEBNO ŠTIĆENI AKVATORIJ MALOSTONSKOG I NEUMSKOG ZALJEVA“ koji „ne trpe“ ispuštanja niti pročišćenih voda. Projekt nije u nadležnosti Općine Neum, ali u velikoj mjeri znači za samu općinu i njen budući održivi razvoj i zaštitu okoliša.

Slika 7. Okolišne dozvole iz mjerodavnosti MTTO HNŽ prema gradovima/općinama za razdoblje 2013.-2019.

Izvor podataka: Ministarstvo trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ (www.mtto-hnz-k.ba, pristupano u lipnju 2023. godine)

2.4.1. Kvaliteta zraka

Zahvaljujući povoljnim klimatološkim uvjetima, a prvenstveno uslijed prirodne prozračnosti ovog područja, procjenjuje se da je kvaliteta zraka na području Županije općenito zadovoljavajuća, s

obzirom na nedostatne podatke i nepostojanje sustavnih višegodišnjih mjerenja pokazatelje kvaliteta zraka.

Na području općine Neum nema mjerne stanice, no na temelju fizičkih i osjetilnih parametara može se utvrditi da se periodična onečišćenja odnose glavnom na nešto više koncentracije lebdećih čestica i dušikovih oksida te troposferskog ozona (tijekom sunčanog vremena), koja najčešće se javljaju iz stacionarnih izvora (ložišta u kućanstvima tijekom zimskih mjeseci) i mobilnih izvora (prometa), kao i tijekom periodičnih požara. Nizak stupanj industrijskog razvoja u Općini Neum izravno se odražava na kvalitetu zraka. Povremeni požari osim što uzrokuju stvaranje velikih količina prašine i dima, mogu uzrokovati i stvaranja dioksina, plinova koji su izuzetno otrovni. Prema planu upravljanja otpadom HNŽ-a za razdoblje 2011. - 2021. godine, osim glavnog odlagališta otpada „Klepovica“ u Općini Neum postoji još nekoliko divljih odlagališta uz magistralnu prometnicu M17.3.

Ispušni plinovi motora s unutarnjim izgaranjem sadrže preko 100 različitih spojeva koji su štetni. Osim vodene pare glavni produkt izgaranja benzina i dizelskog goriva je ugljikov oksid (CO₂), staklenički plin i sumporov oksid (SO₂). No, promet cestovnih vozila sudjeluje u ukupnoj emisiji zraka s nekih 5 %, dok su glavni izvori onečišćenja industrija i glavna ložišta.

2.4.2. Otpad

Značajan utjecaj na kvalitetu zraka predstavljaju sanitarna i nekontrolirana odlagališta otpada. Tu dolazi do stvaranja plinova procesima razgradnje otpada, isparavanja i kemijskim reakcijama. Odlagališni plinovi se sastoje od 45-60 % metana i 40-60 % ugljik dioksida i vodene pare. Sadrže male količine dušika, kisika, amonijaka, vodika, sulfida, ugljikovog oksida, manje od 1 % nemetanskih organskih spojeva. Neki od tih spojeva imaju jake i neugodne mirise.

Za poslove upravljanja i zbrinjavanja otpada u Općini Neum nadležno je JP Komunalno d.o.o. Neum. Otpad se odlaže na općinsko odlagalište Klepovice koje je udaljeno 5 km sjeveroistočno od centralnog naselja Neum. Smješteno je u udolini brda, a registrirano je kao privremeno odlagalište u vlasništvu općine. U upotrebi je više od 30 godina, a osim otpada s područja općine Neum prihvaća otpad iz općine Ston. Ukupna površina odlagališta je 28.316 m², otpad u Neumu se prikuplja u 150 kontejnera zapremine 1,1m³, prikupljanje reciklažnog otpada vrši se u preko 15 zelenih otoka postavljenih za odvojeno prikupljanje otpada, a dinamika odvoza otpada je 23 puta mjesečno. Skupljanje glomaznog otpada vrši se 3 puta tjedno. Vozni park komunalnog poduzeća uključuje specijalna vozila za otpad. Na odlagalište se odlaže komunalni otpad, a prethodno prikupljena i razvrstana staklena, plastična i kartonska ambalaža se dalje predaje ovlaštenim reciklažnim operaterima. Razvrstavanje korisnog otpada (metal, plastika i sl.) vrši jedino romska zajednica nastanjena u blizini odlagališta. Odlagalište je djelomično uređeno s periodičnim nasipavanjem pijeskom na svaki sloj zbijenog otpada. Nadzor nad odlagalištem ne postoji osim povremenog nadziranja tijekom ljetnih mjeseci. U tijeku je izrada dokumentacije za realizaciju projekta, sanacija postojeće deponije Klepovica. Prema podacima plana upravljanja otpadom HNŽ za razdoblje 2011. – 2021. na području općine identificirano je 11 divljih deponija i deponija na napuštenom eksploatacijskom polju šljunka.

2.4.3. Stanje gradskog zelenila

Intenzivnom urbanizacijom centralnog naselja Neum stanje prirodnog zelenila je u najvećoj mjeri potisnuto. Planska izgradnja stambenih, turističkih, trgovačkih i ugostiteljskih objekata predviđa sadnju gradskog zelenila. Iako su prostorne mogućnosti sužene, gradsko zelenilo prilagođeno klimatskim uvjetima vizualno popunjava i doprinosi ugodnijem izgledu Neuma. Posebnu pažnju privlači priobalni i plažni dio na Surdupu, uređenje centralnog obalnog dijela i područje od Tihe luke do tunela gdje se dobro isplaniranom krajobraznom arhitekturom mogu prilagoditi ukrasne mediteranske biljke.

2.4.4. Utjecaj okoliša na javno zdravlje

Procjena utjecaja na javno zdravlje obuhvaća segmente okoliša zrak, voda i tlo.

Kvaliteta zraka – monitoring kvalitete zraka se ne vrši.

Vodoopskrba – fizikalno kemijske i mikrobiološke analize izvorske vode iz vodocrpilišta Blace i Gabela vrši se redovito od strane Zavoda za javno zdravstvo Mostar.

Tlo i otpad – problem predstavljaju ne sanitarna i divlja odlagališta otpada koja predstavljaju direktni rizik za zdravlje ljudi, nastanak požara i širenje toksičnih plinova.

Neizravne opasnosti predstavljaju širenje neugodnih mirisa i prašine te onečišćenje podzemnih voda.

2.5. Stanje prostorno-planske dokumentacije

Razvoj općine Neum 70-ih godina prošlog stoljeća uvjetovao je prostorno planiranje primorskih turističkih potencijala. Uspostavom općine Neum (1978.) kao zasebne administrativne jedinice započeo je proces planiranja prostora na čijim su se osnovama temeljile kasnije prostorno-planske projekcije. Godine 1970. usvojen je dokument dugoročna koncepcija razvitka Općine Neum tzv. Plava knjiga koja je i danas aktualna u nekim svojim dijelovima. Slijedila je izrada i usvajanje zakonski obavezne prostorno-planske dokumentacije: prostorni plan Općine Neum i urbanistički plan Općine Neum. Na tim osnovama rađeni su detaljni regulacijski planovi: Centar 1, Centar 2, Surdup 1, Surdup 2, Jazine-Kamenice, Tanko Sedlo i Opuće, Ograde, Bregovi, Stare zidine i više urbanističkih projekata kao nižih nivoa planiranja prostora. Glavni problem predstavljala je intenzivna, ponekad i pretjerana izgradnja koja dovodi do velike koncentracije stanovništva, gostiju i turista, posebno u sezonskim mjesecima koji rezultira velikim pritiskom na gradsku infrastrukturu uključujući plažni prostor i parking. Najveći trenutni problem su devastirani objekti- bivša odmarališta propalih firmi, bespravna izgradnja u pojedinim dijelovima grada i devastiranje priobalnog pojasa izgradnjom molova, mini plaža i sl. Nedostatak ovakvog načina izgradnje je nepostojanje centra grada kao osnovne prepoznatljivosti svakog mjesta. Danas se to nazire oko nove crkve i nove zgrade općine koja ujedno ima gradski trg.

Pored svega navedenog potrebno je proglasiti akvatorij Neumskog zaljeva „Posebno štićenim područjem“ kod nadležnog ministarstva. Kao poseban planski segment u budućem razdoblju koji treba biti izveden iz strategije, te zasebno administrativno – planski reguliran, je planska KONCEPCIJA

PROMETA kao najbitnije sastavnice ove STRATEGIJE, gdje treba jasno utvrditi granicu pomorskog dobra s pristupom plažama, zatim osiguranje šetnice cijelom dužinom priobalja s odvojenom biciklističkom stazom, osiguranje dovoljno vertikalnih pristupa (javne stepenice) te utvrditi elemente objekata za sprečavanje erodiranja u moru i priobalju plaža. Pored toga potrebno je izraditi i administrativno – planski regulirati projekt javnih parkinga s intencijom izmještanja postojećeg u centru na periferiju grada, s uvezivanjem na najoptimalnija rješenja (kombi prijevoz, električni vlakovi, bicikli i sl.), izrade parking vidikovaca, utvrditi lokacije pjeskovitih plaža te utvrditi i regulirati elemente mogućih intervencija u podmorskom dijelu plaža.

2.6. Zaštita prirodnog i kulturno-povijesnog nasljeđa

Bogata kulturno-povijesna baština Općine Neum odnosi se na vidljive arheološke lokalitete (prapovijesna naselja, gradine, gomile, srednjovjekovne crkve i nekropole stećaka). Posebno se ističu: Hutovski grad- Hadžibegov grad u Hutovu, 2004. proglašen nacionalnim spomenikom; kamena ploča s natpisom Radovca Vukanovića u Gornjem Hutovu, arheološki spomenik 2006. proglašen nacionalnim spomenikom; Katolička crkva Sv. Ane u selu Gradac, povijesna građevina 2004. godine proglašena nacionalnim spomenikom; nekropola stećaka na Crkvinama u Hutovu, arheološko područje 2006. proglašen nacionalnim spomenikom; nekropola stećaka na lokalitetu groblje stećaka na rimokatoličkom groblju kod Jurkovića kuća u Brštanici, Donje Hrasno, arheološko područje 2007. godine proglašeno nacionalnim spomenikom; nekropola stećaka na lokalitetu Međugorje u Glumini, arheološko područje 2006. proglašeno nacionalnim spomenikom; ostaci rimskog naselja i srednjovjekovna nekropola sa stećcima u Vranjevom selu, arheološko područje 2004. proglašeno nacionalnim spomenikom. Prema zakonu o prirodnom i kulturno-povijesnom nasljeđu BiH, mediteranska flora i fauna „Mediterranetuma“ na poluotoku Kleku je zaštićeno područje kategorije specijalni botanički rezervat.

3. SWOT ANALIZA I STRATEŠKO FOKUSIRANJE

Na osnovu situacijske analize prikazani su ključni čimbenici iz unutrašnjeg okruženja (snage i slabosti) i vanjskog okruženja (prilike i prijetnje) koji imaju značajan utjecaj za ruralni razvoj Općine Neum. Navedeni čimbenici prikazani su prema sljedećim oblastima: poljoprivredna proizvodnja, ruralni okoliš i infrastruktura, stanovništvo i ruralni turizam (usklađenost sa strategijom Ruralnog razvoja HNŽ 2023. – 2027).

3.1. Integrirana SWOT analiza za Općinu Neum

Pregled unutarnjih i vanjskih čimbenika razvoja Općine Neum ili SWOT analiza prikazana je detaljno u tablici 37.

Tablica 37. Integrirana SWOT analiza za općinu Neum

SNAGE/PREDNOSTI (S)	SLABOSTI (W)
✓ bogatstvo prirodnih resursa ✓ prostorni smještaj Općine unutar Županije je relativno povoljan ✓ kroz Općinu prolazi državna cesta (Jadranska magistrala) koja povezuje Ploče i Dubrovnik te Općina Neum ima izravan moderni cestovni pristup iz središnjeg dijela BiH ✓ pogodni klimatski uvjeti – ugodna mediteranska klima ✓ Jadransko more – jedina općina u cijeloj BiH koja ima izlaz na Jadransko more ✓ uljudno i pristupačno stanovništvo, ✓ prepoznatljivost Neuma kao turističkog centra ljetnog i primorskog turizma ✓ cjenovna konkurentnost u odnosu na destinacije na jadranskoj obali ✓ blizina Splita i Dubrovnika	✓ nedostatak obrazovane radne snage ✓ vrlo niska gustoća naseljenosti Općine ✓ nedostatak radne snage ✓ kontinuirana depopulacija stanovništva – iseljavanje stanovništva u atraktivnija područja ✓ nedostatak novostvorenih turističkih atrakcija ✓ slaba brendiranost općine i njenih sadržaja ✓ nedovoljna promocija ✓ neiskorišten potencijal za eko proizvodnju
PRILIKE (O)	PRIJETNJE (T)

✓ porast turističkog prometa na globalnoj, nacionalnoj i regionalnoj razini ✓ pojava novih tržišnih trendova koji su u skladu s turističkom resursnom osnovom općine ✓ namjera države da potiče i financijski subvencionira domaći turizam ✓ izgradnja Koridora Vc ✓ produžetak autoputa Ploče-Dubrovnik ✓ mogućnost razvoja ruralnog turizma u zaleđu ✓ razvoj turizma u ruralnim područjima ✓ suradnja s drugim općinama u susjednoj RH i BiH ✓ blizina Dubrovnika, Sarajeva i Mostara ✓ razvoj obnovljivih izvora energije ✓ razvoj novih turističkih trendova – ruralni, kongresni, sportski, arheološki, zdravstveni (ljevakoviti) turizam ✓ afirmacija obrtničkih zanimanja i zanimanja vezanih za turizam	✓ rat u Ukrajini i Izraelu ✓ gospodarska kriza uzrokovana inflatornim kretanjima ✓ zagađivanje prirodnih resursa ✓ klimatske promjene ✓ deruralizacija i depopulacija te migracija mladih i obrazovanih osoba ✓ nedovoljno razvijeno poslovno okruženje ✓ ulazak konkurenata s dampingom cijenama (Albanija, Crna Gora, Turska) ✓ preveliko koncentriranje na samo jedan vid turizma ✓ rast potražnje za ekološki očuvanim destinacijama ✓ divlja gradnja - nekontrolirana apartmanizacija ✓ atraktivna i dobro plaćena radna mjesta u EU ✓ devastacija prostora ✓ nelojalna konkurencija (siva ekonomija) ✓ nestanak sela ✓ gašenje škola u neumskom zaleđu ✓ iseljavanje mladih ljudi
---	--

3.2. Strateški fokus

Općina Neum je jedina bosanskohercegovačka općina koja izlazi na Jadransko more što u velikoj mjeri određuje njen trenutni status i razvojne perspektiva.

Uspješnost razvoja Općine Neum mjerit će se sposobnošću da se prevladaju uočene slabosti i prijetnje bržem rastu, ali isto tako i da se iskoriste razvojni potencijali koji nesumnjivo postoje. U tom smislu predložena su sljedeća strateška i dugoročna opredjeljenja Općine Neum, odnosno strateški fokusi:

Tablica 38. Strateški pravci razvoja Općine Neum za razdoblje 2023. – 2027.

<i>Razvoj Općine kao globalno otvorene turističke destinacije koja je poduzetnički orijentirana i inovativna s razvijenom urbanom infrastrukturom.</i>
<i>Razvoj održivog turizma uz očuvanje okoliša i prirodnih posebnosti kraja te zaštitu tradicionalnih kulturnih i povijesnih vrijednosti.</i>
<i>Razvoj Općine Neum kao otvorenog, modernog, sigurnog i privlačnog mjesta za život i podizanje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju sve potrebe suvremene obitelji.</i>

STRATEŠKI FOKUS 1 – Razvoj Općine Neum kao globalno otvorene turističke destinacije koja je poduzetnički orijentirana i inovativna s razvijenom urbanom infrastrukturom.

Kreiranje poticajnog poslovnog okruženja za razvoj postojećih, ali i osnivanje novih poslovnih pothvata fokus je razvojnih aktivnosti Općine Neum.

Poduzetnički orijentirana općina – Razvoj poduzetničke infrastrukture i poduzetničkih potpora nužan je element za pokretanje i razvoj novih poduzetničkih projekata ali i opstanak postojećih. Strateški prioritet je organizirati i potaknuti razvoj novih poduzeća i stvoriti potencijal za nova zapošljavanja i gospodarski razvoj.

Bolje usluge i infrastruktura – Izgrađena i kvalitetna cestovna infrastruktura jedan je od osnovnih preduvjeta za ekonomski, ali i cjelokupni društveni razvoj nekog područja. Izgradnja nove infrastrukture znači više asfaltiranih cesta, više nogostupa, dobra komunalna infrastruktura, razvoj tematskih i drugih staza koje će činiti osnovu za kvalitetan život Žitelja i turista u Općini Neum.

Energetska učinkovitost – stvoriti efikasan i energetski učinkovit sustav pružanja javnih usluga i povećanje kvalitete života na prostoru cijele Općine jedan je od temeljnih ciljeva. Prioritetom se potiče uporaba čišćih tehnologija i rješenja koja doprinose zaokret prema gospodarstvu temeljenom na očuvanju okoliša i zaštiti životnog prostora.

Urbana infrastruktura – Cilj prioriteta je stvoriti nove urbane sadržaja koji će osigurati turističku i poslovnu prepoznatljivost, ali i povećati kvalitetu života stanovnika Općine Neum.

Ruralni razvoj – Cilj je stvoriti nove okvire koji će osigurati ruralni razvoj općine Neum, vratiti život u neumsko zaleđe te povezati ruralni razvoj i poljoprivredu s turističkim potencijalima Općine Neum.

STRATEŠKI FOKUS 2 – Razvoj održivog turizma uz očuvanje okoliša i prirodnih posebnosti kraja te zaštitu tradicionalnih kulturnih i povijesnih vrijednosti.

Općina Neum je jedina općina u BiH sa izlazom na more. Turizam predstavljaju temelj gospodarske aktivnosti Općine Neum. Općina Neum je poznata kao jedan od primorskih mjesta s najvećim brojem sunčanih dana u toku godine, a zaliv je zaštićen i zatvoren od pučine poluotocima Pelješac i Klek, što more čini jako mirnim i čistim. Idealna ljetna temperatura, čisti primorski zrak i more, plaže u zavjetrini i atraktivni sadržaji čine Neum savršenim mjestom za ljetovanje i odmor. Sve ovo su prepoznali mnogi domaći i strani turisti koji u njega godinama dolaze i vraćaju mu se. Uzimajući sve to u obzir turizam je temeljna i strateška gospodarska aktivnost i treba joj pristupiti s posebnom pažnjom.

Razvoj turizma – Razvoj turizma znači odražavanje postojeće turističke ponude uz povezivanje tradicije i suvremenih turističkih sadržaja. Važan faktor u ovom segmentu je organizacija općinske turističke zajednice u punom kapacitetu, zatim digitalizacija turističkih usluga te stalno educiranje turističkih djelatnika uz promociju i brendiranje općine Neum.

Selektivni oblici turizma – U ovom segmentu cilj je razvijati posebne oblike turizma, a to su: razvoj kapaciteta kulturno-povijesnog turizma, izgradnja i održavanje novih biciklističkih ruta, razvoj kapaciteta lovnog turizma te u konačnici unaprjeđenje kapaciteta hodočasničkog turizma vezanih za svetište u Hrasnom.

Ruralni turizam – Ruralni turizam otvara jednu novu perspektivu u širenju turističkih sadržaja a odnosi se na oživljavanje i promocija tradicionalnih djelatnosti u zaleđu, brendiranje autohtonih proizvoda (agroturizam), organizaciju događaja na selu (sajmovi, festivali...) te razvoj i proširenje kapaciteta agroturizma.

Zaštita okoliša – Zaštita okoliša je primaran cilj u svim aktivnostima, međutim u ovom segmentu poseban naglasak će se staviti na revitalizaciju sadržaja i ponude u pretplaninskom i planinskom području planine Žaba te na ozelenjivanju primorskog područja. Podržati proglašenje „Posebno

štićenog područja Neumskog i Malostonskog akvatorija“ kao temelja za zaštitu okoliša i održivi razvoj turizma.

Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture – Ovaj segment obuhvaća poseban fokus na razvoj popratne turističke infrastrukture, zatim na proširenje postojećih plaža i prostora za goste te izradu planskog dokumenta za uređenje obalnog područja na poluotoku Klek koja će doprinijeti boljem turističkom oživljavanju ovog dijela općine, ali i njenom očuvanju i zaštiti.

STRATEŠKI FOKUS 3 – Razvoj Općine Neum kao otvorenog, modernog, sigurnog i privlačnog mjesta za život i podizanje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju sve potrebe suvremene obitelji.

Urbano planiranje predstavlja proces kontrole korištenja prostora i oblikovanja urbane sredine, s ciljem navođenja i osiguravanja kontroliranog razvoja naselja i zajednica. Pored svih turističkih potencijala i sadržaja, Općina Neum mora posebnu pažnju voditi i o svojim stanovnicima, a najbolji način za to je razvoj učinkovite i efikasne javne uprave, razvoj efikasne civilne zaštite, zatim osiguranje adekvatnih socijalnih i medicinskih usluga. Sve to treba biti popraćeno osiguranjem kvalitetnog obrazovanja, kulturnih, sportskih i drugih sadržaja za mlade. Planiranje razvoja općine na ovaj način, gdje bi se zadovoljile sve potrebe suvremene obitelji, poštujući svaki od navedenih segmenata, Općinu Neum učiniti će privlačnim mjestom za život i podizanje obitelji te će samim time doprinijeti i njenom demografskom oporavku i razvoju.

Učinkovitost i efikasnost javne uprave – Ovaj segment obuhvaća fokus na digitalnu transformaciju javne uprave, zatim na razvoj suradnje s nevladinim sektorom i građanima te jačanje razvojnih kapaciteta općinske uprave koji trebaju doprinijeti postojanju učinkovitije javne uprave usmjerene na veće zadovoljstvo građana.

Obrazovanje, kultura, sporta i mladi – U ovom segmentu fokus je stavljen na: razvoj kapaciteta odgojnih i obrazovnih institucija, zatim na stvaranje novih kulturnih i sportskih sadržaja što će doprinijeti i samoj višoj kvaliteti života.

Civilna zaštita i sigurnost – Svaka dobro organizirana i efikasna javna uprava ima fokus na jačanju kapaciteta za zaštitu od prirodnih nepogoda i povećanje kapaciteta vatrogasnog društva te jačanje kapaciteta policijske uprave Neum je jamstvo sigurnosti građana s posebnim naglaskom na sigurnost turizma.

Socijalne i zdravstvene usluga – U ovom segmentu fokus bi se stavio na unaprjeđenje kvalitete socijalnih usluga građanima i pomoć ranjivim skupinama te osiguranje adekvatne kvalitete zdravstvenih usluga i socijalne skrbi kako bi se građani osjećali sigurno i zaštićeno.

Demografska obnova – Fokus na demografsku obnovu temelj je svake strategije. U ovoj strategije fokus je stavljen na subvencioniranje stambenih kredita za mlade od 18 do 35 godina te planiranje dodatne pomoći i razvoj dodatnih sadržaja za život mladih.

3.3. Vizija razvoja Općine Neum

Vizija razvoja Općine Neum je poruka o željenom pravcu razvoja u dugoročnom razdoblju.

Neum teži postati otvorena, sigurna i međunarodno prepoznata destinacija, protkana bogatom mediteranskom i hercegovačkom tradicijom, koja u središte stavlja društveno odgovornu, poduzetnički orijentiranu i ekološki osviještenu Općinu.

VIZIJA: Područje Općine Neum je vitalno i privlačno mjesto za život i rad, s raznovrsnim gospodarskim mogućnostima, temeljenim na turizmu, sukladno lokalnim uvjetima i obilježjima. Općina Neum sposobna je brzo se prilagoditi gospodarskim, društvenim, kulturnim, ekološkim i tehnološkim promjenama i potpuno se integrirati u tržišno gospodarstvo. Dobre veze između sela i grada pridonose razvoju gospodarstva u cjelini. Unaprijeđena je konkurentnost poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i kvaliteta života u ruralnim područjima za sve društvene grupe, a naročito mlade, uz osiguranje odgovarajuće zaštite okoliša kroz učinkovitije iskorištavanje raspoloživih resursa.

3.4. Strateški ciljevi s indikatorima

Strateški ciljevi Općine Neum usklađeni su sa Strategijom razvoja FBiH, Strategijom razvoja Hercegovačko-neretvanske Županije i Okvirom za ciljeve održivog razvoja u BiH, kojim se utvrđuju zajednički podciljevi i indikatori za sve razine vlasti u BiH (zajednički minimum) te usmjeravaju budući procesi strateškog planiranja.

Tablica 39. Strateški ciljevi razvoja Općine Neum za razdoblje 2023. – 2027.

Strateški ciljevi
STRATEŠKI CILJ 1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina sa razvijenom urbanom infrastrukturom.
STRATEŠKI CILJ 2. Održivi turizam, očuvan okoliš, tradicija i prirodne vrijednosti.
STRATEŠKI CILJ 3. Otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji.

STRATEŠKI CILJ 1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina sa razvijenom urbanom infrastrukturom.

Prvi strateški cilj utemeljen je na nekoliko ključnih pretpostavki:

- da se stvore poticaji za pokretanje poduzetničkih projekata koji nisu vezani za turizam (poduzetništvo mladih i poduzetništvo žena),
- da se napravi potpora start up – ovima, ženama te mladim poduzetnicima i obrtnicima,
- da se organizira promocija Općine Neum kao općine s povoljnim poslovnim okruženjem,
- da se organizira i osigura privlačenje investitora,
- da se osigura razvoj postojeće cestovne infrastrukture,
- da se provede izgradnja i rekonstrukcija nerazvrstanih pristupnih cesta niže kategorije,
- da se razvije komunalna infrastruktura adekvatna potrebama za razvoj postojećih i pokretanje novih poduzetničkih projekata,
- da se riješi problem deponije u Općini Neum,

- da se riješi problem kanalizacije Općine Neum,
- da se osigura razvoj suvremenog vodoopskrbnog sustava,
- da se uvede sustav energetske učinkovitosti u javne usluge,
- da se pripremi i provede plansko uređenje stambenih i javnih površina,
- da se formira centar za razvoj poljoprivrede,
- da se napravi plan upravljanja poljoprivrednim zemljištem,
- da se ojačaju kapaciteti proizvođačkih organizacija i drugih oblika udruživanja proizvođača,
- da se osigura potpora razvoju malog biznisa na selu.

Pri definiranju prvog strateškog cilja i elemenata koji se odnose na stvaranje globalno otvorene, poduzetnički orijentirana i inovativne općine s razvijenom urbanom infrastrukturom u Strategiji razvoja Općine Neum za razdoblje 2023. – 2027. godine uzeti su u obzir strateški ciljevi Federacije BiH i Hercegovačko-neretvanske Županije/kantona kao i Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH koji utvrđuju zajedničke podciljeve i pokazatelje za sve razine vlasti u BiH (zajednički minimum), gdje su definirani elementi relevantni u odnosu na sljedeće razvojne pravce i akceleratorne.

STRATEŠKI CILJ 2. Održivi turizam, očuvan okoliš, tradicija i prirodne vrijednosti.

Drugi strateški cilj zasnovan je na nekoliko ključnih pretpostavki:

- da se povežu tradicijske i suvremene turističke ponude,
- da se organizira općinska turistička zajednica u punom kapacitetu,
- da se provede digitalizacija turističkih usluga,
- da se osigura edukacija turističkih djelatnika,
- da se provede integrirana promocija i brendiranje Općine Neum,
- da se osigura razvoj kapaciteta kulturno-povijesnog turizma,
- da se osiguraju biciklističke turističke rute,
- da se osigura kapaciteta lovnog turizma,
- da se osigura kapacitet hodočasničkog turizma,
- da oživi i promoviraju se tradicionalne djelatnosti u zaleđu,
- da se brendiraju autohtoni proizvodi (agroturizam),
- da se organizira više događaja na selu (sajmovi, festivali...),
- da se razviju kapaciteti agroturizma,
- osmišljavanje sadržaja i ponude u pretplaninskom i planinskom području planine Žaba,
- da se organizira Mediteranetum.

Pri definiranju prvog strateškog cilja i elemenata koji se odnose na stvaranje održivog turizma, očišćenog okoliša, tradicije i prirodnih vrijednosti u Strategiji razvoja Općine Mostar za razdoblje 2022. – 2027. godine uzeti su u obzir strateški ciljevi Federacije BiH i Hercegovačko-neretvanske

Županije/kantona kao i Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH, Strategija turizma FBiH koji utvrđuje zajedničke podciljeve i pokazatelje za sve razine vlasti u BiH (zajednički minimum), gdje su definirani elementi relevantni u odnosu na sljedeće razvojne pravce i akceleratorne.

STRATEŠKI CILJ 3. Otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji.

Treći strateški cilj zasnovan je na nekoliko ključnih pretpostavki:

- da se napravi digitalna transformacija javne uprave,
- da se ojačaju razvojni kapaciteti općinske uprave,
- da se osigura razvoj suradnje s nevladinim sektorom i građanima,
- da se poveća broj stalnih stanovnika na prostoru Općine,
- da se osigura razvoj kapaciteta odgojnih i obrazovnih institucija (vrtići i škole),
- da se osigura razvoj kulturnih i sportskih sadržaja,
- da se ojačaju kapaciteti za zaštitu od prirodnih nepogoda,
- da se poveća kapacitet vatrogasnog društva,
- da se kreiraju uvjeti da se mladi ljudi ne iseljavaju te da se stvore mogućnosti za njihov ostanak,
- da se unaprijedi kvaliteta socijalnih usluga građanima i pomoć ranjivim skupinama,
- da se osigura adekvatna kvaliteta zdravstvenih usluga i socijalne skrbi kako bi se građani osjećali sigurno i zaštićeno,
- ojačavanje kapaciteta policijske uprave Neum.

Pri definiranju prvog strateškog cilja i elemenata koji se odnose na otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji u Strategiji razvoja Općine Neum za razdoblje 2023. – 2027. godine uzeti su u obzir strateški ciljevi Federacije BiH i Hercegovačko-neretvanske Županije/kantona kao i Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH koji utvrđuje zajedničke podciljeve i pokazatelje za sve razine vlasti u BiH (zajednički minimum), gdje su definirani elementi relevantni u odnosu na sljedeće razvojne pravce i akceleratorne.

4. PRIORITETI I MJERE S INDIKATORIMA

Prioriteti predstavljaju ključna polja i smjerove djelovanja za ostvarenje vizije i strateških ciljeva i kao takvi imaju najveći utjecaj na razvoj, odnosno ostvarenje strateških indikatora.

Definirani prioriteti su grupirani pod relevantnim strateškim ciljevima kako je prikazano u nastavku. Ukupan broj prioriteta je 15, od čega je 5 u Strateškom cilju 1, 5 u Strateškom cilju 2 i 5 u Strateškom cilju 3. Za realizaciju ovih prioriteta planirane su Razvojne mjere.

Tablica 40. Pregled Strateških ciljeva i razvojnih prioriteta Općine Neum za 2023. - 2027.

Strateški ciljevi	Prioriteti
STRATEŠKI CILJ 1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom.	P 1.1. – Poduzetnički orijentirana općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja P 1.2. – Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga P 1.3. – Povećanje energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije za javne objekte P 1.4. – Razvoj urbane infrastrukture i stanogradnje P 1.5. – Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture
STRATEŠKI CILJ 2. Održivi turizam, očuvan okoliš, tradicija i prirodne vrijednosti.	P 2.1. – Razvoj i promocija održivog turizma i valorizacija turističkih potencijala P 2.2. – Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone P 2.3. – Ruralni turizam P 2.4. – Održivo korištenje prostora i zaštita okoliša P 2.5. – Razvoj turističke infrastrukture
STRATEŠKI CILJ 3. Otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji.	P 3.1. – Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave i usluga P 3.2. – Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih P 3.3. – Povećanje kapaciteta civilne zaštite P 3.4. – Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih P 3.5. – Poboljšanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga i sigurnosti građana

4.1. Prioriteti za Strateški cilj 1

STRATEŠKI CILJ 1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 40 indikatora.

Tablica 41. Pregled prioriteta i indikatora izlaznih rezultata s izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima u okviru Strateškog cilja 1

STRATEŠKI CILJ 1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna Općina s razvijenom urbanom infrastrukturom	Prioritet	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	P 1.1. – Poduzetnički orijentirana Općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja	Razvoj i opremanje poslovne zone Osnivanje novih MSP-ova	Služba za financije i gospodarstvo	0 2	2 poslovna zona > 5 novih poduzeća
	P 1.2. – Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga	Dužina nogostupa	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	> 10 km nogostupa
		Autobusna stanica Nova parking mjesta s elektronskom naplatom		n/a	da
		Rješenje problema otpadnih voda		n/a	> 100 parking mjesta da
	P 1.3. – Povećanje energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije za javne objekata	Sanacija deponije Ugradnja podzemnih ili polupodzemnih kontejnera	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	ne ne	da da
	P 1.4. – Razvoj urbane infrastrukture i stanogradnje	Energetski učinkovita javna rasvjeta sa sustavom upravljanja	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	da
	P 1.5. – Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture	Centar za poljoprivredu i plan upravljanja poljoprivredom Potpora razvoju malog biznisa na selu	Služba za financije i gospodarstvo	ne n/a	da da

Prioritet 1.1. Poduzetnički orijentirana Općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja

Kreiranje poticajnog poslovnog okruženja za razvoj postojećih, ali i osnivanje novih poslovnih pothvata fokus je razvojnih aktivnosti Općine Neum. Razvoj poduzetničke infrastrukture i poduzetničkih potpora nužan je element za pokretanje i razvoj novih poduzetničkih projekata ali i opstanak postojećih.

Odlazak mladih je problem s kojim se suočavaju sve lokalne zajednice u BiH. Promocija poduzetništva mladih ima poseban značaj zbog čega je jedan od fokusa prioriteta i sama promocija poduzetničkih priča mladih te promicanje poduzetničkog duha među mladima. Analize pokazuju da pristup financijskim sredstvima novim poduzetnicima i mladima je poseban problem. Osiguranje adekvatne podrške poduzetnicima s posebnim naglaskom na žene i mlade te olakšanje pristupu financijskim sredstvima, kroz programe podrške za obrtnike i MSP poseban je segment ove mjere.

Na poseban način naglasak je stavljen i na izgradnju poduzetničkih zona koje bi svojom infrastrukturom pružile osnovu za razvoj novih i unaprjeđenje postojećih poduzetničkih projekata.

Cilj prioriteta je stvoriti povoljan poslovni ambijent za potencijalne i postojeće investitore i poduzetnike na području Općine Neum s posebnim naglaskom na razvoj novih poduzetničkih projekata mladim i privlačenju stranih investitora koji u svojoj biti nisu vezani samo za turizam i sezonsko poslovanje. Poseban cilj ovog prioriteta je pružiti podršku mladima i ženama u pokretanju poslovnih pothvata uz promicanje poduzetničkog duha.

Kako bi se riješili identificirani izazovi i zadovoljile potrebe u navedenom segmentu, planirana je provedba niza aktivnosti koje su grupirane u tri ključne mjere.

Tablica 42. Pregled mjera unutar Prioriteta 1.1. poduzetnički orijentirana Općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja

Prioritet 1.1. – Poduzetnički orijentirana Općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	1.1.1. Poticaji za pokretanje poduzetničkih projekata koji nisu vezani za turizam (poduzetništvo o mladih i poduzetništvo žena)	Razvoj i opremanje poslovne zone	Služba za financije i gospodarstvo	2	1.000.000 KM (1 nova poslovna zona)
		Osnivanje novih MSP-ova		n/a	200.000 KM (> 5 novih poduzeća)
		Sufinanciranje poduzetništva mladih i obrtništva		n/a	150.000 KM (> 5 novih poduzeća)
	1.1.2. Potpora start up –ovima, ženama te	Broj novih MSP-ova mladih i obrta	Služba za financije i gospodarstvo	n/a	50.000 KM (2 razvojna programa)

	mladim poduzetnicima i obrtnicima	Broj kampanja za medijsko predstavljanje i pozicioniranje poduzetničke zone Općine Neum		n/a	10.000 KM (5 medijskih kampanja)
	1.1.3. Promocija Općine Neum kao općine s povoljnim poslovnim okruženjem	Broj programa potpore obrtništvu i tradicionalnim zanatima Broj kampanja za medijsko predstavljanje i pozicioniranje poduzetničke zone Općine Neum	Služba za financije i gospodarstvo	n/a n/a	50.000 KM (> 3 programa potpore) 10.000 KM (5 medijskih kampanja)
	1.1.4. Privlačenje investitora	Broj sudjelovanja općine Neum na poslovnim sajmovima i poslovnim događajima (prezentacije potencijalnim investitorima) Broj osnovanih gospodarskih subjekata inozemnih ulagača	Služba za financije i gospodarstvo	n/a n/a	15.000 KM (sudjelovanje na > 10 sajmovima i poslovnih događaja) 15.000 KM (> 3 nova poduzeća stranih vlasnika)

Prioritet 1.2. Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga

Izgrađena i kvalitetna cestovna infrastruktura jedan je od osnovnih preduvjeta za ekonomski, ali i cjelokupni društveni razvoj nekog područja. Ona osigurava efikasno povezivanje mjesta unutar općine, ali i povezivanje sa susjednim mjestima i općinama. Unaprjeđenje cestovne infrastrukture je i korak naprijed prema unaprjeđenoj kvaliteti života i sigurnosti. U predstojećem planskom razdoblju potrebno je raditi i na unaprjeđenju kolničkog prometa, pješачkog prometa, biciklističkog prometa, ali i cjelokupnog prometa u mirovanju, s posebnim naglaskom na rješenje problema parkinga u

razdoblju turističke sezone. Pored toga naglasak je stavljen na obnovu starih makadamskih cesta u zaleđu Općine, ali i razvoju vatrogasnih puteva koji trebaju osigurati bržu prevenciju i gašenje požara na području nenaseljenih dijelova Općine Neum.

Cilj prioriteta vezanih za promet je unaprijediti cestovnu i prometnu infrastrukturu kao i stupanj zadovoljstva građana istom te samim tim dati i doprinos unaprijeđenu ukupne turističke usluge i zaštiti okoliša.

Drugi važan segment ovog prioriteta je trajno rješenje problema odlaganja otpada, izgradnja adekvatnih deponija te uspostava funkcionalnog sustava komunalne djelatnosti kao i kontinuirane aktivnosti na čuvanju, revitalizaciji i kreiranju novih zelenih površina i mora kao temelja za razvoj turizma ali i povećanje kvalitete života. Održivo upravljanje otpadom kroz uspostavu sustava odvojenog prikupljanja otpada i povećanjem obuhvata otpada za reciklažu te saniranje postojećih ilegalnih odlagališta otpada predstavlja vrlo važan korak u tranziciji prema kružnoj ekonomiji za Općinu Neum te uklanjanje svih mogućih zdravstvenih opasnosti za stanovnike i turiste koji dolaze na područje Općine Neum.

Važan segment u ovom prioritetu je i osiguranje adekvatne vodoopskrbe Općine Neum kao jednog od prioriteta za opstanak i razvoj turizma ali i cjelokupnog života na području ove općine. Pored toga modernizacija vodovoda ima za cilj i sprječavanje gubitaka u vodovodnom sustavu te osiguranje stabilne i kvalitetne vodoopskrbe u svim razdobljima, a posebno u periodu turističke sezone.

Kako bi se riješili identificirani izazovi i zadovoljile potrebe u navedenom segmentu, planirana je provedba niza aktivnosti koje su grupirane u pet ključnih mjera.

Tablica 43. Pregled mjera unutar Prioriteta 1.2. poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga

Prioritet 1.2. - Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	1.2.1. Razvoj postojeće cestovne infrastrukture	Dužina novoizgrađenog nogostupa	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	400.000 KM > 10 km nogostupa
		Dužina novoizgrađene i održavanje postojećih biciklističkih staza	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	10.000 KM (> 5 km staza + održavanje postojećih)
		Izgradnja i uređenje autobusnog kolodvora	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	da	300.000 KM autobusni kolodvor
		Broj rekonstruiranih autobusnih stajališta	Služba za graditeljstvo i	n/a	40.000 KM (rekonstrukcija > 5 stajališta)

		Broj novih parking mjesta za turiste koji dolaze na područje Općine Neum	prostorno uređenje	n/a	> 100 (zajedno sa J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.)
		Kreiranje integriranog sustava naplate	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	100.000 KM (integrirani elektronski sustav naplate)
		Broj instalacija mreže pametnih totema za popravak bicikla i punjenje električnih bicikla	J.P. „Komunalno Neum“	0	20.000 KM (10 bicikla i 2 punionice)
		Izgradnja podzemne garaže	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	0	1 garaža – vrijednost 450.000 KM
			Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje		
	1.2.2. Izgradnja i rekonstrukcija nerazvrstanih pristupnih cesta niže kategorije	Dužina novoizgrađenih protupožarnih putova	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	500.000 KM (>10 km staza)
		Dužina novoizgrađenog asfaltiranja makadamskih lokalnih cesta i rekonstrukcija postojećih		n/a	2.000.000 KM (> 10 km cesta)
	1.2.3. Razvoj komunalne infrastrukture potrebne za razvoj postojećih i	Dužina novoizgrađene i rekonstrukcija javne rasvjete	Služba za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	450.000 (80 % pokrivenosti rasvjetom)

	pokretanje novih poduzetničkih projekata	Izgradnja i opremanje punionica električnih vozila		0	1 punionica
	1.2.4. Rješavanje problema deponije Općine Neum.	Sanacija postojeće deponije i Izgradnja Regionalnog centra za gospodarenje otpadom Ugradnja podzemnih ili polupodzemnih kontejnera u središnjem naselju - broj mjesta s podzemnim kontejnerima Broj saniranih divljih odlagališta komunalnog otpada u zaleđu Neuma Broj ugovora s operaterima koji se bave reciklažom otpada (otkupom posebnih kategorija otpada) Nabavka potrebne mehanizaciju za javna komunalna poduzeća koja će podržati sustav prikupljanja	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	1 deponija 0 n/a 1 n/a	9.000.000 KM (1 glavna deponija) 800.000 KM (1 mjesto - podzemni kontejneri) 150.000 KM (>5 sanacija) >2 operatera (ugovori o suradnji između operatera i J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.) 2 stroja (J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.)

		odvojenog otpada			
	1.2.5. Rješavanje problema kanalizacije Općine Neum.	Rekonstrukcija kanalizacijskog sustava Klek-Neum-Ston (vrijednost ukupnog ulaganja) Izgradnja i uređenje sekundarnog kanalizacijskog sustava Izgradnja sustava oborinske odvodnje - integrirani projekt Rekonstrukcija-revitalizacija sustava odvodnje Komarna-Neum-Mljetski kanal (integrirani projekt)	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a n/a n/a n/a	5.000.000 KM 25.000.000 KM je financijska obveza države BiH, u sklopu Međudržavnoga projekta o kojem brine Međudržavno Povjerenstvo/Komisija za vodna gospodarstva RH i BiH, a implementator je JP „Mareco“ d.o.o.
	1.2.6. Razvoj suvremenog vodoopskrbnog sustava	Izgradnja vodoopskrbnog sustava u zaleđu Neuma - integrirani projekt (vrijednost ukupnog ulaganja)	Službe za stambeno-komunalne poslove izgradnju i razvoj	n/a	2.000.000 KM

Prioritet 1.3. Povećanje Energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije javnih objekata

Uvođenje sistema energetske učinkovitosti u javne usluge, što se odnosi na poboljšanje gradske rasvjete zamjenom postojećih neučinkovitih rasvjetnih tijela i uspostavljanjem pametnog sustava upravljanja rasvjetom u gradu. To će Općini Neum donijeti višestruke uštede za proračun, ali i smanjiti svjetlosnu zagađenost zraka. Ovim prioritetom planira se razviti sustav potpora instalaciji rasvjete u ruralnim naseljima na energetske učinkovit način, zatim zamjena starih naslijeđenih ostataka distributivne mreže koji se koriste za rasvjetu s novim i modernim, energetske učinkovitijim sustavima baziranim na LED solarnoj rasvjeti.

Cilj prioriteta je stvoriti efikasan i energetske učinkovit sustav pružanja javnih usluga i povećanje kvalitete Života na prostoru cijele Općine. Prioritetom se potiče uporaba čistih tehnologija i rješenja koja doprinose zaokret prema gospodarstvu temeljenom na očuvanju okoliša i zaštiti životnog prostora.

Kako bi se riješili identificirani izazovi i zadovoljile potrebe u navedenom segmentu, planirana je provedba niza aktivnosti koje su grupirane u jednu ključnu mjeru.

Tablica 44. Pregled mjera unutar Prioriteta 1.3. povećanje Energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije javnih objekata

P 1.3. – Povećanje Energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije javnih objekata.	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	1.3.1. Uvođenje sustava energetske učinkovitosti u javne usluge	Pokrivenost pametnim sustavom upravljanja rasvjetom u gradu	Službe za stambeno-komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	350.000 KM / 80% pokrivenosti grada pametnim energetske sustavom
		Pokrivenost instalacijama rasvjete u ruralnim naseljima na energetske učinkovit način		n/a	250.000 KM / > 80% pokrivenosti
		Stopa zamjene postojećih neučinkovitih rasvjetnih tijela visokotlačne živine žarulje i visokotlačne natrijeve žarulje s energetske učinkovitijom LED solarnom rasvjetom		n/a	400.000 KM / > 90% pokrivenosti općine energetske učinkovitijom LED solarnom rasvjetom

Prioritet 1.4. Razvoj urbane infrastrukture i stanogradnje

Plansko uređenje stambenih i javnih površina kao temeljna mjera unutar prioriteta razvoja urbane infrastrukture i stanogradnje predstavlja skup temeljnih aktivnosti vezanih za unaprjeđenje kvalitete života i stanovanja na području općine. Stvaranje i unaprjeđenje urbanih sadržaja temeljni je izazov za svaku općinu.

Trgovi su mjesta susreta koji predstavljaju urbana srca modernih gradova. Općina Neum planira napraviti rekonstrukciju i izgradnju glavnog trga i javnih površina kao mjesta okupljanja i susreta stanovnika općine, ali i turista. Pored toga u budućem razdoblju naglasak će se staviti na definiranju programa rasporeda kontejnera, urbanog mobilijara i reklama kao vidljivih elemenata simbola i ukrasa urbanog života. Pored toga planira se i stimulacija uređenja dvorišta u stambenim blokovima i zgradama kako bi se obogatio i uljepšao urbani dio grada te kako bi Općine postala ugodno mjesto za život i rad.

Cilj prioriteta je stvoriti nove urbane sadržaja koji će osigurati turističku i poslovnu prepoznatljivost, ali i povećati kvalitetu života stanovnika Općine Neum.

Kako bi se riješili identificirani izazovi i zadovoljile potrebe u navedenom segmentu, planirana je provedba niza aktivnosti koje su grupirane u jednu ključnu mjeru.

Tablica 45. Pregled mjera unutar Prioriteta 1.4. razvoj urbane infrastrukture i stanogradnje

P 1.4. – Razvoj urbane infrastruktur e i stanogradnje	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednos t (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	1.4.1. Plansko uređenje stambenih i javnih površina	Rekonstrukcija javnih površina - integrirani projekt za prostor grada (vrijednost ukupnog ulaganja)	Službe za stambeno- komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	300.000 KM
		Integrirani program rasporeda kontejnera, urbanog mobilijara i reklama (vrijednost ukupnog ulaganja)		n/a	200.000 KM
		Broj uređenja dvorišta u stambenim blokovima i zgradama		0	200.000 KM (> 10 dvorišta)

Prioritet 1.5. Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture

Iako je Općina Neum najznačajnija turistička destinacija i jedina općina s izlazom na more u BiH, ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede od iznimne je važnosti za njegov život. Poljoprivredna zemljišta na području općine Neum razvrstana su u pet kategorija (bonitetnih klasa); od III do VII kategorije, a zauzimaju površinu od 8.535,66 ha ili 34,69 % ukupne površine općine. Najzastupljenija je VII kategorija, potom VI, V i III, a najmanje je zastupljena IVb potkategorija. I i II kategorija zemljišta (namijenjena isključivo za intenzivnu ili poluintenzivnu poljoprivrednu proizvodnju) nije izdvojena u pedološkim istraživanjima.

Neumsko zaleđe (kombinacija sa obalom) obzirom na brojnost i starost populacije stanovništva, raspoloživost obradivih površina, veličinu seoskih bivših i sadašnjih imanja, karakterizira poljoprivreda niskog intenziteta s kvalitetnim poljoprivredno – prehrambenim proizvodima.

Iako se politika razvoja ruralnog kraja definira na višim razinama, postoje brojni projekti koje može provesti Općina Neum kako bi se unaprijedila poljoprivredna proizvodnja te kako bi se vratio život u zaleđe Općine Neum. Ruralni razvoj praćen turizmom, značio bio i vraćanje života u neumsko zaleđe.

Cilj prioriteta je stvoriti nove okvire koji će osigurati ruralni razvoj općine Neum, vratiti život u neumsko zaleđe te povezati ruralni razvoj i poljoprivredu s turističkim potencijalima Općine Neum.

Kako bi se riješili identificirani izazovi i zadovoljile potrebe u navedenom segmentu, planirana je provedba niza aktivnosti koje su grupirane u pet ključnih mjera.

Tablica 46. Pregled mjera unutar Prioriteta 1.5. razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture

P 1.5. Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture.	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	1.5.1. Uspostavljanje centra za razvoj poljoprivrede	Uspostavljanje centra za razvoj poljoprivrede	Služba za financije i gospodarstvo	0 KM	150.000 KM
	1.5.2. Plan upravljanja poljoprivrednim zemljištem	Plan upravljanja poljoprivrednim zemljištem	Služba za financije i gospodarstvo	0 KM	10.000 KM
	1.5.3. Jačanje kapaciteta proizvođačkih organizacija i drugih oblika udruživanja proizvođača	Razvoj uljare za masline Mapiranje svih maslinika i potencijalnih kušaonica	Služba za financije i gospodarstvo	0 KM	50.000 KM
	1.5.4. Diversifikacije aktivnosti na selu	Broj društvenih događaja na selu	Služba za financije i gospodarstvo	n/a	15.000 KM (> 5 događaja godišnje)
	1.5.5. Potpora razvoju malog biznisa na selu	Broj projekata potpore razvoju	Služba za financije i gospodarstvo	n/a	40.000 KM (> 3 projekta)

		poduzetništva u selima			
--	--	---------------------------	--	--	--

4.2. Prioriteti za Strateški cilj 2

STRATEŠKI CILJ 2. Održivi turizam, očuvan okoliš, tradicija i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjere čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.

Općina Neum je jedina općina u Bosni i Hercegovini koja svojim teritorijem izlazi na obale Jadranskog mora. Ovakav geografski položaj s priobalnim prostorom, poluotokom Klek i zaljevom Neum pozicionira općinu kao glavno kupališno turističko odredište u zemlji. To je uvjetovalo razvoj turizma kao glavne sektorske grane u gospodarstvu općine. Uključujući ostale turističke potencijale, prirodne vrijednosti, očuvan okoliš i tradiciju koji čine kompletnu komponentu turizma, turizam u općini Neum zauzima jedno od tri važna razvojna cilja u Strategiji razvoja.

Ovaj strateški cilj usmjeren je na sustavan razvoj turizma kroz osiguranje dodatne turističke infrastrukture i turističkog sadržaja. U analizi stanja identificirani su određeni izazovi i slabosti kao što su koncentriranost turizma na priobalni prostor, nedovoljno razvijena turistička infrastruktura, izražena sezonalnost, nerazvijen sustav upravljanja turizmom, slaba iskorištenost prirodnih i kulturno/tradicijskih potencijala te slaba sustavna promocija grada. Prepoznatljivost mogućnosti i problema u ovoj strateški važnoj gospodarskoj grani Strateški cilj 2. usmjerava na stvaranje uvjeta kako bi se turizam općine u sljedećih šest godina razvijao na sustavan način i kako bi se povećao broj noćenja, dolazak i produžilo vrijeme boravka turista. Također, promocija koja je nužno vezana za turizam, definirana kao jedan od prioriteta razvoja Općine Neum.

Tablica 46. Pregled prioriteta i indikatora izlaznih rezultata s izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima u okviru Strateškog cilja 2

STRATEŠKI CILJ 2. Održivi turizam, očuvan okoliš, tradicija i prirodne vrijednosti	Prioritet	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	P 2.1. – Razvoj i promocija održivog turizma i valorizacija turističkih potencijala	Broj turističkih dolazaka/noćenja Ukupan prihod od turizma Broj zaposlenih u turizmu	Turistička zajednica	10%	Povećanje za 50%
	P 2.2. - Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone	Broj selektivnih oblika turizma	Turistička zajednica	n/a	>5 novih vrsta u turističkoj ponudi
	P 2.3. – Ruralni turizam	Opseg ponude u ruralnom turizmu	Turistička zajednica	da	Povećanje za 50%
	P 2.4. – Održivo korištenje prostora i zaštita okoliša	Kvaliteta prirodnih resursa	Turistička zajednica	n/a	Povećanje za 50%
	P 2.5. – Razvoj turističke infrastrukture	Opseg turističke infrastrukture	Turistička zajednica	da	Povećanje za 50%

Prioritet 2.1. – Razvoj i promocija održivog turizma i valorizacija turističkih potencijala

Turizam predstavlja značajan sektor za gospodarski razvoj Općine Neum. Trenutno stanje u razvijenosti turističkih potencijala nije potpuno iskorišteno što zahtjeva veća ulaganja u sustav uvezivanja, korištenja i promoviranja postojeće turističke baze. S tim ciljem, u ovom prioritetu planirano je unapređenje turističke ponude kreiranjem privlačnih turističkih proizvoda zasnovanih na lokalnim turističkim resursima, privlačenjem investicija u ciljane turističke oblasti i promocijom Općine Neum kao atraktivne turističke destinacije.

Osobit naglasak stavljen je na unapređenje postojeće turističke ponude u Općini Neum kroz razvoj inovativnih i specijaliziranih turističkih proizvoda te aktiviranje novih privlačnih turističkih proizvoda s većom dodanom vrijednošću. Da bi se ovaj cilj ostvario, potrebno je povećanje kvaliteta smještajnih kapaciteta uz uključivanje što većeg broja lokalnih poduzetnika i njihovih proizvoda/usluga u destinacijski lanac vrijednosti. Također je potrebno raditi na podizanju svijesti stanovništva ali i dodatnoj edukaciji turističkih djelatnika (kroz edukativna predavanja i stručne radionice) o mogućnostima i važnosti bavljenja turizmom te značaju očuvanja tradicionalnih i autohtonih proizvoda, kao i autentične prirodne i kulturne baštine.

Tablica 47. Razvoj i promocija održivog turizma i efektiviranje turističkih potencijala

P 2.1. - Razvoj i promocija održivog turizma i efektiviranje e turističkih potencijala	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacij e	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	2.1.1. Razvoj sustava upravljanja turizmom	Broj programa za sustavno upravljanje	Turistička zajednica	ne	da
	2.1.2. Digitalizacija turističkih usluga	Opseg digitaliziranih turističkih usluga	Turistička zajednica	ne	da
	2.1.3. Unapređenje turističke ponude kreiranjem privlačnih turističkih proizvoda zasnovanih na lokalnim turističkim resursima	Broj turističkih proizvoda	Turistička zajednica	ne	> 5 novih turističkih proizvoda
	2.1.4. Edukacija turističkih djelatnika	Broj edukacija i broj polaznika	Turistička zajednica	ne	> 12 edukacija
	2.1.5. Promocija i brendiranje Općine Neum kao privlačne turističke destinacije	Opseg promocije	Turistička zajednica	ne	da
	2.1.6. Privlačenje investicija u ciljane turističke segmente u sektoru turizma	Broj investicija	Turistička zajednica	ne	>10 investicijski h projekata u turizmu

Prioritet 2.2. - Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone

Turistička sezona u općini Neum ima obilježja sezonskog karaktera. Glavni preduvjeti su klimatski čimbenici koji izravno diktiraju pogodnost korištenja turističkih resursa. Niska stopa iskorištenosti smještajnih kapaciteta uz posljedično nisku stopu povrata investicija u turizmu samo su neki od negativnih učinaka sezonalnosti. Uz to, važno je napomenuti i veliku sezonsku potražnju za radnom snagom, ali i koncentriranje na fizički okoliš i prirodne resurse destinacije. Kako bi se ublažile posljedice sezonalnosti postavljen je prioritet razvoja selektivnih oblika turizma kojima se iznalaze novi oblici produženja turističke sezone. Na području općine možemo izdvojiti zaseban razvoj rekreacijskog, sportskog, zdravstvenog, ruralnog, agroturizama, kulturnog, poslovnog, gastronomskog, vjerskog i drugih.

Suzbijanje sezonalnosti predstavlja jedan od najvećih izazova budućeg razvoja zbog zapaženih negativnih trendova koji se nažalost sve više produbljuju. Ublažavanjem sezonalnosti utječe se na preopterećenost kapaciteta i destinacije, na prekomjerno trošenje resursa u vrhuncu turističke sezone te na neiskorištenost kapaciteta van glavne turističke sezone. Suradnjom javnog i privatnog sektora, može se razviti uspješna strategija suzbijanja sezonalnosti. Na taj način povećao bi se stupanj iskorištenosti kapaciteta tijekom cijele godine, ali i zadovoljstvo potrošača tijekom sezone i izvan nje. U ovakvim destinacijama koje ovise o vremenskim uvjetima, nezamislivo je da se sezonalnost potpuno ukloni, ali može se smanjiti. Jačanje masovnog turizma pridonijelo je i jačanju sezonalnosti. Rastom masovnog turizma raste i značaj glavne sezone, dok bi naglasak zapravo trebao biti na predsezoni i posezoni. Stoga, ovaj prioritet planira 5 mjera koje planiranim aktivnostima mogu utjecati na promjeni u razvoju turizma.

Tablica 48. Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone

P 2.2. – Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednos t (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	2.2.1. Razvoj specifičnih cjelogodišnjih turističkih proizvoda povezanih s prirodom i kulturno-povijesnim nasljeđem u cilju privlačenja i zadržavanja većeg broja turista i ublažavanja negativnih efekata sezonalnosti	Broj turističkih proizvoda	Turistička zajednica	n/a	>10 proizvoda
	2.2.2. Razvoj kapaciteta biciklističke turističke rute	Dužina i opremljenost staze	Turistička zajednica	da	Povećanje dužine staza
	2.2.3. Povezivanje zaleđa s drugim destinacijama u cilju unapređenja konkurentnosti i atraktivnosti destinacije	Broj regionalnih turističkih paketa	Turistička zajednica	ne	da
	2.2.4. Razvoj dodatnih turističkih kapaciteta	Broj dodatnih kapaciteta	Turistička zajednica	n/a	da

	2.2.5. Razvoj kapaciteta hodočasničkog turizma	Broj hodočasnika Opseg sadržaja ponude	Turistička zajednica	da	Povećanje broja hodočasnika za 30% Povećanje za 50% sadržaja
	2.2.6. Razvoj kapaciteta lovnog turizma	Broj turista u lovnom turizmu	Turistička zajednica	ne	da

Prioritet 2.3. – Ruralni turizam

Ruralni turizam fokusiran je na aktivno učešće u ruralnom načinu života. Neumsko zaleđe ima obilježja djelomično poljoprivrednog područja s ostacima kulturno-povijesnih i običajnih elemenata. Prednost razvoja ruralnog turizma u zaleđu je adekvatno korištenje prirodnih ambijentalnih pogodnosti ali poljoprivredno nekorišteno zemljište. To predstavlja dobru podlogu za razvoj više oblika turizma koji mogu imati revitalizirajuću ulogu u selima. Ruralni turizam omogućava stvaranje zamjenskog izvora prihoda u nepoljoprivrednom sektoru za stanovnike sela. Dodatni prihod od ruralnog turizma može doprinijeti oživljavanju zaboravljenih običaja, umjetnosti i rukotvorina. Osim toga, razvoj ruralnog turizma treba infrastrukturne preduvjete što dovodi do brzog unapređenja svih djelatnosti, koje su s njim povezane (promet, ugostiteljstvo, poljoprivreda, zanati i sl.)

Tablica 49. Ruralni turizam

P 2.3. – Ruralni turizam	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	2.3.1. Podrška investicijama za razvoj ruralnog turizma	Broj programa za investicijske projekte	Turistička zajednica	da	povećana ulaganja za 30%
	2.3.2. Razvoj kapaciteta agroturizma	Broj OPG-ova koji se bave turizmom	Turistička zajednica	da	>10 OPG-ova koji se bave agroturizmom
	2.3.3. Oživljavanje i promocija tradicionalnih djelatnosti u zaleđu	Obim tradicionalnih djelatnosti	Odjel za kulturu	ne	da
	2.3.4. Brendiranje autohtonih proizvoda	Broj brendiranih autohtonih proizvoda	Turistička destinacija	ne	da
	2.3.5. Organizacija događaja na selu (sajmovi, festivali...)	Broj društvenih događaja	Turistička destinacija	ne	Da >2 događaja

Prioritet 2.4. Očuvanje i održivo korištenje prirodnim vrijednostima i zaštita okoliša

Prirodni resursi (poljoprivredno zemljište, šuma i nalazišta rude i kamena) predstavljaju bazu za razvoj ukupnog gospodarstva. Njihovo održivo korištenje osnova je za zadovoljenje sadašnjih potreba, kao i potreba budućih generacija. Zato se prioritet očuvanje i održivo korištenje prirodnim vrijednostima i zaštita okoliša postavlja kao jedan od prioriteta u razvoju općine Neum.

Područje općine Neum obiluje bogatim prirodnim resursima koji predstavljaju ključni faktor ruralnog i ukupnog razvoja. Prirodne vrijednosti i pogodnosti očituju se u hidro-klimatskim uvjetima, šumskim, livadskim i reljefnim posebnostima. Postojeći prirodni resursi imaju kvalitete izvornih prirodnih resursa, nekontaminiranog okoliša, pitke vode i bogate biološke raznolikosti. Kako bi se očuvalo i uspostavilo održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita postojećeg okoliša potrebno je primijeniti dobre prakse u korištenju bioraznolikosti, upravljanja vodama, zaštitu voda, vodne infrastrukture vodoopskrbe, tretmana otpadnih voda, zaštite autohtonih biljnih i životinjskih vrsta te prilagodba na klimatske promjene. Zaštita krajolika je potrebna radi sprječavanja nastanka neželjenih promjena u izgledu krajolika uslijed obavljanja određenih aktivnosti na takvim područjima.

Tablica 50. Očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa i zaštita okoliša

P 2.4. – Održivo korištenje prostora i zaštita okoliša	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	2.4.1. Očuvanje i obnova raznolikosti krajolika ruralnih područja kao turističkog potencijala	Površina ruralnih područja	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	ne	da
	2.4.2. Revitalizacija sadržaja i turističke ponude u planinskom području Žaba	Opseg sadržaja turističke ponude	Turistička zajednica	ne	da
	2.4.3. Održivo korištenje zaštićenog prirodnog područja Mediteranetum	Broj održivih rješenja za turističko korištenje zaštićenog područja	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	>3 modela turističke valorizacije i povećana razina zaštite za 30%

Prioritet 2.5. Razvoj turističke infrastrukture

S ciljem razvoja različitih oblika turizma, u okviru turističke ponude neophodno je unaprjeđenje i izgradnja turističke infrastrukture (planinske staze, turistička signalizacija, uređenje izletišta i odmorišta i sl.) uz opremanje turističkih atrakcija prikladnim objektima turističke ponude. Poseban

značaj ima unaprjeđenje regulatornog okvira koji će olakšati rad turističkih radnika i poslovnih subjekata u turizmu, a ujedno potaknuti turističke poduzetnike u svojoj zoni za formalnu registraciju poslovanja. Turistički proizvodi, a uz njih i smještajni kapaciteti trebaju biti jasno osmišljeni, moderno uređeni i prezentirani te strateški komunicirani koristeći dostupne kanale, u cilju motiviranja dolaska turista ali i produžetka boravka na području Općine Neum.

Tablica 51. Razvoj turističke infrastrukture

P 2.5. – Razvoj turističke infrastruktur e	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednos t (2023.)	Ciljna vrijednos t (2030.)
	2.5.1. Razvoj popratne turističke infrastrukture	Vrijednost projekata potpore razvoju turističke infrastrukture	Turistička zajednica	n/a	Povećanj e za 50%
	2.5.2. Uređenje plažnog prostora	Površina plažnog prostora	Turistička zajednica	n/a	da
	2.5.3. Izrada planskog dokumenta za uređenje i uspostavljanje turističke infrastrukture obalnog područja poluotoka Klek	Izrada planskog dokumenta za uređenje i uspostavljanje turističke infrastrukture obalnog područja poluotoka Klek	Turistička zajednica Službe za imovinsko-pravne poslove i katastar nekretnina Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	ne	da

4.3. Prioriteti za Strateški cilj 3

STRATEŠKI CILJ 3. Otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji operacionalizira se kroz 6 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.

Treći strateški cilj je povezan s drugim i trećim pravcem održivog razvoja BiH (Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom, te Društvo jednakih mogućnosti) i u direktnoj je vezi sa akceleratorima: Efikasan, otvoren, inkluzivan i odgovoran javni sektor, Vladavina prava, sigurnost i osnovna prava, Unaprjeđenje pristupa i kvalitete obrazovanja i obuke, Unaprjeđenje politika socijalne zaštite, Efikasna zdravstvena zaštita za sve i Poboljšanje inkluzivnosti obrazovnih sustava. Na ovim osnovama određeni su prioriteti i mjere kojima se planira razvoj javne uprave i njenih sistema u Općini Neum.

Tablica 52. Pregled prioriteta i indikatora izlaznih rezultata s izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima u okviru Strateškog cilja 3

STRATEŠKI CILJ 3. Otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji	Prioritet	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	P 3.1. – Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave i usluga	Broj programa za unaprjeđenje javne uprave Broj zadovoljnih korisnika	Odjel za opće djelatnosti	da	Povećanje za 50%
	P 3.2. – Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih	Broj programa za unaprjeđenje razvoja	Odjel za obrazovanje i kulturu	da	>2000 stanovnika, >1 vrtić 1 sportska dvorana >30% sadržaja za mlade, sport i kulturu
	P 3.3. – Povećanje kapaciteta civilne zaštite	Obim kapaciteta CZ	Civilna zaštita	n/a	>2 vatrogasna vozila i popratna oprema
	P 3.4. - Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih	Broj zaposlenih	Odjel za obrazovanje	ne	>100 zaposlenih kroz planirane programe 30% mladih kao nositelji javnih djelatnosti i događanja
	P 3.5. - Poboljšanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga i sigurnosti građana	Kvaliteta socijalnih i zdravstvenih usluga, broj zadovoljnih korisnika	Odjel za zdravstvo	n/a	Povećanje usluga za 30%
	P 3.6. – Stvaranje uvjeta za viši stupanj sigurnosti mještana i gostiju	Broj policijskih patrola Broj krivičnih prijava	MUP	da	Povećanje za 50%

Prioritet 3.1. Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave i usluga

Pristup javnosti informacijama i povećanje transparentnosti jesu temeljni principi otvorene vlasti, čija provedba jača povjerenje građana u njen rad. Što je više strukturiranih, uporabljivih i lako dostupnih informacija na webu institucije, to je manji prostor za odsustvo povjerenja u njihov rad. Stoga je prvi korak u jačanju učinkovitosti i transparentnosti javne uprave digitalna transformacija.

Tablica 53. Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave i usluga

P 3.1. Jačanje učinkovitosti i transparentnost i javne uprave i usluga	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	3.1.1. Digitalna transformacij a javne uprave	% digitaliziranih podataka na javnim web stranicama	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	30%	90%
	3.1.2. Uspostava sustava elektronskih usluga	Broj programa elektronskih usluga	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	0	50%

Prioritet 3.2. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih

Suvremeni trendovi kretanja stanovništva upućuju na veće migracije i starenje stanovništva u općini Neum. Kako bi se provela uspješna populacijska politika nužna je lokalna potpora obiteljima, djeci, mladima. Dio aktivnosti općina provodi kroz potpore za poticaje rađanja, zapošljavanja mladih i praćenje konkretnih indikatora kvalitetnijeg života različitih kategorija stanovništva. Zbog izuzetne važnosti ukupnog društvenog razvoja lokalne zajednice u prioritetu je povezan Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih koji planiranim mjerama nastoji omogućiti pružanje financijske i stambene podrške, usklađivanje porodiljstva s radnim i drugim obavezama i osiguranje kvalitetnijeg života mladih kroz sustave obrazovanja, kulture i sporta.

Tablica 54. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih

P 3.2. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	3.2.1. Ublažiti trend demografskog starenja stanovništva	Broj stanovnika	Statistička služba HNŽ – područni odjel Neum	4.358	5.000
	3.2.2. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih	Broj direktnih (škola/posao) zapošljavanja mladih	Zavod za zapošljavanje – područni odjel Neum	0	>100 zapošljavanja
	3.2.3. Jačanje mobilnosti i aktivizma mladih u društvenim sektorima	Broj realiziranih projekata	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	0	>5 projekata
	3.2.4. Razvoj kapaciteta odgojnih i obrazovnih institucija (vrtići i škole)	Opseg kvalitete odgojno obrazovnih ustanova	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	n/a	Povećanje od 30% sadržaja
	3.2.5. Razvoj kulturnih sadržaja	Broj kulturnih projekata Opremanje knjižnice	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	2	>8
	3.2.6. Razvoj sportske infrastrukture i sadržaja (sportska dvorana)	Broj sportskih događanja	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	2	>5

Prioritet 3.3. Povećanje kapaciteta civilne zaštite

Rano upozoravanje od prirodnih i sigurnosnih rizika podrazumijeva uspostavljanje potrebnih kapaciteta za izradu i dostavljanje pravovremenih informacija i upozorenja kako bi se omogućilo pojedincima, zajednici i organizacijama kojima prijeti opasnost da se pripreme i djeluju na odgovarajući način i u odgovarajuće vrijeme kako bi se smanjili mogući gubici i štete. Uspostavljanjem sustava ranog upozoravanja u sustavu civilne zaštite Općine Neum stvaraju se pretpostavke za pravovremeno obavješćavanje i uzbunjivanje stanovništva o nadolazećoj opasnosti i aktiviranje ljudskih i materijalnih resursa za djelovanje na zaštiti i spašavanju ugroženih ljudi i materijalnih dobara.

Tablica 55. Povećanje kapaciteta civilne zaštite

P 3.3. Povećanje kapaciteta civilne zaštite	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	3.3.1. Uspostava sustava prevencije i ranog upozoravanja od prirodnih i sigurnosnih rizika	Broj aktera zaštite i spašavanja uvezanih u sustav ranog upozorenja od rizika i nesreća	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo	ne	10
	3.3.2. Povećanje kapaciteta Civilne zaštite	Izgradnja vatrogasnog doma Broj vatrogasnih vozila	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo	ne	da >2 vatrogasna vozila

Prioritet 3.4. Poboljšanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga stanovništva

Aktualno uređenje socijalne zaštite općenito slabo dopire do populacije kojoj najviše treba, stoga je nužno planirati unaprjeđenje sustava socijalne zaštite na lokalnoj razini. U cilju ranog otkrivanja i rane intervencije, neophodno je razviti odgovarajući sustav za prikupljanje podataka o djeci i odraslima u stanju rizika od siromaštva i socijalne isključenosti (djece bez roditeljskog staranja, djece nezaposlenih roditelja, djece čiji su roditelji osobe s invaliditetom ili osobe u penalnim ustanovama, djece razvedenih roditelja, djece iz jedno - roditeljskih obitelji, djece s invaliditetom, odrasli sa invaliditetom i starije osobe). U skladu s tim potrebno je osigurati mrežu socijalnih usluga i koordinaciju između pružatelja socijalnih usluga i izgraditi resurse za pružanje odgovarajućih usluga podrške u zajednici.

Zbog izdvojenog geografskog položaja i razvoja turizma, za Općinu Neum je izuzetno važan sadržajno i kvalitetno opremljena zdravstvene ustanove s dovoljnim brojem osposobljenog stručnog kadra i digitalno umreženim sustavom zdravstvene zaštite kako bi se korisnicima omogućio siguran i brz pristup zdravstvenim podacima i njihova razmjena.

Tablica 56. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih

P 3.4. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednos t (2023.)	Ciljna vrijednos t (2030.)
	3.4.1. Podrška jačanju kapaciteta službe socijalnog rada	% inkluzije OSI % educiranih i obučenih uposlenika % kapaciteta ustanove	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	10% n/a 50%	>30% 100% 80%
	3.4.2. Jačanje suradnje javnog i nevladinog sektora u pružanju direktnih usluga djeci i obiteljima	Broj djece bez roditeljskog staranja i ugroženih pojedinaca	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	n/a	>10
	3.4.3. Jačanje kapaciteta zdravstvene ustanove	% kapaciteta ustanove za prijem i liječenje % stručnog kadra	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	n/a 10	50% 30
	3.4.4. Jačati informatizaciju i digitalizaciju sustava zdravstvene zaštite	% korisnika u bazi zdravstvenog sustava	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	80%	100%

Prioritet 3.5. Stvaranje uvjeta za viši stupanj sigurnosti mještana i gostiju

U okviru mjere, predviđeno je povećanje broja uposlenika MUP-a a posebna pažnja će biti posvećena projektima i obukama u organizaciji ICITAP-a, OSCE-a i dr., budući da su konkretne edukacije od iznimne važnosti za stjecanje novih znanja i vještina od značaja za rad Uprave policije, jer se na ovaj način stvara povoljan ambijent za praćenje modernih tijekova i trendova rada, kao i svih policijskih struktura u Bosni i Hercegovini. U procesu planiranja Uprava policije je usmjerena na nabavku opreme: uredska oprema (sredstva veze, PDA uređaji i tableti, opremanje prostorija za rad s žrtvama nasilja), prevozna oprema (motorna vozila), specijalna oprema (puške za ispaljivanje gumenih metaka), medicinska i laboratorijska oprema (alkometri) i elektronska i fotografska oprema (za posebne istražne radnje).

Tablica 57. Poboljšanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga i sigurnosti građana

P 3.5. - Poboljšanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga i sigurnosti građana	Mjera	Pokazatelj	Izvor verifikacije	Polazna vrijednos t (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
	3.5.1. Jačanje ljudskih resursa policijskih službenika	Broj uposlenih policajaca	MUP	n/a	Standard EU turističkih mjesta
	3.5.2. Opremljenost policije	Opseg opremljenosti	MUP	0	80%

5. STRATEŠKI PROJEKTI

STRATEŠKI PROJEKT 1 – Uređenje obalnog pojasa

Težište turističkog razvoja Općine Neum usmjereno je na kupališni turizam kroz korištenje već razvijene i uređene obale. Neumska rivijera je duga 9 km, ali zahvaljujući razvedenosti obale ta je dužina 24 km. Ako se uzme u obzir da najveći dio rivijere čine neuređene obale ili obale ispred privatnih objekata, javne uređene plažne površine uglavnom su ispred hotela ili većih turističkih objekata što ograničava broj turista. Stoga, jedan od prioriteta je uređenje obalnog pojasa. Poteškoća u provedbi ovog projekta čini nemogućnost pristupa plaži te prostorno-planska dokumentacija kojom se regulira obalni pojas.

Ovdje je potrebno navesti i projekt revitalizacije, rekonstrukcije amortiziranog projekta „Međudržavni odvodni sustav Komarna-Neum-Mljetski kanal“, koji čini glavnu sastavnicu zaštićenog morskog akvatorija. Potpisnici važećeg Međudržavnog Ugovora za realizaciju projekta su Vijeće ministara BiH i Vlade Republike Hrvatske. Procijenjena vrijednost investicije je 100.000.000,00 KM, od čega Republika Hrvatska financira 75.000.000,00 KM, a država BiH 25.000.000,00 KM. Ovaj projekt ne provodi Općina Neum, ali se u velikoj mjeri tiče Općine Neum i sastavni je dio ukupnog projekta uređenja i očuvanja plažnog prostora, obalnog pojasa i mora.

Očekivani učinci: Općina Neum bi ovim projektom osigurala bolje uvjete korištenja obale kroz kvalitetu središnjeg boravišnog prostora turista, veći prihvrat posjetitelja, uspostavu doživljajne raznolikosti, prijatnost i sigurnost boravišta duž obalnog pojasa i sl. Osim toga, uredila bi se sigurna i ugodna obalna šetnica, kao i duž obalna poveznica sadržaja, obalni boravišni prostor postigao bi se visoki nivo kvalitete, generirala bi se bogatija socijalna sredina mjesta, obalni pojas bi se mogao prožeti raznovrsnošću sadržaja u sferi rekreacije, atrakcija i usluga.

Indikativni financijski okvir: Ukupna vrijednost projekta je 5.000.000 KM, pri čemu se očekuje izdvajanje 2.000.000 KM iz Proračuna Općine Neum, a 3.000.000 KM iz drugih izvora.

STRATEŠKI PROJEKT 2 – Uređenje i promocija poslovnih zona Dubrava i Cerovica u zaleđu Neuma

Poslovne zone u zaleđu Neum teže jačem razvoju gospodarskog (proizvodno-uslužnog) sektora koji će utjecati na povećanje zdravih prihoda iz gospodarskih aktivnosti. Planirane poslovne zone u naseljima Dubrava i Cerovica imaju povoljan prostorni, prirodni i klimatski potencijal.

Projekat izgradnje poslovnih zona Dubrava i Cerovica je u tijeku. Urađena je planska dokumentacija, određena je površina i planirana je osnovna infrastruktura. U tijeku dalje izrade projekta odredit će se način upravljanja, što podrazumijeva pripremne radnje prije osnutka, izvršenu analizu potreba, uspostavljen sustav odlučivanja, jasna i transparentna pravila prijama korisnika u poslovnu zonu i sl. Poslovna zona namijenjena je kako domaćim tako i inozemnim investitorima.

Očekivani učinci: Ulaganje u razvoj poslovne infrastrukture omogućava da se na jednom mjestu, u okviru srodnih industrija, objedine potrebni čimbenici proizvodnje, uvežu prateće industrije za podršku koje kreiraju nove izvore konkurentskih prednosti iz boljeg poznavanja međusobnih potreba i koordinacije među povezanim tvrtkama. Od posebne su važnosti učinci koje ima na regionalni gospodarski razvoj što otvara mogućnost za razvoj infrastrukture i u nerazvijenim područjima.

Očekivani društveni i gospodarski učinci koji bi se trebali postići uspješnom realizacijom ovog strateškog projekta su povećanje zaposlenosti, novi poslovni subjekti, rast i razvoj postojećih subjekata, povećanje izvoza, smanjenje platnog deficita, ravnomjerniji regionalni razvoj i jačanje materijalne osnove za obrazovanje, zdravstvo, i druge važne društvene djelatnosti u općini Neum.

Indikativni financijski okvir: Ukupna vrijednost projekta je 1.000.000 KM, pri čemu se očekuje izdvajanje 350.000 KM iz Proračuna Općine Neum, a 650.000 KM iz drugih izvora.

STRATEŠKI PROJEKT 3 – Sanacija i uređenje regionalne deponije Klepovica i uspostava sustava planskog upravljanja otpadom

Problem odlaganja komunalnog i čvrstog otpada predstavlja jedan od glavnih prioriteta za rješavanje. Regionalna deponija Klepovica u zaleđu Neuma mora proći plan prilagođavanja po svjetskim ekološkim standardima i sanirati nepovoljne uvjete koji proizlaze iz rada deponije.

Trenutno stanje pokazuje da ne postoji uređen sustav prikupljanja otpada, nema selektivnog prikupljanja i ne postoji odvojena deponija za odlaganje čvrstog i drugih vrsta otpada. Industrijski otpad (u vrlo malim količinama) odlaže se skupa s komunalnim otpadom. Prisutan je problem životinjskog otpada. Ova deponija nema potrebne zakonske dokumente. Uz ovu postoji i više malih nelegalnih odlagališta u ovom području koji također zahtijevaju sanaciju. U skladu s tim Općina Neum treba iznaći nova rješenja ili lokacije za odvoz i odlaganje komunalnog otpada.

Očekivani učinci: Rješavanje ovog gorućeg pitanja doprinijet će dugoročnom rješavanju pitanja upravljanja otpadom i osigurati će se čistiji prostor cijele općine. Također, rješavanjem pitanja deponija omogućit će se učinkovitije upravljanje otpadom sustavom odvojenog prikupljanja otpada, recikliranjem te pokretanjem novih gospodarskih aktivnosti u segmentu upravljanja otpadom.

Indikativni financijski okvir: Ukupna vrijednost projekta je 9.000.000 KM, pri čemu se očekuje izdvajanje 2.000.000 KM iz Proračuna Općine Neum, a 7.000.000 KM iz drugih izvora.

6. INDIKATIVNI FINANCIJSKI OKVIR

U nastavku je prikazan sažeti pregled indikativnih financijskih sredstava potrebnih za provedbu Strategije.

Tablica 58. Indikativni financijski okvir

Oznaka strateškog cilja, prioriteta i mjere	UKUPNO (KM)	Vlastiti izvori financiranja (proračun)	Vanjski izvori financiranja - projekti	Potencijalni vanjski izvor	Koordinacijsko tijelo - izvor indikatora
UKUPNO STRATEGIJA	51.750.000	15.890.000	35.860.000		
Strateški cilj 1 - Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom	24.215.000	7.475.000	16.740.000		
P 1.1. – Poduzetnički orijentirana općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja	1.495.000	510.000	985.000		
1.1.1. Poticaji za pokretanje poduzetničkih projekata koji nisu vezani za turizam (poduzetništvo mladih i poduzetništvo Žena)	1.350.000	450.000	900.000		Služba za financije i gospodarstvo
1.1.2. Potpora start up –ovima, ženama te mladim poduzetnicima i obrtnicima	60.000	30.000	30.000		Služba za financije i gospodarstvo
1.1.3. Promocija Općine Neum kao općine s povoljnim poslovnim okruženjem	60.000	15.000	45.000		Služba za financije i gospodarstvo
1.1.4. Privlačenje investitora	25.000	15.000	10.000		Služba za financije i gospodarstvo
P 1.2. – Pобољшanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga	20.945.000	6.260.000	14.685.000		
1.2.1. Razvoj postojeće cestovne infrastrukture	1.270.000	590.000	680.000		Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje, Služba za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj, J.P. „Komunalno Neum“
1.2.2. Izgradnja i rekonstrukcija nerazvrstanih pristupnih cesta niže kategorije	2.275.000	850.000	1.425.000		Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje

1.2.3. Razvoj komunalne infrastrukture potrebne za razvoj postojećih i pokretanje novih poduzetničkih projekata	450.000	100.000	350.000		Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje, Služba za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
1.2.4. Rješavanje problema deponije Općine Neum.	9.950.000	2.220.000	7.730.000		Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje, J.P. „Komunalno Neum“
1.2.5. Rješavanje problema kanalizacije Općine Neum.	5.000.000	500.000	4.500.000		Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
	Projekt rekonstrukcije-revitalizacije sustava odvodnje Komarna-Neum-Mljetski kanal. Procijenjena vrijednost investicije projekta sustava odvodnje Komarna-Neum-Mljetski kanal je 100.000.000,00 KM. Unutar tog projekta 25.000.000 KM je financijska obveza države BiH u sklopu Međudržavnog projekta o kojem brine Međudržavno Povjerenstvo/Komisija za vodna gospodarstva RH i BiH. Implementator projekta je JP „Mareco“ d.o.o. Neum.				
1.2.6. Razvoj suvremenog vodoopskrbnog sustava	2.000.000	2.000.000	0		Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
P 1.3. – Povećanje Energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije javnih objekata	1.000.000	100.000	900.000		
1.3.1. Uvođenje sustava energetske učinkovitosti u javne usluge	1.000.000	100.000	900.000		Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
P 1.4. – Razvoj urbane infrastrukture i stanogradnje	510.000	510.000	0		
1.4.1. Plansko uređenje stambenih i javnih površina	510.000	510.000	0		Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
P 1.5. – Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture	265.000	95.000	170.000		
1.5.1. Uspostavljanje centra za razvoj poljoprivrede	150.000	30.000	120.000		Služba za financije i gospodarstvo
1.5.2. Plan upravljanja poljoprivrednim zemljištem	10.000	10.000	0		Služba za financije i gospodarstvo
1.5.3. Jačanje kapaciteta proizvođačkih organizacija i drugih oblika udruživanja proizvođača	50.000	0	50.000		Služba za financije i gospodarstvo

1.5.4. Diversifikacije aktivnosti na selu.	15.000	15.000	0		Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
1.5.5. Potpora razvoju malog biznisa na selu	40.000	40.000	0		Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
Strateški cilj 2 – Održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti	12.590.000	3.660.000	8.930.000		
P 2.1. – Razvoj i promocija održivog turizma i efekaturiranje turističkih potencijala	1.040.000	970.000	70.000		
2.1.1. Razvoj sustava upravljanja turizmom	100.000	80.000	20.000		Turistička zajednica
2.1.2. Digitalizacija turističkih usluga	300.000	300.000	0		Turistička zajednica
2.1.3. Unapređenje turističke ponude kreiranjem privlačnih turističkih proizvoda zasnovanih na lokalnim turističkim resursima	90.000	90.000	0		Turistička zajednica
2.1.4. Edukacija turističkih djelatnika	0	0	0		Turistička zajednica
2.1.5. Promocija i brendiranje općine Neum kao privlačne turističke destinacije	550.000	500.000	50.000		Turistička zajednica
2.1.6. Privlačenje investicija u ciljane turističke segmente u sektoru turizma					Turistička zajednica
P 2.2 - Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone	1.570.000	320.000	1.250.000		
2.2.1. Razvoj specifičnih cjelogodišnjih turističkih proizvoda povezanih s prirodom i kulturno-povijesnim nasljeđem u cilju privlačenja i zadržavanja većeg broja turista i ublažavanja negativnih efekata sezonalnosti	1.480.000	260.000	1.220.000		Turistička zajednica
2.2.2. Razvoj kapaciteta biciklističke turističke rute	25.000	5.000	20.000		Turistička zajednica
2.2.3. Povezivanje zaleđa s drugim destinacijama u cilju unapređenja konkurentnosti i atraktivnosti destinacije	40.000	30.000	10.000		Turistička zajednica
2.2.4. Razvoj dodatnih turističkih kapaciteta					Turistička zajednica
2.2.5. Razvoj kapaciteta hodočasničkog turizma	25.000	25.000	0		Turistička zajednica

2.2.6. Razvoj kapaciteta lovnog turizma					Turistička zajednica
P 2.3. – Ruralni turizam	240.000	110.000	130.000		
2.3.1. Podrška investicijama za razvoj ruralnog turizma	20.000	10.000	10.000		Turistička zajednica
2.3.2. Razvoj kapaciteta agroturizma	40.000	10.000	30.000		Turistička zajednica
2.3.3. Oživljavanje i promocija tradicionalnih djelatnosti u zaleđu	70.000	30.000	40.000		Odjel za kulturu
2.3.4. Brendiranje autohtonih proizvoda	110.000	60.000	50.000		Turistička zajednica
2.3.5. Organizacija događaja na selu (sajmovi, festivali...)					Turistička zajednica
P 2.4. – Održivo korištenje prostora i zaštita okoliša	290.000	160.000	130.000		
2.4.1. Očuvanje i obnova krajobrazne raznolikosti ruralnih područja kao turističkog potencijala					Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina
2.4.2. Revitalizacija sadržaja i turističke ponude u planinskom području Žaba	60.000	40.000	20.000		Turistička zajednica
2.4.3. Održivo korištenje zaštićenog prirodnog područja Mediteranetum	230.000	120.000	110.000		Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina, Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje
P 2.5. – Razvoj turističke infrastrukture	9.450.000	2.100.000	7.350.000		
2.5.1. Razvoj popratne turističke infrastrukture	4.750.000	900.000	3.850.000		Turistička zajednica
2.5.2. Uređenje plažnog prostora	1.500.000	250.000	1.250.000		Turistička zajednica
2.5.3. Izrada planskog dokumenta za uređenje i uspostavljanje turističke infrastrukture obalnog područja poluotoka Klek	3.200.000	950.000	2.250.000		Turistička zajednica, Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina, Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje
Strateški cilj 3 - Otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji	14.945.000	4.755.000	10.190.000		

P 3.1. – Poboljšanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave i usluga	195.000	140.000	55.000		
3.1.1. Digitalna transformacija javne uprave	90.000	75.000	15.000		Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
3.1.2. Uspostava sustava elektronskih usluga	105.000	65.000	40.000		Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
P 3.2. – Razvoj obrazovanja, kulture, sporta i mladih	11.230.000	2.915.000	8.315.000		
3.2.1. Ublažiti trend demografskog starenja stanovništva	1.000.000	500.000	500.000		Statistička služba HNŽ – područni odjel Neum
3.2.2. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih	100.000	50.000	50.000		Zavod za zapošljavanje – područni odjel Neum
3.2.3. Jačanje mobilnosti i aktivizma mladih u društvenim sektorima	1.700.000	900.000	800.000		Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
3.2.4. Razvoj kapaciteta odgojnih i obrazovnih institucija (vrtići i škole)	2.885.000	560.000	2.325.000		Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
3.2.5. Razvoj kulturnih sadržaja	4.045.000	530.000	3.515.000		Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
3.2.6. Razvoj sportske infrastrukture i sadržaja (sportska dvorana)	1.500.000	375.000	1.125.000		Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
P 3.3. – Povećanje kapaciteta civilne zaštite	1.270.000	300.000	970.000		
3.3.1. Uspostava sustava prevencije i ranog upozoravanja od prirodnih i sigurnosnih rizika	520.000	150.000	370.000		Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo
3.3.2. Povećanje kapaciteta Civilne zaštite	750.000	150.000	600.000		Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo
P 3.4. - Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih	600.000	600.000	0		
3.4.1. Podrška jačanju kapaciteta službe socijalnog rada	150.000	150.000			Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
3.4.2. Jačanje suradnje javnog i nevladinog sektora u pružanju direktnih usluga djeci i obiteljima	150.000	150.000			Služba za opću upravu i društvene djelatnosti

3.4.3. Jačanje kapaciteta zdravstvene ustanove	150.000	150.000			Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
3.4.4. Jačanje informatizacije i digitalizacije sustava zdravstvene zaštite	150.000	150.000			Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
P 3.5. - Poboljšanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga i sigurnosti građana	1.650.000	800.000	850.000		
3.5.1. Jačanje ljudskih resursa policijskih službenika	450.000	200.000	250.000		MUP
3.5.2. Opremljenost policijskih službenika	1.200.000	600.000	600.000		MUP

7. SAŽETI PREGLED STRATEŠKOG DOKUMENTA

U ovom dijelu prikazan je sažeti pregled Strategije s pokazateljima po strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama.

Tablica 59. Sažeti pregled strateškog dokumenta

Strateški ciljevi, prioriteti i mjere	Indikatori	Koordinacijsko tijelo - izvor indikatora	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2030.)
Strateški cilj 1 - Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom				
P 1.1. – Poduzetnički orijentirana općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja				
1.1.1. Poticaji za pokretanje poduzetničkih projekata koji nisu vezani za turizam (poduzetništvo mladih i poduzetništvo žena)	Razvoj i opremanje poslovne zone	Služba za financije i gospodarstvo	0	2 poslovne zone
	Osnivanje novih MSP-ova	Služba za financije i gospodarstvo	n/a	> 5 novih poduzeća
	Broj novih MSP-ova mladih i obrta	Služba za financije i gospodarstvo	n/a	> 5 novih poduzeća
1.1.2. Potpora start up –ovima, ženama te mladim poduzetnicima i obrtnicima	Broj novih razvojnih programa	Služba za financije i gospodarstvo	0	(2 razvojna programa)
	Online vodič za registraciju biznisa	Služba za financije i gospodarstvo	n/a	1 integrirani vodič
1.1.3. Promocija Općine Neum kao općine s povoljnim poslovnim okruženjem	Broj programa potpore obrtništvu i tradicionalnim zanatima	Služba za financije i gospodarstvo		> 3 programa potpore
	Broj kampanja za medijsko predstavljanje i pozicioniranje poduzetničke zone općine Neum	Služba za financije i gospodarstvo	n/a	5 medijski kampanja
1.1.4. Privlačenje investitora	Broj sudjelovanja općine Neum na poslovnim sajmovima i poslovnim događajima (prezentacije potencijalnim investitorima)	Služba za financije i gospodarstvo	n/a	sudjelovanje na > 10 sajmova i poslovnih događaja
	Broj osnovanih gospodarskih subjekata inozemnih ulagača	Služba za financije i gospodarstvo	n/a	> 3 nova poduzeća stranih vlasnika
P 1.2. – Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga				
1.2.1. Razvoj postojeće cestovne infrastrukture	Dužina novoizgrađenog nogostupa	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	> 10 km nogostupa
	Dužina novoizgrađeni i održavanje postojećih biciklističkih staza	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	> 5 km staza + održavanje postojećih

	Izgradnja i uređenje autobusnog kolodvora	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	da	da
	Broj rekonstruiranih autobusnih stajališta	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	rekonstrukcija > 5 stajališta
	Broj novih parking mjesta za turiste koji dolaze na područje Općine Neum	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	> 100 parking mjesta
	Kreiranje integriranog sustava naplate	J.P. „Komunalno Neum“	ne	da - integrirani sustav naplate
	Broj instalacija mreže pametnih totoma za popravak bicikla i punjenje električnih bicikla	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	0	(10 bicikla i 2 punionice)
	Izgradnja podzemne garaže	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	0	1 podzemna garaža
1.2.2. Izgradnja i rekonstrukcija nerazvrstanih pristupnih cesta niže kategorije	Dužina novoizgrađenih protupožarnih putova	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	>10 km staza
	Dužina novoizgrađenog asfaltiranja makadamskih lokalnih cesta i rekonstrukcije postojećih	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	> 10 km cesta
1.2.3. Razvoj komunalne infrastrukture potrebne za razvoj postojećih i pokretanje novih poduzetničkih projekata	Dužina novoizgrađene i rekonstrukcija javne rasvjete	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	80 % pokrivenosti rasvjetom
	Izgradnja i opremanje punionica električnih vozila	Služba za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	0	1 punionica
1.2.4. Rješavanje problema deponije Općine Neum.	Sanacija postojeće deponije	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	1 deponija	1 glavna deponija
	Ugradnja podzemnih ili polupodzemnih kontejnera u središnjem naselju - broj mjesta s podzemnim kontejnerima	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	0	1 podzemni kontejneri
	Broj saniranih divljih odlagališta komunalnog otpada u zaleđu Neuma	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	>5 sanacija
	Broj ugovora s operaterima koji se bave reciklažom otpada (otkupom posebnih kategorija otpada)	J.P. „Komunalno Neum“	1	>2 operatera (ugovori o suradnji između operatera i J.P. „Komunalno Neum“)

				no Neum“ d.o.o.)
	Nabavka potrebne mehanizaciju za javna komunalna poduzeća koja će podržati sustav prikupljanja odvojenog otpada	J.P. „Komunalno Neum“	n/a	2 stroja (J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.)
1.2.5. Rješavanje problema kanalizacije Općine Neum.	Rekonstrukcija kanalizacijskog sustava Klek-Neum-Ston	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	da
	Izgradnja i uređenje sekundarnog kanalizacijskog sustava	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	da
	Izgradnja sustava oborinske odvodnje	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	da
	Rekonstrukcija-revitalizacija sustava odvodnje Komarna-Neum-Mljetski kanal (integrirani projekt)	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	da
	Izgradnja vodoopskrbnog sustava u zaleđu Neuma - integrirani projekt	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	da
1.2.6. Razvoj suvremenog vodoopskrbnog sustava				
P 1.3. – Povećanje Energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije u javnim objektima				
1.3.1. Uvođenje sustava energetske učinkovitosti u javne usluge	Pokrivenost pametnim sustavom upravljanja rasvjetom u gradu	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	80% pokrivenosti
	Pokrivenost instalacijama rasvjete u ruralnim naseljima na energetske učinkovit način	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	80 % pokrivenosti rasvjetom
	Stopa zamjene postojećih neučinkovitih rasvjetnih tijela visokotlačne žarine žarulje i visokotlačne natrijeve žarulje s energetske učinkovitijom LED solarnom rasvjetom	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	80 % pokrivenosti
P 1.4. – Razvoj urbane infrastrukture i stanogradnje				

1.4.1. Plansko uređenje stambenih i javnih površina	Rekonstrukcija javnih površina - integrirani projekt za prostor grada	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	da
	Integrirani program rasporeda kontejnera, urbanog mobilijara i reklama	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	da
	Broj uređenja dvorišta u stambenim blokovima i zgradama	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	0	> 10 dvorišta
P 1.5. – Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture				
1.5.1. Uspostavljanje centra za razvoj poljoprivrede	Uspostavljanje centra za razvoj poljoprivrede	Služba za financije i gospodarstvo	0	1 centar za razvoj poljoprivrede
1.5.2. Plan upravljanja poljoprivrednim zemljištem	Plan upravljanja poljoprivrednim zemljištem	Služba za financije i gospodarstvo	ne	da
1.5.3. Jačanje kapaciteta proizvođačkih organizacija i drugih oblika udruživanja proizvođača	Razvoj uljare za masline Mapiranje svih maslinika i potencijalnih kušaonica	Služba za financije i gospodarstvo	da	da
1.5.4. Diversifikacije aktivnosti na selu.	Broj društvenih događaja na selu	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	> 5 događaja godišnje
1.5.5. Potpora razvoju malog biznisa na selu	Broj projekata potpore razvoju poduzetništva u selima	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	n/a	> 3 projekta
Strateški cilj 2 – Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti				
P 2.1. – Razvoj turizma u svim segmentima				
2.1.1. Razvoj sustava upravljanja turizmom	Broj programa za sustavno upravljanje	Turistička zajednica	ne	da
2.1.2. Digitalizacija turističkih usluga	Opseg digitaliziranih turističkih usluga	Turistička zajednica	ne	da
2.1.3. Unapređenje turističke ponude kreiranjem privlačnih turističkih proizvoda zasnovanih na	Broj turističkih proizvoda	Turistička zajednica	ne	> 5 novih turističkih proizvoda

lokalnim turističkim resursima				
2.1.4. Edukacija turističkih djelatnika	Broj polaznika	Turistička zajednica	ne	> 12 edukacija
2.1.5. Promocija i brendiranje općine Neum kao privlačne turističke destinacije	Opseg promocije	Turistička zajednica	ne	da
2.1.6. Privlačenje investicija u ciljane turističke segmente u sektoru turizma	Broj investicija	Turistička zajednica	ne	>10 investicijskih projekata u turizmu
P 2.2 - Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone				
2.2.1. Razvoj specifičnih cjelogodišnjih turističkih proizvoda povezanih s prirodom i kulturno-povijesnim nasljeđem u cilju privlačenja i zadržavanja većeg broja turista i ublažavanja negativnih efekata sezonalnosti	Broj turističkih proizvoda	Turistička zajednica	n/a	>10 proizvoda
2.2.2. Razvoj kapaciteta biciklističke turističke rute	Dužina i opremljenost staze	Turistička zajednica	da	Povećanje dužine staza
2.2.3. Povezivanje zaleđa s drugim destinacijama u cilju unaprjeđenja konkurentnosti i atraktivnosti destinacije	Broj regionalnih turističkih paketa	Turistička zajednica	ne	da
2.2.4. Razvoj dodatnih turističkih kapaciteta	Broj dodatnih kapaciteta	Turistička zajednica	n/a	da
2.2.5. Razvoj kapaciteta hodočasničkog turizma	Broj hodočasnika; Opseg sadržaja ponude	Turistička zajednica	da	Povećanje broja hodočasnika za 30% Povećanje za 50% sadržaja
2.2.6. Razvoj kapaciteta lovnog turizma	Broj turista u lovnog turizmu	Turistička zajednica	ne	da
P 2.3. – Ruralni turizam				
2.3.1. Podrška investicijama za razvoj ruralnog turizma	Broj programa za investicijske projekte	Turistička zajednica	da	povećana ulaganja za 30%
2.3.2. Razvoj kapaciteta agroturizma	Broj OPG-ova koji se bave turizmom	Turistička zajednica	da	>10 OPG-ova koji se bave agroturizmom

2.3.3. Oživljavanje i promocija tradicionalnih djelatnosti u zaleđu	Opseg tradicionalnih djelatnosti	Odjel za kulturu	ne	da
2.3.4. Brendiranje autohtonih proizvoda	Broj brendiranih autohtonih proizvoda	Turistička destinacija	ne	da
2.3.5. Organizacija događaja na selu (sajmovi, festivali...)	Broj društvenih događaja	Turistička destinacija	ne	Da (>2 događaja)
P 2.4. – Održivo korištenje prostora i zaštita okoliša				
2.4.1. Očuvanje i obnova krajobrazne raznolikosti ruralnih područja kao turističkog potencijala	Površina ruralnih područja	Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina	ne	da
2.4.2. Revitalizacija sadržaja i turističke ponude na planinskom području Žaba	Opseg sadržaja turističke ponude	Turistička zajednica	ne	da
2.4.3. Održivo korištenje zaštićenog prirodnog područja Mediteranetum	Broj održivih rješenja za turističko korištenje zaštićenog područja	Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina, Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	n/a	>3 modela turističke valorizacije i povećana razina zaštite za 30%
P 2.5. – Razvoj turističke infrastrukture				
2.5.1. Razvoj popratne turističke infrastrukture	Vrijednost projekata potpore razvoju turističke infrastrukture	Turistička zajednica	n/a	Povećanje za 50%
2.5.2. Uređenje plažnog prostora	Površina plažnog prostora	Turistička zajednica	da	Povećanje za 30%
2.5.3. Izrada planskog dokumenta za uređenje i uspostavljanje turističke infrastrukture obalnog područja poluotoka Klek	Izrada planskog dokumenta	Turistička zajednica, Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina, Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	ne	da
Strateški cilj 3 - Otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji				
P 3.1. — Poboljšanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave i usluga				

3.1.1. Digitalna transformacija javne uprave	% digitaliziranih podataka na javnim web stranicama	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	30%	90%
3.1.2. Uspostava sustava elektronskih usluga	Broj programa elektronskih usluga	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	0	50%
P 3.2. – Razvoj obrazovanja, kulture, sporta i mladih				
3.2.1. Ublažiti trend demografskog starenja stanovništva	Broj stanovnika	Statistička služba HNŽ – područni odjel Neum	4.358	5.000
3.2.2. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih	Broj direktnih (škola/posao) zapošljavanja mladih	Zavod za zapošljavanje – područni odjel Neum	0	>100 zapošljavanja
3.2.3. Jačanje mobilnosti i aktivizma mladih u društvenim sektorima	Broj realiziranih projekata	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	0	>5 projekata
3.2.4. Razvoj kapaciteta odgojnih i obrazovnih institucija (vrtići i škole)	Opseg kvalitete odgojno-obrazovnih ustanova	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	n/a	Povećanje od 30% sadržaja
3.2.5. Razvoj kulturnih sadržaja	Broj kulturnih projekata Opremanje knjižnice	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	2	>8
3.2.6. Razvoj sportske infrastrukture i sadržaja (sportska dvorana)	Broj sportskih događanja	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	2	>5
P 3.3. – Povećanje kapaciteta civilne zaštite				
3.3.1. Uspostava sustava prevencije i ranog upozoravanja od prirodnih i sigurnosnih rizika	Broj aktera zaštite i spašavanja uvezanih u sustav ranog upozorenja od rizika i nesreća	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo	ne	10
3.3.2. Povećanje kapaciteta Civilne zaštite	Izgradnja vatrogasnog doma Broj vatrogasnih vozila	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo	ne	da (>2 vatrogasna vozila)
P 3.4. - Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih				
3.4.1. Podrška jačanju kapaciteta službe socijalnog rada	% inkluzije OSI % educiranih i obučanih uposlenika % kapaciteta ustanove	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	10% n/a 50%	>30% 100% 80%
3.4.2. Jačanje saradnje javnog i nevladinog sektora u pružanju direktnih usluga djeci i obiteljima	Broj djece bez roditeljskog staranja i ugroženih pojedinaca	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	n/a	>10

3.4.3. Jačanje kapaciteta zdravstvene ustanove	% kapaciteta ustanove za prijem i liječenje % stručnog kadra	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	n/a 10	50% 30
3.4.4. Jačanje informatizacije i digitalizacije sustava zdravstvene zaštite	% korisnika u bazi zdravstvenog sustava	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	80%	100%
P 3.5. - Poboljšanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga i sigurnosti građana				
3.5.1. Jačanje ljudskih resursa policijskih službenika	Broj uposlenih policajaca	MUP	n/a	Standard EU turističkih mjesta
3.5.2. Opremljenost policijskih službenika	Opseg opremljenosti	MUP	0	80%

8. OKVIR ZA PROVOĐENJE, PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU STRATEGIJE RAZVOJA

U proteklom razdoblju na području Federacije BiH realizirane su značajne aktivnosti na uspostavi i razvoju sustava za razvojno planiranje i upravljanje razvojem donošenjem Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH i popratnih podzakonskih akata koji, između ostalog, definiraju i okvir za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategija razvoja. U okviru predviđenih procesa ključno je izvršiti opis odgovornih institucija, dinamiku i okvir rokova Strategije razvoja općine Neum za razdoblje 2023. – 2030. godine kako bi se proveo i dalje jačao i unaprijeđivao navedeni sustav na lokalnoj razini. Jedna od slabosti sustava za razvojno planiranje i upravljanje razvojem na razini općine Neum jest što nije formirano institucionalno Tijelo za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem. Djelomične poslove razvojnog planiranja rade Služba za građenje i prostorno uređenje i Ured za projekte općine Neum.

U svrhu uspostave učinkovitog sustava za razvojno planiranje i upravljanje razvojem na području općine Neum nužno je uspostaviti zasebno tijelo za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem s više zaposlenika kako bi se osiguralo adekvatno planiranje, praćenje, provedba i izvještavanje o realizaciji strateških prioriteta te kako bi se osigurao učinkovit sustav trogodišnjeg, godišnjeg planiranja rada i izvještavanja o radu organa uprave, monitoring kao i drugi poslovi koje navedeni Zakon propisuje.

Uz formalnu uspostavu, nužno je jačati kapacitete i resurse navedenog tijela, ali i istodobno jačati koordinaciju i komunikaciju među širim krugom socio-ekonomskih partnera u cilju aktivnog uključivanja u procese planiranja i provedbe te postizanja održivih rezultata i vlasništva nad procesima.

8.1. Provedba

Provedba Strategije razvoja propisana je Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 32/17), kao i Uredbom o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19). Navedenim regulatornim okvirom propisano je da su implementacijski dokumenti trogodišnji i godišnji planovi rada tijela gradskog organa uprave pri čemu proces trogodišnjeg planiranja rada počinje izradom smjernica za trogodišnje planiranje koje priprema Načelnik općine Neum u suradnji s Tijelom za razvojno planiranje i upravljanja razvojem. Proces izrade i usvajanja Smjernica usklađen je s izradom Akcijskog plana za provedbu Strategije razvoja općine Neum čiju izradu koordinira Tijelo za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem svake planske godine po principu 1+2. Trogodišnji plan rada općinskog organa uprave je implementacijski dokument koji operacionalizira strateške ciljeve, prioritete i mjere iz Strategije razvoja općine Neum u skladu s nadležnostima općinskih organa uprave te predstavlja temelj za izradu Dokumenta okvirnog proračuna (DOB) i Programa javnih investicija (PJI). Pri izradi trogodišnjeg plana rada, općinski organi uprave (službe i dr.) imaju obvezu preuzeti relevantne mjere iz Strategije razvoja s pripadajućim indikatorima, kao i polazne i ciljne vrijednosti indikatora za svaku godinu trogodišnjeg razdoblja. Trogodišnji plan rada ne usvaja se, ali služi kao osnova za izradu DOB-a kao i Godišnjeg plana rada.

Uredbom je predviđeno da se mjere iz Strategije razvoja unose kao programi u trogodišnjem planu rada, dok se svaki program u trogodišnjem planu rada utvrđuje i kao program u Dokumentu okvirnog proračuna (DOB-u) s dodijeljenom lozinkom. To znači da je mjera iz Strategije razvoja jednaka programu u trogodišnjem planu rada i DOB-u, zbog čega je bilo značajno da sve službe Općine Neum

definišu mjere unutar Strategije razvoja. U odnosu na svaku utvrđenu mjeru ili program utvrđuju se aktivnosti/projekti čija realizacija u trogodišnjem razdoblju doprinosi ostvarenju mjere, prioriteta i strateškog cilja iz Strategije razvoja. Godišnji plan rada je implementacijski dokument koji, osim redovitih aktivnosti, sadrži i aktivnosti na godišnjoj razini koje će se poduzimati kako bi se provodili strateški ciljevi, prioriteti i mjere iz usvojenih strateških dokumenata. Godišnji plan rada priprema se na osnovi usvojenih trogodišnjih planova. U godišnji plan rada gradski organi uprave preuzimaju odabrane programe iz trogodišnjeg plana rada.

Prema Uredbi, koordinaciju u procesu planiranja, monitoringa i izvještavanja u općinskom organu uprave vrše rukovodeći državni službenici (pomoćnici načelnika) uz pomoć glavnog savjetnika, svatko u skladu sa svojim nadležnostima, koji osiguravaju dosljedno provođenje internih uloga i odgovornosti u skladu s unutarnjom organizacijom i nadležnostima te sudjelovanjem različitih subjekata. Pomoćnici načelnika/načelnici odjela kao i šefovi službi odgovorni su za neposrednu izradu dijela trogodišnjeg plana rada, godišnjeg plana rada te godišnjeg izvješća o radu osnovne organizacijske jedinice kojima rukovode. Za izradu trogodišnjeg plana rada, godišnjeg plana rada i godišnjeg izvješća o radu, kao i drugih akata u procesu programiranja razvoja u Federaciji, odgovoran je rukovoditelj općinskog organa uprave. Ako organi uprave, uz trogodišnje i godišnje planove rada, izrađuju i akcijske planove za provedbu sektorskih strateških dokumenata, obveza je da se aktivnosti iz takvih planova evidentiraju u godišnjim planovima rada. Trogodišnji i godišnji planovi rada objavljuju se na mrežnoj stranici Općine Neum.

8.2. Monitoring i izvještavanje

Monitoring predstavlja sistemsko i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i indikatora radi mjerenja napretka realizacije Strategije razvoja, u svrhu poduzimanja odgovarajućih mjera radi eventualnih korekcija i izvještavanja o ostvarenim rezultatima. Uz provedbu strateških dokumenata Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH, kao i Uredbom o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH definirani su procesi monitoringa i izvještavanja kao i nositelji navedenih aktivnosti. Kako bi se na adekvatan način vršio monitoring provedbe strateških dokumenata, nužno je da svi općinski organi uprave uspostave i redovito ažuriraju elektroničke evidencije o provedbi strategije kao i osiguranje pravodobnog i kvalitetnog praćenja indikatora ostvarenja strateških ciljeva, prioriteta i mjera iz Strategije razvoja, kao i indikatora iz godišnjih planova rada. Navedeni sustav monitoringa osnova je za izradu Izvještaja o radu kao i Izvještaja o razvoju Općine Neum. Navedeni zakonski okvir propisuje obvezu izrade Godišnjih izvještaja rada i Izvještaja o razvoju. Godišnji izvještaj o radu priprema se radi praćenja provođenja planiranih aktivnosti i ocjene doprinosa u ostvarivanju programa odnosno mjera općinskih organa uprave. U Godišnjem izvještaju o radu precizno se navodi jesu li i u kojoj mjeri izvršene planirane aktivnosti iz godišnjih programa rada, ostvareni očekivani rezultati, utrošena planirana sredstva za izvršenje aktivnosti, utvrđuje se je li došlo do eventualnog neizvršavanja planiranih aktivnosti, navode se razlozi za neizvršenje kao i objašnjenje za djelomično izvršenje. Rukovodeći državni službenici (pomoćnici načelnika), uz pomoć savjetnika, izrađuju Godišnji izvještaj o radu u skladu s unutarnjom organizacijom i nadležnostima. U jedinici lokalne samouprave, konkretno u Općini Neum, glavni savjetnik u suradnji s rukovodećim državnim službenicima (pomoćnik načelnika), objedinjuje Godišnji izvještaj o radu općinskih organa uprave (službi) u jedinstveni Izvještaj o radu Općine Neum, koji se dostavlja načelniku najkasnije do 10. veljače tekuće godine. Općinsko vijeće Neum usvaja Godišnji izvještaj o radu Općine Neum najkasnije do 28. veljače tekuće godine te se objavljuje na mrežnoj stranici Općine Neum.

Izveštaj o razvoju je implementacijski dokument kojim se sagledavaju opći razvojni trendovi kao i napredak u ostvarenju strateških ciljeva iz strateških dokumenata. Izveštaj o razvoju Općine Neum izrađuje Tijelo za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem. Izveštaj o razvoju načelnik Općine Neum dostavlja Općinskom vijeću radi informiranja i objavljuje se na mrežnoj stranici općinske uprave. Osim navedenog, Tijelo za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem vrši koordinaciju procesa monitoringa, evaluacije i izvještavanja o realizaciji Strategije, što podrazumijeva aktivnu suradnju sa svim općinskim tijelima uprave kao i institucijama nositeljima provedbe i monitoringa.

8.3. Evaluacija

Zakonom o razvojnog planiranju i upravljanju razvojem u FBiH i Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji BiH uspostavljen je proces evaluacije strateških dokumenata. Evaluacija je proces kojim se određuju vrijednost i značaj intervencije, odnosno programa, projekta ili sveukupne strategije razvoja, prema unaprijed definiranim kriterijima. U skladu s navedenim regulatornim okvirom za strateške dokumente na razini JLS-a obvezna je evaluacija u tijeku. *Evaluacija u tijeku* provodi se u cilju utvrđivanja stupnja provedbe strateških dokumenata, ostvarivanja te efektivnosti i učinkovitosti planiranih mjera i izravnih rezultata prema zacrtanim ciljevima i očekivanjima, kao i sumiranja rezultata i osiguravanja ulaznih elemenata za sljedeće strateške dokumente. Evaluacija u tijeku na razini Općine Neum realizirat će se u predzadnjoj godini provedbe Strategije razvoja (2029. godine) i provest će je nezavisni evaluator kojega će izabrati općinska uprava.

Tablica 58. Pregled aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja Općine Neum

Osnovne aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja	
Aktivnosti	Nadležnost (tko?)
Priprema / ažuriranje Kalendara aktivnosti nadležnog tijela za planiranje i upravljanje razvojem Općine Neum	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Općine Neum Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Općine Neum
Priprema mehanizama i alata za praćenje i izvještavanje o ostvarenju strategije razvoja (uključujući lokalizirane ciljeve održivog razvoja BiH)	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Općine Neum Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Općine Neum
Izrada Akcijskog plana za provedbu Strategije 1 + 2	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Općine Neum Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Općine Neum/Šefovi službi (dostavljaju prijedloge aktivnosti za Akcijski plan za provedbu Strategije 1 + 2 iz svojih nadležnosti)

Definiranje Smjernica na temelju Nositelj procesa: Načelnik u suradnji s rukovoditeljem strateško-programskih dokumenata za sljedeći 1 + 2 planski ciklus	Nositelj procesa: Načelnik u suradnji s rukovoditeljem Tijela za planiranje i upravljanje razvojem Općine Neum Sudionici u procesu: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Općine Neum
Priprema trogodišnjih i godišnjih planova rada službi, uključujući projekte iz strategije razvoja i vezane redovite aktivnosti	Nositelj procesa: Rukovoditelji nadležnih organa uprave Općine Neum (šefovi službi), savjetnici u službama Sudionici procesa: Službenici organa uprave Općine Neum (službi)
Izrada Trogodišnjeg i Godišnjeg plana rada Općine Neum	Nositelj procesa: Glavni savjetnik općinskog organa uprave i Tajništvo načelnika Sudionici procesa: Rukovoditelj i službenici Tijela za planiranje i upravljanje razvojem Općine Neum
Usklađivanje godišnjih planova rada gradskih odjela i Godišnjeg plana rada Općine Neum s usvojenim Proračunom (za sljedeću godinu)	Nositelj procesa: Rukovoditelji nadležnih organa uprave Općine Neum (šefovi službi), savjetnici u službama, Tajništvo načelnika Sudionici procesa: Službenici organa uprave Općine Neum (službi)
Usvajanje Godišnjeg plana rada Općine Neum (za sljedeću godinu)	Nositelj procesa: Općinsko vijeće Sudionici procesa: Načelnik
Razrada projekata iz Godišnjeg plana rada	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem, ostali gradski odjeli i službe
Praćenje i privlačenje eksternih izvora financiranja projekata	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem; Nadležne službe Općine Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem
Praćenje provođenja Godišnjeg plana rada općinskih organa uprave i ostvarenja strateških ciljeva	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem
Izrada Godišnjih izvještaja o radu općinskih organa uprave	Nositelj procesa: Rukovoditelji općinskih organa uprave (službe) Sudionici procesa: Ostali službenici u općinskim službama / Tijelo za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem
Uključivanje javnosti u praćenje provođenja strategije razvoja	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem; Nadležne službe Općine Neum Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem
Priprema i razmatranje Izvještaja o razvoju (za prethodnu godinu)	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem; Nadležne službe Općine Neum Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem
Priprema i razmatranje Godišnjeg izvještaja o radu Općine Neum (za prethodnu godinu)	Nositelj procesa: Tajnik općinskog organa uprave / Tajništvo načelnika Sudionici procesa: Rukovoditelji općinskih organa uprave (službi)

Usvajanje i objavljivanje Izvještaja o razvoju (za prethodnu godinu)	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem; Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem
Usvajanje i objavljivanje Godišnjeg izvještaja o radu Općine Neum (za prethodnu godinu)	Nositelj procesa: Općinsko vijeće Sudionici procesa: Načelnik, Tajnik općinskog organa uprave
Ostale važne aktivnosti: - Uspostavljanje i unaprjeđenje međugradske/ općinske suradnje - Pokretanje procesa evaluacije strategije razvoja	Nositelj procesa: Rukovoditelj Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem Sudionici procesa: Ostali službenici Tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem

9. PRILOG – detaljan opis mjera

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.			
Prioritet	Prioritet 1.1. - Poduzetnički orijentirana općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja			
Naziv mjere	1.1.1. Poticaji za pokretanje poduzetničkih projekata koji nisu vezani za turizam (poduzetništvo mladih i poduzetništvo žena)			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Kreiranje poticajnog poslovnog okruženja za razvoj postojećih, ali i osnivanje novih poslovnih pothvata fokus je razvojnih aktivnosti Općine Neum. Razvoj poduzetničke infrastrukture i poduzetničkih potpora nužan je element za pokretanje i razvoj novih poduzetničkih projekata ali i opstanak postojećih. Ovom mjerom izdvojiti će se sredstva za ulaganja u poduzetničke projekte koji nisu vezani za turizam. Pored toga razvit će se programi potpore jačanju konkurentnosti postojećih MSP-ova, posebno u dijelu digitalizacije i zelene transformacije. Ovom mjerom sufinancirati će se pokretanje projekata i poduzetništvo mladih i obrtništvo.			
	Aktivnosti mjere			
	- opremanje i izgradnja poslovnih zona - financijske potpore za poduzetničke projekte koji nisu vezani za turizam - programi potpore jačanju konkurentnosti postojećih MSP-ova - programi potpore u dijelu digitalizacije i zelene transformacije - sufinanciranje poduzetništva mladih - sufinanciranje projekata iz područja obrtništva			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Izrada i provedba Plana razvoja i uređenja poslovnih zona	n/a	1.000.000 KM (2 poslovne zone)	Služba za financije i gospodarstvo
	Programi potpore jačanju konkurentnosti i postojećih MSP-ova, posebno u dijelu digitalizacije i	n/a	200.000 KM (> 5 novih poduzeća)	Služba za financije i gospodarstvo

	zelene transformacije				
	Sufinanciranje poduzetništva mladih i obrtništva	n/a	150.000 KM (> 5 novih poduzeća)	Služba za financije i gospodarstvo	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere doprinijet će se unaprjeđenju poslovnog okruženja na području Općine Neum kroz unaprjeđenje postojećih i osnivanje novih subjekata te razvoj poduzetničke infrastrukture kroz programe potpore stvaranju kvalitetnijih uvjeta podrške osnivanju novih i razvoju postojećih MSP-ova i obrta. Poseban naglasak stavljat će se na poduzetničke projekte u dijelu digitalizacije i zelene transformacije, projekte koji nisu vezani za turizam te projekte mladih poduzetnika.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	1.350.000	450.000			900.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Nositelji mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum				

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.
Prioritet	Prioritet 1.1. - Poduzetnički orijentirana općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja
Naziv mjere	1.1.2. Potpora start up –ovima, ženama te mladim poduzetnicima i obrtnicima
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere
	Odlazak mladih je problem s kojim se suočavaju sve lokalne zajednice u BiH. Promocija poduzetništva mladih ima poseban značaj zbog čega je jedan od fokusa prioriteta i sama promocija poduzetničkih i poticaj razvoja poduzetničkih projekata među mladima i ženama.
	Aktivnosti mjere
	- razvoj modela suradnje s razvojnim organizacijama - izrada online vodiča za registraciju biznisa - razvoj programa potpore poduzetništvu mladih - razvoj programa potpore poduzetništvu žena

Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Razvoj modela suradnje s razvojnim organizacijama (akreditiranje razvojnih organizacija za određene aktivnosti)	0	50.000 KM (2 razvojna programa)	Služba za financije i gospodarstvo	
	Izrada online vodiča za registraciju biznisa	0	10.000 KM (1 integrirani vodič)	Služba za financije i gospodarstvo	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ova mjera ima za cilj pomoći u procesu pokretanja poduzetničkih projekata Žena i mladih. Ovom mjerom pokrenut će se dva razvojna programa, jedan za pomoć mladim poduzetnicima, a jedan za pomoć ženama poduzetnicima u procesu pokretanja poduzetničkog podhvata i osnivanja poduzeća. U sklopu mjere planira se napraviti i jedan integrirani vodič za pomoć u procesu osnivanja poduzeća, s posebnim naglaskom na projekte mladih i žena.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	60.000	30.000			45.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Nositelji mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Grada Mostara s posebnim naglaskom na mlade poduzetnike i žene poduzetnice				

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina sa razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz x indikatora.
---------------------------	---

Prioritet	Prioritet 1.1. - Poduzetnički orijentirana općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja				
Naziv mjere	1.1.3. Promocija Općine Neum kao općine s povoljnim poslovnim okruženjem				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Povoljno poslovno okruženje sastoji se od niza važnih faktora među kojima treba istaći mogućnost pristupa financijskim sredstvima, lakoću osnivanje i pokretanja poduzeća, potporu poduzetnicima i sl. Općina Neum je turističko mjesto s raznim turističkim sadržajima koji mogu biti izvor i osnova za nove poduzetničke poduhvate. Ovom mjerom želi se potaknutu sustav promocije pokretanja obrta i tradicionalnih zanata te predstaviti i pozicionirati potencijal značaja poslovne zone u Općini Neum vanjskim ulagačima.				
	Aktivnosti mjere				
	- razvoj programa potpore različitim obrtnicima - razvoj programa potpore tradicionalnim zanatima - medijska promocija poduzetničkih potencijala Općine Neum - promocija potencijala i kapaciteta poslovne zone				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Realizacija Programa potpore obrtništvu i tradicionalnim zanatima	0	50.000 KM (> 3 programa potpore)	Služba za financije i gospodarstvo	
	Medijsko predstavljanje i pozicioniranje poduzetničke zone općine Neum	0	15.000 KM (5 medijski kampanja)	Služba za financije i gospodarstvo	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ova mjera ima za cilj razviti programe potpore osnivanju različitih obrta te poslovnih podhvata vezanih za tradicionalne zanate. Želi se ovom mjerom aktivno prezentirati poduzetnički sadržaj Općine Neum kao i potencijal i kapaciteti poduzetničke zone u Općini Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	60.000	15.000			45.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za	Služba za financije i gospodarstvo				

koordinaciju provedbe mjere	
Nositelji mjere	Služba za financije i gospodarstvo
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.				
Prioritet	Prioritet 1.1. - Poduzetnički orijentirana općina - stvaranje preduvjeta za razvoj poduzetništva i privlačenje novih ulaganja				
Naziv mjere	1.1.4. Privlačenje investitora				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Pored turističkog potencijala Općine Neum, ovom mjerom želi se prezentirati potencijal i mogućnosti ulaganja na području Općine Neum. Promocija mogućnosti ulaganja provodila bi se prezentacijama na različitim sajmovima gdje bi se prezentirao poduzetnički potencijal u turizmu, ali i u drugim granama i područjima na području općine.				
	Aktivnosti mjere				
	- posjete različitim poslovnim sajmovima opće tematike - posjete različitim tematskim poslovnim skupovima tematskog karaktera - izrada brošura i vodiča				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Predstavljanje općine Neum na poslovnim sajmovima	0	15.000 (sudjelovanje na > 10 sajmova i poslovnih događaja)	Služba za financije i gospodarstvo	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom planira se posjeta i prezentacija poslovnih i investicijskih potencijala Općine Neum domaćim i stranim investitorima. Ova mjera će se realizirati kroz medijske kampanje, nastupe na sajmovima i poslovnim događajima)				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	15.000	10.000			5.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				

Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za financije i gospodarstvo
Nositelji mjere	Služba za financije i gospodarstvo
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.			
Prioritet	Prioritet 1.2. – Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga			
Naziv mjere	1.2.1. Razvoj postojeće cestovne infrastrukture			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Izgrađena i kvalitetna cestovna infrastruktura jedan je od osnovnih preduvjeta za ekonomski, ali i cjelokupni društveni razvoj nekog područja. Cilj mjera za promet je unaprijediti cestovnu i prometnu infrastrukturu kao i stupanj zadovoljstva građana istom			
	Aktivnosti mjere			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata) Polazne vrijednosti (2021.) Ciljne vrijednosti (2027.) Izvor verifikacije			
	Dužina novoizgrađeno g nogostupa	n/a	400.000 KM > 10 km nogostupa	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje
	Dužina novoizgrađene i održavanje postojećih biciklističkih staza	n/a	10.000 KM (> 5 km staza + održavanje postojećih)	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje
	Izgradnja i uređenje autobusnog kolodvora	da	300.000 KM	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje

	Broj rekonstruiranih autobusnih stajališta	n/a	40.000 KM (rekonstrukcija > 5 stajališta)	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	
	Broj novih parking mjesta za turiste koji dolaze na područje Općine Neum	n/a	> 100 (zajedno sa J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.)	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	
	Kreiranje integriranog sustava naplate	n/a	100.000 KM	J.P. „Komunalno Neum"	
	Broj instalacija mreže pametnih totema za popravak bicikla i punjenje električnih bicikla	0	20.000 KM (10 bicikla i 2 punionice)	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	
	Izgradnja podzemne garaže	0	1 garaža – vrijednost 450.000 KM	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unaprjeđenjem cestovne infrastrukture je i korak naprijed prema unaprjeđenoj kvaliteti života i sigurnosti. U predstojećem planskom razdoblju potrebno je raditi i na unaprjeđenju kolničkog prometa, pješačkog prometa, biciklističkog prometa, ali i cjelokupnog prometa u mirovanju, s posebnim naglaskom na rješenje problema parkinga u razdoblju turističke sezone.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	1.270.000	590.000			680.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje J.P. „Komunalno Neum"				

Nositelji mjere	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje J.P. „Komunalno Neum“
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum te svi građani i gosti

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.				
Prioritet	Prioritet 1.2. – Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga				
Naziv mjere	1.2.2. Izgradnja i rekonstrukcija nerazvrstanih pristupnih cesta niže kategorije				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Cilj mjera vezanih za promet je unaprijediti postojeću cestovnu i prometnu infrastrukturu, a samim tim i stupanj zadovoljstva građana istom te dati doprinos unaprijeđenu ukupne turističke usluge.				
	Aktivnosti mjere				
	- izgradnja vatrogasnih staza i putova - asfaltiranje makadamskih lokalnih cesta te rekonstrukcija postojećih prometnica				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Dužina novoizgrađenih protupožarnih putova	n/a	500.000 KM (>10 km staza)	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje	
	Dužina novoizgrađeno g asfaltiranja makadamskih lokalnih cesta i rekonstrukcija postojećih	n/a	2.000.000 KM (> 10 km cesta)		
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Izgrađena i kvalitetna cestovna infrastruktura jedan je od osnovnih preduvjeta za ekonomski, ali i cjelokupni društveni razvoj te osigurava efikasno povezivanje mjesta unutar općine, ali i povezivanje sa susjednim mjestima i općinama. Pored toga obnova starih makadamskih cesta u zaleđu općine, ali i razvoj vatrogasnih putova osiguravaju bržu prevenciju i gašenje požara na području nenaseljenih dijelova Općine Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	2.275.000	850.000			1.425.000

Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje
Nositelji mjere	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum te svi građani i gosti

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera Čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.				
Prioritet	Prioritet 1.2. - Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga				
Naziv mjere	1.2.3. Razvoj komunalne infrastrukture potrebne za razvoj postojećih i pokretanje novih poduzetničkih projekata				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Cilj mjere je unaprijediti postojeću i izgraditi novu javnu rasvjetu na prostoru općine te izgraditi i opremiti punionicu električnih vozila.				
	Aktivnosti mjere				
	- izgradnja i rekonstrukcija javne rasvjete - izgradnja i opremanje punionica električnih vozila				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Dužina novoizgrađene i rekonstrukcija javne rasvjete	n/a	450.000 (80 % pokrivenosti rasvjetom)	Služba za stambeno komunalne poslove izgradnju i razvoj	
	Izgradnja i opremanje punionica električnih vozila	0	1 punionica		
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unaprjeđenje infrastrukture znači i povećanje stupnja zadovoljstva građana te samim tim daje i doprinos unaprijeđenu ukupne turističke ponude i usluge.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	450.000	100.000			350.000

Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
Nositelji mjere	Služba za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum te svi građani i gosti

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.			
Prioritet	Prioritet 1.2. - Pобољшanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga			
Naziv mjere	1.2.4. Rješavanje problema deponije Općine Neum			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Cilj mjere je održivo upravljanje otpadom kroz uspostavu sustava odvojenog prikupljanja otpada i povećanje obuhvata otpada za reciklažu te saniranje postojećih ilegalnih odlagališta otpada.			
	Aktivnosti mjere			
	- sanacija postojeće deponije - izgradnja regionalnog centra za gospodarenje otpadom - ugradnja mjesta s podzemnim ili polupodzemnim kontejnerima - saniranje divljih odlagališta - potpisivanje ugovora s operaterima koji se bave reciklažom otpada - nabavka potrebne mehanizaciju za javna komunalna poduzeća			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Sanacija postojeće deponije i Izgradnja Regionalnog centra za gospodarenje otpadom	1 deponija	9.000.000 KM (1 glavna deponija)	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.
	Ugradnja podzemnih ili polupodzemnih kontejnera u središnjem naselju - broj mjesta s	0	800.000 KM (1 mjesto - podzemni kontejneri)	

	podzemnim kontejnerima				
	Broj saniranih divljih odlagališta komunalnog otpada u zaleđu Neuma	n/a	150.000 KM (>5 sanacija)		
	Broj ugovora s operaterima koji se bave reciklažom otpada (otkupom posebnih kategorija otpada)	1	>2 operatera (ugovori o suradnji između operatera i J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.)		
	Nabavka potrebne mehanizaciju za javna komunalna poduzeća koja će podržati sustav prikupljanja odvojenog otpada	n/a	2 stroja (J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.)		
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom definirat će se trajno rješenje problema odlaganja otpada, izgradnja adekvatnih deponija te uspostava funkcionalnog sustava komunalne djelatnosti kao i kontinuirane aktivnosti na čuvanju, revitalizaciji i kreiranju novih zelenih površina i mora kao temelja za razvoj turizma ali i povećanje kvalitete života.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	9.950.000	2.220.000			7.730.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.				
Nositelji mjere	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje				

	J.P. „Komunalno Neum“ d.o.o.
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.			
Prioritet	Prioritet 1.2. - Poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga			
Naziv mjere	1.2.5. Rješavanje problema kanalizacije Općine Neum			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Cilj ove mjere je napraviti trajno rješenje sustava kanalizacije i sustava odvoda oborinskih voda te tim dati doprinos unaprijeđenu kvalitete turističkih usluga i kvalitete života građana Općine Neum.			
	Aktivnosti mjere			
	- rekonstrukcija kanalizacijskog sustava Klek-Neum-Ston - izgradnja i uređenje sekundarnog kanalizacijskog sustava - izgradnja sustava odvodnje oborinskih voda - rekonstrukcija-revitalizacija sustava odvodnje Komarna-Neum-Mljetski kanal			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Rekonstrukcija kanalizacijskog sustava Klek-Neum-Ston	n/a	5.000.000 KM	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj
	Izgradnja i uređenje sekundarnog kanalizacijskog sustava	n/a		
	Izgradnja sustava oborinske odvodnje	n/a	25.000.000 KM je financijska obveza države BiH, u sklopu Međudržavnoga projekta o kojem brine Međudržavno Povjerenstvo/Komisija za vodna gospodarstva RH i BiH, a implementator je JP „Mareco“ d.o.o. Neum	JP „Mareco“ d.o.o. Neum
	Rekonstrukcija-revitalizacija sustava odvodnje Komarna-Neum-Mljetski kanal	n/a		

	(integrirani projekt)				
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom napraviti će se trajno rješenje izgradnje kanalizacijskog sustava Klek-Neum-Ston, kao i sekundarnog kanalizacijskog sustava te izgradnja i puštanje u pogon sustava odvodnje oborinskih voda. Pored toga važan segment ovog prioriteta je i projekt rekonstrukcije-revitalizacije sustava odvodnje Komarna-Neum-Mljetski kanal. Unutar tog projekta 25.000.000 KM je financijska obveza države BiH u sklopu Međudržavnog projekta o kojem brine Međudržavno Povjerenstvo/Komisija za vodna gospodarstva RH i BiH, a implementator je JP „Mareco“ d.o.o.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	5.000.000**	500.000			4.500.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Službe za stambeno komunalne poslove izgradnju i razvoj				
Nositelji mjere	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj ** Procijenjena vrijednost investicije projekta sustava odvodnje Komarna-Neum-Mljetski kanal je 100.000.000,00 KM, od čega Republika Hrvatska financira 75.000.000,00 KM, a država BiH 25.000.000,00 KM. 25.000.000 KM je financijska obveza države BiH u sklopu Međudržavnog projekta o kojem brine Međudržavno Povjerenstvo/Komisija za vodna gospodarstva RH i BiH, a implementator je JP „Mareco“ d.o.o. Neum.				
Ciljne grupe	Subjeki poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, svi građani Općine Neum				

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.			
Prioritet	Prioritet 1.2. - Pобоljšanje prometne i komunalne infrastrukture i usluga			
Naziv mjere	1.2.6. Razvoj suvremenog vodoopskrbnog sustava			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Cilj ove mjere je napraviti trajno rješenje za opskrbu vode u naseljima u zaleđu općine te tim dati doprinos unaprijeđenu kvalitete turističkih usluga i kvalitete Života građana cjelokupne Općine Neum.			
	Aktivnosti mjere			
	- Izgradnja vodoopskrbnog sustava u zaleđu Neuma - integrirani projekt i odnosi se na naselja u Općini Neum			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije

	i krajnjeg rezultata)				
	Izgradnja vodoopskrbnog sustava u zaleđu Neuma - integrirani projekt (vrijednost ukupnog ulaganja)	n/a	2.000.000 KM (vrijednost ukupnog ulaganja prema projektu)	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Napraviti trajno rješenje za opskrbu vode u naseljima u zaleđu Općine Neum čime bi se osigurala temeljna pretpostavka za sve ostale aktivnosti vezane za naseljavanje prije svega, ali i za razvoj ruralnog turizma i drugog poduzetništva.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	2.000.000	2.000.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj				
Nositelji mjere	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine				

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.
Prioritet	P 1.3. – Povećanje Energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije javnih objekata
Naziv mjere	1.3.1. Uvođenje sustava energetske učinkovitosti u javne usluge
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere Cilj ove mjere je stvoriti efikasan i energetski učinkovit sustav pružanja javnih usluga uz uporabu čistih tehnologija i rješenja koja doprinose zaokretu prema gospodarstvu temeljenom na očuvanju okoliša i zaštiti životnog prostora. Aktivnosti mjere - uvođenje pametnog sustava upravljanja rasvjetom u gradu - visok stupanj pokrivenosti instalacijama rasvjete u ruralnim naseljima na energetski učinkovit način

	- zamjene postojećih neučinkovitih rasvjetnih tijela visokotlačne Živine Žarulje i visokotlačne natrijeve Žarulje s energetski učinkovitijom LED solarnom rasvjetom				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Pokrivenost pametnim sustavom upravljanja rasvjetom u gradu	n/a	350.000 KM / 80% pokrivenosti grada pametnim energetskim sustavom	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj	
	Pokrivenost instalacijama rasvjete u ruralnim naseljima na energetski učinkovit način	n/a	250.000 KM / > 80% pokrivenosti		
	Stopa zamjene postojećih neučinkovitih rasvjetnih tijela visokotlačne Živine Žarulje i visokotlačne natrijeve Žarulje s energetski učinkovitijom LED solarnom rasvjetom	n/a	400.000 KM / > 90% pokrivenosti općine energetski učinkovitijom LED solarnom rasvjetom		
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Uvođenje sustava energetske učinkovitosti u javne usluge će Općini Neum donijeti višestruke uštede za proračun, ali i smanjiti svjetlosnu zagađenost zraka. Ovim prioritetom planira se razviti sustav potpore instalaciji rasvjete u ruralnim naseljima na energetski učinkovit način, zatim zamjena starih naslijeđenih ostataka distributivne mreže koji se koriste za rasvjetu s novim i modernim energetski učinkovitijim sustavima baziranim na LED solarnoj rasvjeti.				
Indikativna financijska konstrukcija s	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)

izvorima financiranja	1.000.000	100.000			900.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj J.P. Elektroprivreda HZ HB d.d. Mostar, poslovnica Neum				
Nositelji mjere	Službe za stambeno komunalne poslove izgradnju i razvoj				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, stanovnici Općine Neum				

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.			
Prioritet	P 1.4. – Razvoj urbane infrastrukture i stanogradnje			
Naziv mjere	1.4.1. Plansko uređenje stambenih i javnih površina			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Cilj ove mjere je stvoriti nove urbane sadržaja koji će osigurati bolju turističku i poslovnu prepoznatljivost, ali i povećati kvalitetu života stanovnika Općine Neum.			
	Aktivnosti mjere			
	- rekonstrukcija javnih površina - plan i organizacija rasporeda kontejnera, urbanog mobilijara i reklama - organizirana uređenja dvorišta u stambenim blokovima i zgradama			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Rekonstrukcija javnih površina - integrirani projekt za prostor grada (vrijednost ukupnog ulaganja)	n/a	300.000 KM	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj

	Integrirani program rasporeda kontejnera, urbanog mobilijara i reklama (vrijednost ukupnog ulaganja)	n/a	200.000 KM		
	Broj uređenja dvorišta u stambenim blokovima i zgradama	0	200.000 KM (> 10 dvorišta)		
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Trgovi su središnja mjesta modernih gradova. Oni su mjesta susreta i predstavljaju srca modernih gradova. Općina Neum planira napraviti rekonstrukciju i izgradnja glavnog trga i javnih površina kao mjesta okupljanja i susreta stanovnika općine, ali i turista. Pored toga u budućem razdoblju naglasak će se staviti na definiranju programa rasporeda kontejnera, urbanog mobilijara i reklama kao vidljivih elemenata, simbola i ukrasa urbanog života. Pored toga planira se i stimulacija uređenja dvorišta u stambenim blokovima i zgradama kako bi se obogatio i uljepšao urbani dio grada te kako bi Općine postala ugodno mjesto za život i rad.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	700.000	600.000			100.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. Godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj				
Nositelji mjere	Službe za stambeno komunalne poslove, izgradnju i razvoj				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, stanovnici Općine Neum				

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.
Prioritet	P 1.5. Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture
Naziv mjere	1.5.1. Uspostavljanje centra za razvoj poljoprivrede

Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Ovom mjerom želi se stvoriti jedna jedinstvena institucija koja ima zadaću planski stvarati okvire za unaprjeđenje zamrle poljoprivredne proizvodnje i ruralni razvoj općine Neum.				
	Aktivnosti mjere				
	- pokretanje centra za razvoj poljoprivrede				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Uspostavljanje centra za razvoj poljoprivrede (vrijednost ukupnog ulaganja)	0	150.000	Služba za financije i gospodarstvo	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Pokretanjem Centra za razvoj poljoprivrede u Općini Neum želi se stvoriti novi okvir za razvoj poljoprivrede, ruralnog razvoja te dugoročnog povezivanja poljoprivrede i turističkih potencijala na području Općine.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	150.000	30.000			120.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Nositelji mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine				

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.
Prioritet	P 1.5. Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture
Naziv mjere	1.5.2. Plan upravljanja poljoprivrednim zemljištem
Opis mjere s okvirnim	Cilj mjere

područjima djelovanja**	Poljoprivredna zemljišta na području općine Neum razvrstana su u pet kategorija (bonitetnih klasa); od III do VII kategorije, a zauzimaju površinu od 8.535,66 ha ili 34,69 % ukupne površine općine. Najzastupljenija je VII kategorija, potom VI, V i III, a najmanje je zastupljena IVb potkategorija. I i II kategorija zemljišta (namijenjena isključivo za intenzivnu ili poluintenzivnu poljoprivrednu proizvodnju) nije izdvojena u pedološkim istraživanjima. Cilj ove mjere je napraviti planski dokument na temelju kojega će se upravljati poljoprivrednim zemljištem i poljoprivrednim projektima na području Općine Neum.				
	Aktivnosti mjere				
	- napraviti jedinstveni planski dokument za upravljanje poljoprivrednim zemljištem na prostoru Općine Neum				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Plan upravljanja poljoprivrednim zemljištem (vrijednost ukupnog ulaganja)	ne	10.000 KM (vrijednost ukupnog ulaganja u izradi planskog dokumenta)	Služba za financije i gospodarstvo	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Cilj mjere je stvoriti pretpostavke za plansko upravljanje poljoprivrednim zemljištem, osigurati razvoj poljoprivrede i ruralnog razvoja općine Neum te vratiti Život u neumsko zaleđe. U drugom koraku ova mjera znači i povezivanje poljoprivrede s turističkim potencijalima Općine Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	10.000	10.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Nositelji mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine				

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera Čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.				
Prioritet	P 1.5. Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture				
Naziv mjere	1.5.3. Jačanje kapaciteta proizvođačkih organizacija i drugih oblika udruživanja proizvođača				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Cilj ove mjere je povezati postojeće poljoprivredne proizvođače kroz jačanje kapaciteta postojećih udruženja poljoprivrednika i stvaranje novih udruženja poljoprivrednih proizvođača.				
	Aktivnosti mjere				
	- poboljšanje uloge uljara kroz povezivanje maslinara i razvoj uljare za masline - prepoznavanje, organiziranje i povezivanje drugih skupina poljoprivrednih proizvođača - mapiranje svih maslinika i potencijalnih kušaonica kroz potencijalni projekt „Putevima maslinovog ulja“				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Razvoj uljare za masline (vrijednost ukupnog ulaganja)	0 KM	50.000 KM	Služba za financije i gospodarstvo	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Prepoznavanje i povezivanje različitih skupina poljoprivrednih proizvođača osigurat će poljoprivrednicima veću snagu u zajedničkom nastupu na tržištu. Poseban naglasak ovom mjerom je dan na ulogu povezivanja maslinara, gdje bi ima se opremila i osigurala moderna uljara što bi u značajno mjeri doprinijelo i lakšem tržišnom plasmanu. Ovaj citat najbolje oslikava vezu maslinarstva i Neuma: „Svaka maslina nosi u sebi kap mora, a svaka kap maslinovog ulja nosi u sebi kap tradicije, kao knjiga koja priča priču o stoljećima života pod suncem i uz more."				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	50.000				50.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Nositelji mjere	Služba za financije i gospodarstvo				

Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, proizvođači maslinova ulja
---------------------	---

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.				
Prioritet	P 1.5. Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture				
Naziv mjere	1.5.4. Diversifikacije aktivnosti na selu				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Cilj prioriteta je stvoriti nove okvire povećanja kvalitete života na selu u zaleđu Općine Neum, što će značiti i povećanje turističkih potencijala Općine Neum.				
	Aktivnosti mjere				
	- organizacija različitih društvenih događaja na selu				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj društvenih događaja na selu (vrijednost ukupnog ulaganja)	n/a	15.000 KM	Služba za financije i gospodarstvo	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Organizacijom i podrškom različitim poslovnim, kulturnim, vjerskim i drugim događajima na selu osigurat će se povećanje stupnja privlačnosti sela te porast same kvalitete života stanovnika sela.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	15.000	15.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Nositelji mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine				

Veza sa strateškim ciljem	1. Globalno otvorena, poduzetnički orijentirana i inovativna općina s razvijenom urbanom infrastrukturom operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 18 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 42 indikatora.				
Prioritet	P 1.5. Razvoj ruralnog područja, ribarstva i marikulture				
Naziv mjere	1.5.5. Potpora razvoju malog biznisa na selu				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Cilj mjere je potaknuti nove poduzetničke projekte te stvoriti nove okvire koji će osigurati ruralni razvoj općine Neum, vratiti Život u neumsko zaleđe te povezati ruralni razvoj i poljoprivredu s turističkim potencijalima Općine Neum.				
	Aktivnosti mjere				
	- financije, tehničke i svake druge potpore razvoju malog biznisa na selu				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj projekata potpore razvoju poduzetništva u selima	n/a	40.000 KM (> 3 projekta)	Služba za financije i gospodarstvo	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvoj novih poduzetničkih projekata stvoriti će nove okvire za ruralni razvoj Općine Neum, te će samim time vratiti Život u neumsko zaleđe, a kao poseban doprinos dovesti će do povezivanja ruralnog razvoja i poljoprivrede s turističkim potencijalima Općine Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	40.000	40.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Nositelji mjere	Služba za financije i gospodarstvo				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.				
Prioritet	P 2.1. - Razvoj i promocija održivog turizma i efekturiranje turističkih potencijala				
Naziv mjere	2.1.1. Razvoj sustava upravljanja turizmom				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Glavni cilj ove mjere jeste unaprjeđenje turističke ponude kreiranjem privlačnih turističkih proizvoda zasnovanih na lokalnim turističkim resursima kako bi se turizam općine u sljedećih šest godina razvijao na sustavan način i kako bi se povećao broj noćenja, dolazaka i produžilo vrijeme boravka turista.				
	Aktivnosti mjere				
	- unaprjeđenje postojeće turističke ponude u Općini Neum - valorizacija turističkih potencijala - bogata enogastronomska ponuda - promoviranje lokalne baštine i tradicije kroz organizaciju radionica, edukativnih predavanja - ankete i intervjui sa zajednicom				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj programa za sustavno upravljanje	ne	da	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Općina Neum je jedina općina u Bosni i Hercegovini koja svojim teritorijem izlazi na obale Jadranskog mora. Ovakav geografski položaj s priobalnim prostorom, poluotokom Klek i zaljevom Neum pozicionira općinu kao glavno kupališno turističko odredište u zemlji. Učinak ove mjere je unaprjeđenje turističke ponude na sustavan način s ciljem povećanja broja noćenja, broja dolazaka gostiju, kao i produljenja vremena boravka turista na prostoru općine.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	100.000	80.000			20.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				

Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum
---------------------	--

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjere čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.				
Prioritet	P 2.1. - Razvoj i promocija održivog turizma i efekturiranje turističkih potencijala				
Naziv mjere	2.1.2. Digitalizacija turističkih usluga				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Turizam predstavlja najznačajniji sektor za gospodarski razvoj općine Neum. Trenutno stanje u razvijenosti turističkih potencijala nije potpuno iskorišteno što zahtjeva veća ulaganja u sustav uvezivanja, efekturiranja i promoviranja postojeće turističke baze. Glavni cilj ove mjere je izrada i implementacije jedinstvene baze podataka za praćenje dolaska i boravka gostiju na prostoru Općine Neum.				
	Aktivnosti mjere				
	- valorizacija turističkih potencijala - izrada jedinstvene baze podataka za praćenje dolaska i boravka gostiju na prostoru Općine Neum - implementacija baze podataka za praćenje dolaska i boravka gostiju na prostoru Općine Neum				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Opseg digitaliziranih turističkih usluga	Ne	da	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Učinak ove mjere je unaprjeđenje turističke ponude na sustavan način s ciljem razvoja sustava uvezivanja, efekturiranja i promoviranja postojeće turističke baze te stvaranje uvjeta kako bi se turizam općine u sljedećih šest godina razvijao na sustavan način i kako bi se povećao broj noćenja, broj dolazaka te produžilo vrijeme boravka turista.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	300.000	300.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za	Turistička zajednica				

koordinaciju provedbe mjere	
Nositelji mjere	Turistička zajednica
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.				
Prioritet	P 2.1. - Razvoj i promocija održivog turizma i efekturiranje turističkih potencijala				
Naziv mjere	2.1.3. Unaprjeđenje turističke ponude kreiranjem privlačnih turističkih proizvoda zasnovanih na lokalnim turističkim resursima				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Glavni cilj mjere je unaprjeđenje postojeće turističke ponude u Općini Neum kroz razvoj inovativnih i specijaliziranih turističkih proizvoda te aktiviranje novih privlačnih turističkih proizvoda s većom dodanom vrijednošću				
	Aktivnosti mjere				
	- razvoj novih turističkih proizvoda - razvoj proizvoda baziranih na lokalnim turističkim resursima				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj turističkih proizvoda	ne	> 5 novih turističkih proizvoda	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom planirano je unaprjeđenje turističke ponude kreiranjem privlačnih turističkih proizvoda zasnovanih na lokalnim turističkim resursima kroz razvoj inovativnih i specijaliziranih turističkih proizvoda kao i aktiviranje novih privlačnih turističkih proizvoda s većom dodanom vrijednošću.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	90.000	90.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				

Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, turisti (gosti Općine Neum)
---------------------	--

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.				
Prioritet	P 2.1. - Razvoj i promocija održivog turizma i efekturiranje turističkih potencijala				
Naziv mjere	2.1.4. Edukacija turističkih djelatnika				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Cilj ove mjere je raditi na edukaciji turističkih djelatnika (kroz edukativna predavanja i stručne radionice) o suvremenim mogućnostima bavljenja turizmom te značaju očuvanja tradicionalnih i autohtonih proizvoda, kao i autentične prirodne i kulturne baštine.				
	Aktivnosti mjere				
	- edukativna tematska predavanja i stručne radionice - edukativna tematska predavanja o mogućnostima bavljenja turizmom - edukativna tematska predavanja o mogućnostima očuvanja tradicionalnih i autohtonih proizvoda - edukativna tematska predavanja o mogućnostima i načinima očuvanja autentične prirodne i kulturne baštine				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj edukacija i broj polaznika	ne	> 12 edukacija	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Edukacija turističkih djelatnika predstavlja glavni alat za upoznavanje novih mogućnosti bavljenja turizmom, kao i novih mogućnosti očuvanja tradicionalnih i autohtonih proizvoda te načina očuvanja autentične prirodne i kulturne baštine. Sve ovo doprinijet će boljoj prepoznatljivosti turističkih potencijala općine, boljoj valorizaciji turističkih usluga te efikasnijoj zaštiti ukupne prirodne i kulturne baštine.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	0	0			0
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				

Nositelji mjere	Turistička zajednica
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, turisti (gosti Općine Neum)

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.				
Prioritet	P 2.1. - Razvoj i promocija održivog turizma i efekturiranje turističkih potencijala				
Naziv mjere	2.1.5. Promocija i brendiranje općine Neum kao privlačne turističke destinacije				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Cilj ove mjere je promocija općine Neum kao atraktivne turističke destinacije kroz unaprjeđenje turističke ponude i privlačenje investicija u ciljane turističke aktivnosti.				
	Aktivnosti mjere				
	- promoviranja postojeće turističke baze - medijska promocija općine Neum kao atraktivne turističke destinacije - podizanje svijesti stanovništva o mogućnostima suvremenog turizma - razvoj jedinstvenog brenda Općine Neum				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Promocija i brendiranje općine Neum kao privlačne turističke destinacije (Opseg promocije)	ne	da	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Glavni učinak ove mjere je promoviranje postojeće turističke baze usluga, zatim medijska promocija općine Neum kao atraktivne turističke destinacije te podizanje svijesti stanovništva o mogućnostima suvremenog turizma i razvoj jedinstvenog brenda Općine Neum. Sve ovo doprinijet će boljoj prepoznatljivosti turističkih potencijala općine i boljoj valorizaciji turističkih usluga.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	550.000	500.000			50.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				

Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica
Nositelji mjere	Turistička zajednica
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, turisti (gosti Općine Neum)

Veza sa strateškim ciljem		2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.			
Prioritet	P 2.1. - Razvoj i promocija održivog turizma i efekturiranje turističkih potencijala				
Naziv mjere	2.1.6. Privlačenje investicija u ciljne turističke oblasti u sektoru turizma				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Unaprjeđenje postojeće turističke ponude u Općini Neum kroz razvoj inovativnih i specijaliziranih turističkih proizvoda te aktiviranje novih privlačnih turističkih proizvoda s većom dodanom vrijednošću. Temeljni cilj ove mjere je usmjeravanja poticaja i investicija u posebne turističke projekte.				
	Aktivnosti mjere				
	- proširenje ili diversifikacija turističke ponude - strateški razvoj ciljanih oblika turizma				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj investicija	ne	>10 investicijskih projekata u turizmu	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom želi se proširiti ili diversificirati baza turističkih usluga, odnosno želi se proširiti ponuda turističkih usluga kroz izbor i poticaje određenom broju turističkih usluga. Kroz ove aktivnosti povećanja i proširenja ponude turističkih usluga cilj je osigurati turistima nove sadržaje, doživljaje i iskustva koja će moći doživjeti u Općini Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	0				
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za	Turistička zajednica				

koordinaciju provedbe mjere	
Nositelji mjere	Turistička zajednica
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, turisti (gosti Općine Neum)

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera Čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.				
Prioritet	P 2.2. – Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone				
Naziv mjere	2.2.1. Razvoj specifičnih cjelogodišnjih turističkih proizvoda povezanih s prirodom i kulturno-povijesnim nasljeđem u cilju privlačenja i zadržavanja većeg broja turista i ublažavanja negativnih efekata sezonalnosti				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Cilj ove mjere je ublažiti posljedice sezonalnosti te kreirati razvoj selektivnih oblika turizma kojima će se iznalaziti novi oblici produljenja turističke sezone.				
	Aktivnosti mjere				
	- organizacija cjelogodišnjih turističkih aktivnosti povezanih s prirodom i kulturno-povijesnim nasljeđem - razvoj selektivnih oblika turizma - razvoj rekreacijskog, sportskog, zdravstvenog, ruralnog, agroturizma, kulturnog, poslovnog, gastronomskog, vjerskog i drugih oblika				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj turističkih proizvoda (selektivni oblici turizma)	n/a	>10 proizvoda	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Kako bi se ublažile posljedice sezonalnosti postavljen je prioritet razvoja selektivnih oblika turizma kojima se iznalaze novi oblici produljenja turističke sezone. Tu posebno trebamo izdvojiti razvoj rekreacijskog, sportskog, zdravstvenog, ruralnog, agroturizma, kulturnog, poslovnog, gastronomskog, vjerskog i drugih oblika turizma. Ublažavanjem efekata sezonalnosti utječe se na smanjenje preopterećenosti kapaciteta i destinacije, na smanjeno trošenje resursa u vrhuncu turističke sezone, kao i na neiskorištenost kapaciteta van glavne turističke sezone. Razvoj selektivnih oblika doprinijet će smanjenju efekta sezonalnosti te produljenju cijele sezone.				
Indikativna financijska konstrukcija s	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)

izvorima financiranja	1.480.000	260.000			1.220.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, turisti (gosti Općine Neum)				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.			
Prioritet	P 2.2. – Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone			
Naziv mjere	2.2.2. Razvoj kapaciteta biciklističke turističke rute			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Kako bi se ublažile posljedice sezonalnosti postavljen je prioritet razvoja selektivnih oblika turizma kojima se iznalaze novi oblici produljenja turističke sezone. Glavni cilj ove mjere je izgradnja, označavanje i opremanje biciklističkih staza na prostoru Općine Neum.			
	Aktivnosti mjere - planiranje novih biciklističkih staza - izgradnja i opremanje biciklističkih staza - promocija i privlačenje biciklista rekreativaca - organizacija dodatnih sadržaja uz stazu			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Dužina i opremljenost staze	da	Povećanje dužine staza	Turistička zajednica
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Biciklistički turizam spada u vrstu turizma koja u zadnje vrijeme sve više dobiva na značaju kao oblik ekološkog i sportsko-rekreativnog turizma, jer ispunjava potrebe i želje suvremenih turista koji tragaju za aktivnim odmorom u prirodi. Razvoj rekreacijskog, sportskog, zdravstvenog oblika turizma su selektivni oblici turizma koji se mogu povezati s biciklizmom. Biciklizam nudi i veliki zdravstveni turistički potencijal čiji aspekti su nemjerljivi, a efekti po okoliš u smislu njegovog očuvanja samo su dodatni			

	motiv za razvoj ovog oblika turizma koji nudi efikasno produljenje turističke sezone i stvaranja dodatnih sadržaja na prostoru Općine Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	25.000	5.000			20.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, turisti (gosti Općine Neum), biciklisti rekreativci i profesionalci				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.			
Prioritet	P 2.2. – Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone			
Naziv mjere	2.2.3. Povezivanje zaleđa s drugim destinacijama u cilju unaprjeđenja konkurentnosti i atraktivnosti destinacije			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Cilj ove mjere je povezivanje Općine Neum s regionalnim turističkim središtima stvarajući regionalne turističke pakete ponude.			
	Aktivnosti mjere			
	- razvoj i potpora regionalnim turističkim projektima koji uključuju Općinu Neum u mrežu regionalnih turističkih sadržaja - razvoj i potpora regionalnim turističkim projektima vezanim za agroturizam, gastronomski i poslovni turizam - razvoj i potpora regionalnim turističkim projektima vezanim za kulturni i vjerski turizam			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Broj regionalnih turističkih paketa	ne	da	Turistička zajednica

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Regionalni turistički sadržaji stvorit će višestruke sinergijske efekte na Općinu Neum povezivanjem na različite načine (biciklizam, vinska staza, vjerski turizam, kulturni turizam, poslovni turizam) destinacija u regiji Hercegovini, ali i destinacije u Republici Hrvatskoj. Stvaranje zajedničkog turističkog sadržaja osigurava efikasnu razmjenu iskustava, širenje ponude turističkih usluga te dobre ekonomske efekte za sve sudionike.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	40.000	30.000			10.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, turisti (gosti Općine Neum), turistički djelatnici u regiji Hercegovini i Dalmaciji				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.
Prioritet	P 2.2. – Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone
Naziv mjere	2.2.4. Razvoj dodatnih turističkih kapaciteta
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere
	Razvoj turističkih kapaciteta u Općini Neum obuhvaća razvoj turističke destinacije, kreiranje kvalitetnije ponude, razvoj novih turističkih proizvoda, poboljšanje turističke infrastrukture te kreiranje projekata za konkurentniji turizam na međunarodnom tržištu.
	Aktivnosti mjere
	- osmišljavanje novih turističkih sadržaja - razvoj turističke destinacije - proširenje ponude turističkih proizvoda - razvoj pješačkih, planinarskih i biciklističkih ruta - izrada informativnih punktova s QR kodovima - razvoj digitalnih tura - promoviranje lokalne baštine i tradicije kroz organizaciju radionica, edukativnih predavanja - bogata enogastronomska ponuda - poboljšanje turističke infrastrukture

	- kreiranje projekata za konkurentniji turizam				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj dodatnih kapaciteta	n/a	da	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ova mjera doprinijet će redizajniranju postojeće turističke infrastrukture. Ova mjera proširiti će postojeća turistička iskustva, donijet će nove tržišno orijentirane proizvode i iskustva povezujući se s regionalnim turističkim transverzalama. Razvoj novih proizvoda i infrastrukture može se kombinirati s kulturnom i gastronomskom ponudom i novim turistički vansezonskim proizvodima a sve to u cilju privlačenja novih turista i produljenju turističke sezone.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	0				
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, turisti (gosti Općine Neum), turistički djelatnici u regiji Hercegovini i Dalmaciji				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.
Prioritet	P 2.2. – Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone
Naziv mjere	2.2.5. Razvoj kapaciteta hodočasničkog turizma
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere
	Cilj ove mjere je proširiti kapacitete u prezentaciji i interpretaciji hodočasničkog turizma na prostoru Općine Neum, uključujući razvoj novog doživljaja bogate baštine, kako za hodočasnike, tako i za posjetioce te kreirati i promovirati „vjerske rute“ koje povezuju različite vjerske objekte i sadržaje u cijeloj regiji. Posebnu ulogu u ovoj mjeri ima Svetište

	Kraljice mira u Hrasnu, koje je biskupijsko marijansko svetište Trebinjsko – mrkanske biskupije.				
	Aktivnosti mjere				
	- poboljšanje vlastitih kapaciteta u prezentaciji i interpretaciji hodočasničkog turizma - kreiranje posebnih programa i sadržaja za hodočasnike i turiste - označiti, promovirati i poticati mjesta hodočasničkog turizma - uključivati u turističku ponudi uz hodočasničke sadržaje i sadržaje kao što su molitveni susreti, kulturna događanja, gastro i etno druženja, povijesna predavanja, kulturno-umjetničke manifestacije i sl.; - podržati brendiranje turističkih destinacija/posebno restorana, kao košer i/ili halal.				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj dodatnih kapaciteta	n/a	da	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvoj vjerskog turizma je jedna od važnih komponenti razvoja sektora turizma. Rad s predstavnicima vjerskih zajednica na poboljšanju vlastitih kapaciteta u prezentaciji i interpretaciji, uključujući razvoj novog doživljaja bogate baštine, kako za hodočasnike, tako i za posjetitelje doprinijet će širenju turističke ponude, stvaranju novih sadržaja koji mogu privući nove turiste iz cijelog svijeta sa svim pozitivnim efektima koje to donosi.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	25.000	25.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, turisti (gosti Općine Neum), turistički djelatnici u regiji Hercegovini i Dalmaciji, vjerske zajednice i svetišta				

Veza sa strateškim ciljem **2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti**
operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.

Prioritet	P 2.2. – Razvoj selektivnih oblika turizma s ciljem produljenja turističke sezone				
Naziv mjere	2.2.6. Razvoj kapaciteta lovnog turizma				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Kako bi lovni turizam u Općini Neum napredovao važna je bolja i jednostavnija suradnja između lovišta, specijaliziranih turističkih agencija koje nude različite ponude aktivnosti u vidu lovnog turizma te Turističke zajednice, lovačkih udruga, ali i lokalnog stanovništva. Također, usmjerenost na razvoj lovnog turizma svakako bi za posljedicu imalo i razvoj stručnih znanja zaposlenih i ostalih dionika lovnog turizma. Razvoj interaktivnih karti, bolja ponuda lovnih itinerara, standardizacija smještaja turista lovaca koji su bolje platežne moći, usmjerenost na marketinške aktivnosti promocije određenih destinacija lovnog turizma samo su neke od razvojnih mjera koje je potrebno poduzeti kako bi se počela ostvarivati značajnija dobit lovnog turizma. Sve ovo treba biti bazirano na očuvanju okoliša, poštivanju propisa i bio-raznolikosti.				
	Aktivnosti mjere				
	- razvoj suradnje između lovišta i specijaliziranih turističkih agencija - podrška radu lovačkih udruga - razvoj interaktivnih lovačkih karti te bolja ponuda lovnih itinerara - osiguranje smještaja i dodatnih sadržaja turista lovaca - marketinške aktivnosti promocije određenih destinacija lovnog turizma				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj turista u lovnom turizmu	ne	da	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Lovni turizam ne predstavlja samo aktivnosti koje su vezane uz pustolovine i višu dozu adrenalina, već je usko povezan i s ekoturizmom, ruralnim turizmom, agroturizmom, a ono najvažnije je da lovačka etika primarno lovcima nalaže brigu o životinjskim vrstama, a tek potom odstrel u skladu s propisima. Lovstvo u sebi ne sadrži samo rekreativne, već i gospodarske te turističke sfere kroz povezivanje lovstva s ugostiteljskom te kulturnom, rekreativnom i gastro ponudom čime stvara vrlo široku paletu mogućnosti proširenja turističkih kapaciteta i turističke ponude.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	0				
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za	Turistička zajednica				

koordinaciju provedbe mjere	
Nositelji mjere	Turistička zajednica
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, turisti (gosti Općine Neum), turistički djelatnici u regiji Hercegovini i Dalmaciji, lovišta, lovačke udruge

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.			
Prioritet	P 2.3. Ruralni turizam			
Naziv mjere	2.3.1. Podrška investicijama za razvoj ruralnog turizma			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Ruralni turizam je bitan faktor u razvoju ruralnih područja i pomaže u očuvanju lokalnog identiteta, tradicije i običaja. Ruralni turizam je skupni pojam za oblast etno turizma te predstavlja turizam u svakom ruralnom području i sve turističke aktivnosti koje se provode u tom području. Ovom mjerom želi se potaknuti postojeće i razviti nove turističke sadržaje iz područja ruralnog turizma u zaleđu općine.			
	Aktivnosti mjere			
	- kreiranja projekata za uspostavljanje veze između poljoprivrede i turizma - poticanje suradnje između ruralnih turističkih projekata (obiteljska gospodarstva) i specijaliziranih turističkih agencija - podrška radu obiteljskih gospodarstava koja imaju potencijal za ruralni turizam (pomoć u povećanju sadržaja i smještajnih kapaciteta na selu) - pomoć u profesionalizaciji ruralnog turizma - razvijati ruralnu infrastrukturu i dostupnost usluga u ruralnim područjima			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Broj programa za investicijske projekte	da	povećana ulaganja za 30%	Turistička zajednica
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ključne karakteristike seoskog turizma su mirno okruženje, odsutnost buke, prirodni okoliš te komunikacija s lokalnim domaćinima. Osim toga, to je mogućnost kušanja domaće hrane, poljoprivrednih proizvoda i upoznavanje s ruralnim poslovima. Uspostavljanje veze između poljoprivrede i turizma može postati presudna uslužna djelatnost za budućnost i prilika za opstanak malih poljoprivrednih gospodarstava. To zapravo u konačnici predstavlja dobru podlogu za razvoj više oblika turizma koji mogu imati revitalizirajući ulogu u selima.			

Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	20.000	10.000			10.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.			
Prioritet	P 2.3. Ruralni turizam			
Naziv mjere	2.3.2. Razvoj kapaciteta agroturizma			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Agroturizam uključuje boravak na seoskom gospodarstvu te posebne oblike aktivnosti kao što su odmor u prirodi, ekoturizam, pustolovni, sport i zdravstveni, kulturni turizam, hodanje, penjanje, jahanje, lov, ribolov, edukacija i sl. Broj kućanstava koja nude usluge u ovom području svake se godine povećava a temeljni preduvjet za razvoj agroturizma je dobra usluga smještaja i/ili prehrane, izgrađena prateća infrastruktura (uređene pješačke i biciklističke staze, vinske ceste i dr.) te dobra dostupnost prometne infrastrukture i komunalnih usluga. Cilj mjere je osigurati uvjete za razvoj agroturizma u zaleđu Općine Neum kroz poticaje za otvaranje i rad novi OPG-ova te stvaranje infrastrukture koja prati projekte iz agroturizma.			
	Aktivnosti mjere			
	- osiguranje uvjeta za posebne oblike agroturizma - stvaranje potrebne infrastrukture za razvoj agroturizma - stvaranje infrastrukture vezane za posebne oblike turizma kao što je odmor u prirodi, ekoturizam, pustolovni, sport i zdravstveni, kulturni turizam, hodanje, penjanje, jahanje, lov, ribolov, edukacija i sl. - poticaji za pokretanje i rad novih OPG-ova			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije

	i krajnjeg rezultata)				
	Broj OPG-ova koji se bave turizmom	da	>10 OPG-ova koji se bave agroturizmom	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ulaganjem sredstava u turizam ruralnog područja, zapravo se ulažu sredstva u samo ruralno područje, a time i ruralna područja doživljavaju svoje prve korake ka boljim danima i ka značajnijem napretku i razvoju. Ruralni turizam, kada to gledamo na ovaj način, omogućava stvaranje zamjenskog izvora prihoda u nepoljoprivrednom sektoru za stanovnike sela te samim tim znači i razvoj sela.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	40.000	30.000			10.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine. OPG – ovi vezani za agroturizam				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.
Prioritet	P 2.3. Ruralni turizam
Naziv mjere	2.3.3. Oživljavanje i promocija tradicionalnih djelatnosti u zaleđu
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere
	Tradiciju čine elementi kulture koje je lokalna zajednica izdvojila kao one koje želi prenijeti na buduće generacije. Općina Neum obiluje sadržajima koji imaju poseban tradicijski značaj i mogu predstavljati turistički sadržaj ukoliko ih se prilagodi modernim turistima. Cilj ove mjere je prilagoditi te tradicijske vrijednosti i naslijeđe potrebama suvremenog turista kako bi se razvili novi OPG-ovi bazirani na tradicijskim sadržajima, stvorila nova zapošljavanja te proširila i produljila turistička sezona.
	Aktivnosti mjere
	- potpore pokretanju projekata baziranih na očuvanju tradicije - promocije tradicijskih događaja u zaleđu općine - osiguranje uvjeta za poseban razvoj tradicijskog turizma

	- stvaranje potrebne infrastrukture za razvoj tradicijskog turizma - stvaranje infrastrukture vezane za posebne oblike turizma kao što je odmor u prirodi, ekoturizam, pustolovni, sport i zdravstveni, kulturni turizam, hodanje, penjanje, jahanje, lov, ribolov, edukacija i sl. - poticaji za pokretanje i rad novih OPG-ova baziranih na tradicijskom turizmu				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Opseg tradicionalnih djelatnosti	ne	da	Odjel za kulturu	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ova vrsta turizma nudi mogućnost boravka turistima (obiteljima, prijateljima, pojedincima) smještenim u sobe ili apartmane koji su opremljeni u stilu koji evocira prošla vremena. Prehrana je tradicijska, proizvedena na gospodarstvu od domaćih namirnica i servira se turistima uz priču o tome kako se pripremaju pojedine namirnice ili kada su se u prošlosti obično jele. Gosti mogu sudjelovati u radovima na gospodarstvu, radionicama tradicijske prehrane, odnosno biti u kontaktu s domaćim životinjama. Osim toga, turistička seoska gospodarstva imaju i veći broj turista koji ne borave na gospodarstvu, već dolaze isključivo radi konzumacije tradicijske prehrane. Kroz ponudu aktivnosti na turističkim seoskim gospodarstvima turisti prvenstveno dobivaju doživljaj života u prošlosti u ovom kraju. Ovom mjerom bi se oživjele uspomene na prošla vremena, sačuvala tradicijske vrijednosti ali bi bio i dan poticaj za razvoj turističkih sadržaja baziranih na toj tradiciji. To bi doprinijelo razvoju OPG-ova, novim zapošljavanjima te proširenju i produljenju turističke sezone.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	70.000	30.000			40.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Odjel za kulturu Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Odjel za kulturu				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, OPG – ovi vezani za agroturizam				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.				
Prioritet	P 2.3. Ruralni turizam				
Naziv mjere	2.3.4. Brendiranje autohtonih proizvoda				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	S ciljem jačanja prepoznatljivosti autohtonih i kvalitetnih domaćih poljoprivrednih proizvoda potrebno je napraviti odabir prepoznatljivih domaćih proizvoda, definirati ideje izgleda budućeg brenda tih proizvoda te provesti promociju istih. Sljedeći koraci u brendiranju proizvoda lokalnih OPG-ova i proizvođača je odabir vizuala, uspostava kriterija za dodjelu etikete s oznakom Neuma te plasiranje proizvoda na prodajnim mjestima. Etiketa se može zvati „Proizvedeno u Neumu“. Kupnjom proizvoda brenda Općine Neum posjetitelji će biti sigurni da kupuju autohtoni i kvalitetni proizvod te da time podupiru rad lokalnih poljoprivrednika i poduzetnika.				
	Aktivnosti mjere				
	- napraviti odabir prepoznatljivih domaćih proizvoda - definirati ideje izgleda budućeg brenda tih proizvoda - provesti promociju brenda - odabrati adekvatan vizual brenda - uspostaviti kriterije za dodjelu etikete s oznakom - etiketa se može zvati „Proizvedeno u Neumu“.				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj brendiranih autohtonih proizvoda	ne	da	Turistička destinacija	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Brendiranje autohtonih proizvoda je višestruko korisno i isplativo jer donosi povećanje dohotka proizvođaču budući da takvi proizvodi pripadaju višim cjenovnim razredima. Opće je poznato da na tržištu raste potražnja za autohtonim proizvodima posebne kvalitete. Uz sve ovo, proizvodi su prepoznatljivi, što otvara mogućnost izvoza te pomaže razvoju turizma i ruralnih područja, ali na poseban način doprinosi i prepoznatljivosti i promociji Općine Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	110.000	60.000			50.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za	Turistička destinacija Turistička zajednica				

koordinaciju provedbe mjere	
Nositelji mjere	Turistička destinacija
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, OPG – ovi vezani za agroturizam

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.			
Prioritet	P 2.3. Ruralni turizam			
Naziv mjere	2.3.5. Organizacija događaja na selu (sajmovi, festivali...)			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Organizacija događaja na selu (sajmovi, festivali, turniri i sl.) ima cilj da sela ostanu živa usprkos trenutnim negativnim demografskim trendovima te da nude sadržaje i perspektive razvoja za mlade. Cilj ove mjere je stvoriti adekvatne sadržaje na selu koji mogu privući domaće i strane turiste. Ti događaji mogu biti: sajmovi, festivali, različiti turniri, biciklističke ture, lovački događaji, vinski i gurmanski događaji. Stanovnici urbanih gradova također traže prirodu, mir i dobru domaću hranu i to treba biti smjer djelovanja u stvaranju adekvatnih sadržaja koji u početku trebaju biti bazirani na jednodnevnim izletima koji bi se u budućnosti pretvorili u višednevne pakete sa sadržajima praćenim adekvatnom ponudom smještaja, kao i gastronomskom ponudom.			
	Aktivnosti mjere			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	- napraviti plan aktivnosti i sadržaja na selu koji mogu privući domaće i strane turiste - sajmovi - festivali - različiti sportski turniri - biciklističke ture - lovački događaji - vinski i gurmanski događaji			
	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Broj društvenih događaja	ne	Da >2 događaja	Turistička destinacija
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Seoski turizam ima nekoliko važnih elemenata: ponuda domaćih lokalnih proizvoda i gastronomije, pružanje autentičnog smještaja u selima, direktan kontakt s domaćinima, stanovnicima i tradicijom lokalnog prostora te ponuda lokalnih aktivnosti i animacija (uglavnom prirodno orijentiranih).			

	Organizacijom i podrškom različitim poslovnim, kulturnim, vjerskim i drugim događajima na selu osigurat će se povećanje stupnja privlačnosti sela te porast same kvalitete života stanovnika sela. Razvojem seoskog turizma potiče se razvoj poljoprivrede, seoski turizam kreira nova radna mjesta, ali i čuva postojeća (u poljoprivredi), turizmom se mogu plasirati proizvodi domaće radinosti, što podrazumijeva razvoj zanatstva te stvara nove poslovne prilike i predstavlja novu šansu za mlade, čime bi se smanjio negativan trend iseljavanja. Razvoj seoskog turizma pretpostavlja očuvanje prirodne sredine (ekoturizam), ali i lokalne kulture, tradicije i običaja (etnoturizam) te selu donosi šanse za izgradnju boljih puteva i poboljšanje infrastrukture.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	0				
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Odjel za kulturu Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, OPG – ovi vezani za agroturizam				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora
Prioritet	P 2.4. Očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa i zaštita okoliša
Naziv mjere	2.4.1. Očuvanje i obnova krajobrazne raznolikosti ruralnih područja kao turističkog potencijala
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere
	Prirodni resursi (morska dobra, poljoprivredno zemljište, šuma i nalazišta rude i kamena) predstavljaju bazu za razvoj ukupnog gospodarstva. Njihovo održivo korištenje osnova je za zadovoljenje sadašnjih potreba, kao i potreba budućih generacija. Zato se prioritet Očuvanje i održivo korištenje prirodnim vrijednostima i zaštita okoliša postavlja kao jedan od prioriteta u razvoju općine Neum. Turizam je osjetljiviji na degradaciju okoliša više nego druge gospodarske djelatnosti. Okoliš je njegov primarni resurs te on za svoj razvoj traži kvalitetan i očuvan prostor, pa to predstavlja i primaran cilj ove mjere.
	Aktivnosti mjere

	- precizno mapiranje ključnih prirodnih resursa (morska dobra, poljoprivredno zemljište, šuma, nalazišta rude i kamena) - definiranje politike upravljanja ključnim prirodnim resursima - jačanje i senzibilizacija svijesti lokalnog stanovništva i gostiju o potrebama održivog razvoja				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Površina ruralnih područja	ne	da	Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Održivi turizam je „pametno“ raspolaganje turističkim resursima, od kulturnih vrijednosti do prirodnih bogatstava. To podrazumijeva optimalno korištenje prirodnih resursa uz očuvanje ekoloških procesa, prirodne baštine i biološke raznolikosti. Samo ovakav pristup osigurat će Općini Neum stabilnu poziciju na turističkoj karti Europe i svijeta.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	0				
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina				
Nositelji mjere	Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.
Prioritet	P 2.4. Očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa i zaštita okoliša
Naziv mjere	2.4.2. Revitalizacija sadržaja i turističke ponude u planinskom području Žaba
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere Važnost razvoja planinskog turizma u planinskom području Žaba nalazi se u potencijalu cjelogodišnjeg turizma kojeg većina planinskih odredišta ima. Najpopularnije aktivnosti su pješaćenje i planinarenje koje slijedi ponuda eko i ruralnog turizma. Mogući oblici selektivnog turizma na planini Žaba su: kampiranje, ciklo-turizam, lovni turizam, gastronomija,

	jahanje, razgledavanje, promatranje ptica i divljeg života. Planinska područja su odmah iza obala i otoka po svojoj popularnosti kao turistička odredišta u Europi. Cilj ove mjere je definirati plan upravljanja planinskim područjem Žabe te odrediti mogućnosti njenog korištenje u turističke svrhe.				
	Aktivnosti mjere				
	- napraviti plan upravljanja planinskim područjem planine Žaba - napraviti adekvatne pješačke staze - potaknuti mogućnosti lovnog turizma u suradnji s udrugama lovaca - potaknuti potencijalne selektivne oblike turizma koji mogu biti vezani za planinu Žaba (pješačenje, kampinganje, lovni turizam, gastronomija, razgledavanje, promatranje ptica i divljeg života).				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Opseg sadržaja turističke ponude	ne	da	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ključni efekt ove mjere je proširenje turističke ponude, davanje posebnog značaja planinskim područjem planine Žaba te otvaranje novih mogućnosti osnivanja OPG-ova i drugih poduzetničkih podhvata vezanih za neki od selektivnih oblika turizma koje ova planina omogućuje. Sve ovo podrazumijeva optimalno korištenje prirodnih resursa na planini Žaba uz očuvanje ekoloških procesa, prirodne baštine i biološke raznolikosti.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	60.000	40.000			20.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, OPG – ovi vezani za agroturizam				
Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.				

Prioritet	P 2.4. Očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa i zaštita okoliša			
Naziv mjere	2.4.3. Održivo korištenje zaštićenog prirodnog područja Mediteranetum			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Prirodni resursi (poljoprivredno zemljište, more, šume te nalazišta rude i kamena) predstavljaju bazu za razvoj ukupnog gospodarstva. Njihovo održivo korištenje osnova je za zadovoljenje sadašnjih potreba, kao i potreba budućih generacija. Temeljni cilj je očuvanje i održivo korištenje prirodnim vrijednostima i zaštita okoliša postavlja kao jedan od prioriteta u razvoju općine Neum.			
	Aktivnosti mjere - pridržavanje postojeće pravne regulative vezane za prostor Mediteranetuma (poluotok Klek) - povećati svijest i sudjelovanje javnosti i sudjelovanje u razvoju i provedbi politika održivog razvoja (projekti edukacije i medijske kampanje) - primijeniti dobre prakse u upravljanju bioraznolikostima - upravljanje vodama, zaštitu voda i vodne infrastrukture - zaštite autohtonih biljnih i životinjskih vrsta (radi se o stotinama biljnih vrsta od kojih su neke čake i endemske, a u njegovom gustom raslinju gnijezde se neke od skoro izumrlih vrsta ptica) - ograničavanje razvoja turizma na projekte održivog turizma na prostoru Mediteranetuma koji neće ugroziti autohtone biljne i životinjske vrste te će osigurati punu zaštitu ovog vrijednog botaničkog rezervata mediteranske flore			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Broj održivih rješenja za turističko korištenje zaštićenog područja	n/a	>3 modela turističke valorizacije i povećana razina zaštite za 30%	Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Obalna zona BiH je jedna od najmanjih na Sredozemlju, ukupne duljine 24,5 km, što potrebu upravljanja na održiv način čini posebno važnom. U ovom području postoje složeni odnosi između aktivnosti i potreba ljudi s jedne strane te izraženih pritisaka na prirodne resurse s druge strane. Kako bi se očuvala baza resursa i kvalitete prirodnih i čovjekovih sredina, potrebno je osigurati integrirane pristupe planiranju i upravljanju obalnim područjem. Temeljna ideja vodilja je ojačati koordinaciju i kapacitete za integrirano upravljanje, poboljšati bazu znanja i procese planiranja o specifičnostima navedenog prostora, povećati svijest i sudjelovanje javnosti i sudjelovanje u razvoju i provedbi politika održivog razvoja, pridonijeti očuvanju vrijedne bioraznolikosti i prirodnih resursa te dopuniti napore za ublažavanje onečišćenja. Samo takav pristup održat će današnji status Općine Neum kao turističke destinacije u srcu Mediterana temeljene na održivom turizmu te zaštitu bioraznolikosti i prirodnih resursa koje ga krasi.			

Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	230.000	120.000			110.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Službe za imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje				
Nositelji mjere	Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, poljoprivrednici, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, cjelokupna javnost				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.			
Prioritet	P 2.5. Razvoj turističke infrastrukture			
Naziv mjere	2.5.1. Razvoj popratne turističke infrastrukture			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	S ciljem razvoja različitih oblika turizma, u okviru turističke ponude neophodno je unaprjeđenje i izgradnja turističke infrastrukture uz opremanje turističkih atrakcija prikladnim objektima turističke ponude.			
	Aktivnosti mjere - biciklističke rute i popratna infrastruktura - kongresni centri - odmorišta i vidikovci - kamp odmorišta - kupališta, plaže i popratna infrastruktura - planinarska infrastruktura na planini Žaba: planinarski putovi i planinarski objekti (domovi, skloništa) - pješačke treking staze i staze dugog hodanja - poučne, hodočasničke, konjičke, zipline i druge tematske staze - staze, šetnice, stajališta uz more - centri za posjetitelje - interpretacijski centri - info ploče i turistička signalizacija - vozila odnosno plovila namijenjena za prijevoz posjetitelja turističkih atrakcija.			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije

	i krajnjeg rezultata)				
	Vrijednost projekata potpore razvoju turističke infrastrukture	n/a	Povećanje za 50 %	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Popratnom turističkom infrastrukturom, smatra se infrastruktura koja na području turističke destinacije izravno ili neizravno utječe na razvoj turizma i turističke ponude u funkciji dodane vrijednosti turističkih sadržaja.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	4.750.000	900.000			3.850.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, turisti i gosti Općine Neum, cjelokupna javnost				

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.
Prioritet	P 2.5. Razvoj turističke infrastrukture
Naziv mjere	2.5.2. Uređenje plažnog prostora
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere Turisti u izboru destinacije biraju obalu Općine Neum zbog uživanja u moru i suncu, gdje su plaže jedan od najvažnijih obalnih resursa i kao takve su preduvjet uspješnog razvoja turizma. Potrebno je postaviti pretpostavku da je plaža za Općinu Neum visoko vrijedni društveno-ekonomski resurs kojem treba posvetiti posebnu pažnju. Upravljanje plažama mora biti dio strateškog planiranja obalnog razvoja koje je kompleksno i ima posebno značenje za razvoj turizma i život Općine Neum.

	Cilj je urediti plažni prostor na način da se proširi kapacitet postojećeg, da se planski organiziraju sadržaji te da se upravlja istim i u konačnici da svi zahvati poštuju prirodnu bioraznolikost i dugoročnu održivost plaža.				
	Aktivnosti mjere				
	- napraviti međusobno povezan linearni sustav plaža koji je u sprezi s turističkim sadržajima - povećati površinu plažnog prostora - podići kvalitetu središnjeg boravišnog prostora turista - njihov dnevni boravak - uspostaviti doživljajnu raznolikost, ugodnost i sigurnost boravišta duž obalnog pojasa (planska organizacija sadržaja) - zadovoljiti raspon potreba korisnika za aktivnostima u moru s rekreacijom i zabavom na kopnu, adekvatno uređenim objektima i opremom te sigurnosnim mjerama - povezati obalni pojas u općini Neum s raznovrsnošću sadržaja iz područja rekreacije, zabave, ugostiteljstva i drugih usluga - organizirati sigurnu i atraktivnu uzobalnu šetnicu - očuvati pretežito prirodne strukture raznih vrsta stijena, zrnatog materijala i mulja/pijeska, prirodno formiranog nagiba i reljefne razgibanosti plažnog prostora - stvoriti jedinstvenu i prepoznatljivu sliku turističkog odredišta Općine Neum (brendiranje sadržaja)				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Površina plažnog prostora	n/a	da	Turistička zajednica	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Obalni pojas s bogatstvom uređenih i prirodnih plaža je važan oslonac razvoja i kvalitete turizma, ali i Življenja stanovnika ovog kraja. Održivim upravljanjem plažama i njihovim razvojem osiguravamo potencijal za bolju budućnost kako turističkih potencijala tako i ukupnog života Općine Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	1.500.000	250.000			1.250.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje				

Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje živi u zaleđu i izvan urbanog dijela općine, turisti i gosti Općine Neum, cjelokupna javnost
---------------------	--

Veza sa strateškim ciljem	2. Razviti održivi turizam, očuvan okoliš, tradiciju i prirodne vrijednosti operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 23 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 29 indikatora.			
Prioritet	P 2.5. Razvoj turističke infrastrukture			
Naziv mjere	2.5.3. Izrada planskog dokumenta za uređenje i uspostavljanje turističke infrastrukture obalnog područja poluotoka Klek			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Izraditi planski dokument za uređenje i uspostavljanje turističke infrastrukture obalnog područja poluotoka Klek			
	Aktivnosti mjere			
	- organizacija sustava analize i praćenja stanja okoliša - određivanje i markiranje staništa i zaštićenih područja - uspostava informacijskog sustava o stanju okoliša - podizanje svijesti sadržajima i značaju ovog područja i praćenje morskog i obalnog okoliša - pregled postojećih zakona, politika, planova i strategija te analiza institucionalnih aranžmana za upravljanje obalnim područjima - uzimajući u obzir rezultate znanstvenoga praćenja i istraživanja izraditi planski dokument za uspostavljanje i uređenje turističke infrastrukture obalnog područja poluotoka Klek kao temelj za sve buduće vezane aktivnosti na ovom prostoru			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Izrada planskog dokumenta za uređenje i uspostavljanje turističke infrastrukture obalnog područja poluotoka Klek	ne	da	Turistička zajednica
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Na području općine Neum, područje poluotoka Klek zvano „Rep“ je zaštićeno kao prirodni rezervat mediteranske flore „Mediterranetum“. Ovaj dio se ističe kao nedirnuti dio mediteranske flore i privlačan je turistički prostor i resurs za čiju turističku eksploataciju treba napraviti znanstvenu i stručnu analizu i pripremu. Na poluotoku Klek nalazi se najpotpuniji			

	rezervat makije s vrlo važnim fitocenološkim i endemskim značajem. Potencijalna izgradnja građevinskih, kao i objekata infrastrukture, na poluotoku Kleku može uzorkovati oštećenja ovog prirodnog bisera te je stoga potrebno zaštititi preostale prostore kompleksa makije, pretvoriti ih u markirani botanički vrt i kao takve uključiti u turistički potencijal općine s jedne strane ali i kao mjesto za praktično proučavanje i demonstraciju znanstvenih radnika u najširem smislu. Stoga je temeljni cilj ove mjere, poštujući znanstvene spoznaje, značaj navedenog prostora te poštujući postojeće regulatorne akte vezane za ovaj prostor izraditi planski dokument za uspostavljanje i uređenje turističke infrastrukture obalnog područja poluotoka Klek kao temelj za sve buduće vezane aktivnosti na ovom prostoru.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	3.200.000	950.000			2.250.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Turistička zajednica				
Nositelji mjere	Turistička zajednica Služba za graditeljstvo i prostorno uređenje				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, potencijalni poduzetnici na području Općine Neum, stanovnici Općine Neum s posebnim naglaskom na stanovništvo koje je povezano s prostorom poluotoka Klek, znanstvena zajednica, cjelokupna javnost, susjedni gradovi i općine				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.
Prioritet	P 3.1. Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave i usluga
Naziv mjere	3.1.1. Digitalna transformacija javne uprave
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere Pristup informacijama i transparentnosti su temelj za jače povjerenje građana u rad javnog sektora. Više strukturiranih, uporabljivih i lako dostupnih informacija na webu institucija, smanjuje prostor za odsustvo povjerenja u njihov rad. Ključ za to je modernizacija rada bazirana na digitalizaciji usluga kao i na digitalnoj transformaciji rada ukupne javne uprave. Ova mjera predviđa uspostavu efektivnog upravljačkog i organizacijskog okvira informatizacije i digitalizacije na nivou Općine Neum što zapravo znači da treba napraviti odgovarajući regulatorni okvir u skladu s važećim

	propisima te digitalizirati određeni broj usluga i na kraju evaluirati njihovo provođenje i značaj.				
	Aktivnosti mjere				
	- prilagodba pravnog okvira digitalnim poslovnim modelima - povećanje broja registara (baza) podataka i usluga koje su postavljeni na platformu - E-sudionik (broj digitalnih usluga u kojima izravno sudjeluju građani)				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	% digitaliziranih podataka na javnim web stranicama	30%	90%	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Digitalna transformacija odnosi se na proces koji započinje od trenutka kada organizacija krene razmišljati o uvođenju digitalnih tehnologija u svim područjima poslovanja i traje do trenutka njihove potpune integracije. Ona utječe na sve sektore gospodarstva i mijenja život, rad i komunikacije. Digitalna transformacija danas više nije pitanje izbora – ona je neizbježna, neophodna i nezaobilazna. Upotreba novih tehnologija omogućava optimizaciju poslovnih procesa, smanjenje troškova, zatim automatizaciju poslovnih procesa koja uz uvođenje novih tehnoloških rješenja omogućava zaposlenima da na brži i efikasniji način obavljaju svoje svakodnevne poslove i zadatke. Digitalna transformacija rada javne uprave doprinosi kvalitetnijem pružanju usluga korisnicima, povećanju efikasnosti, efektivnosti, dostupnosti, transparentnosti, otvorenosti i opće dobrobiti. Sve ovo su vrijednosti koje treba imati javna uprava suvremene turističke destinacije kakav je Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	90.000	75.000			15.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti i sve ostale službe i javna poduzeća u Općini Neum				
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, stanovnici Općine, cjelokupna iavnost, turisti i gosti općine Neum				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za Život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.				
Prioritet	P 3.1. Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave i usluga				
Naziv mjere	3.1.2. Uspostava sustava elektronskih usluga				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Digitalnom transformacijom javnih uprava postići će se da njihove usluge budu brže, jeftinije i kvalitetnije. E-uprava je učinkovitija, pristupačnija i jednostavnija za korištenje, a potiče i etičko ponašanje te smanjuje rizik od korupcije. Cilj ove mjere je definirati skup usluga koje će se realizirati elektronski te napraviti potrebnu prilagodbu pravnog i tehničkog okvira za realizaciju elektronskih usluga.				
	Aktivnosti mjere				
	- prilagodba pravnog okvira za pružanje elektronskih usluga - modernizacija opreme (adekvatne mreže i hardver) - kreiranje planskog dokumenta o procesu digitalizacije javnih usluga - izradu nove sistematizacije radnih mjesta prilagođene digitalnoj transformaciji - osnivanje Jedinice za IT potporu i digitalnu transformaciju - uspostavljanje sustava 24/7 - izradu funkcionalne mrežne stranice Grada - pokretanje inicijative i razradu projektnih ideja vezanih za digitalizaciju - organizacija edukacija djelatnika i građana o digitalizaciji javnih usluga				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj programa elektronskih usluga	0	50 %	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Digitalizacija i digitalna transformacija javne uprave ima ogroman potencijal, a ključni doprinosi za Općinu Neum su: 24/7 pristup uslugama (važno zbog činjenice da je Neum turističko središte), potrebno je značajno manje vremena za realizaciju javne usluge u interakciji s javnom upravom, značajno niži troškovi u interakciji s javnom upravom, manji napor u rješavanju problema za građane i goste te u konačnici jednostavno praćenje i izvješćivanje za nositelje procesa.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	105.000	65.000			40.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				

Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti i sve ostale službe i javna poduzeća u Općini Neum
Ciljne grupe	Subjekti poduzetničke infrastrukture, turistički djelatnici, obrtnici, MSP, stanovnici Općine, cjelokupna javnost, turisti i gosti općine Neum

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za Život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.				
Prioritet	P 3.2. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih				
Naziv mjere	3.2.1. Ublažiti trend demografskog starenja stanovništva				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Suvremeni trendovi kretanja stanovništva upućuju na veće migracije i starenje stanovništva u općini Neum. Kako bi se provela uspješna populacijska politika nužna je lokalna potpora obiteljima, djeci, mladima što predstavlja temeljni cilj ove mjere.				
	Aktivnosti mjere				
	- novčane potpore za rađanje i obrazovanje djece - organizacija i potpora predškolskog odgoja i obrazovanja - osiguran produženi boravak - unaprijeđenje osnovnog i srednjeg obrazovanja i zdravstvenih usluga za mlade - stambeno zbrinjavanje mladih obitelji – pomoć i potpora - besplatan prijevoz učenika osnovnih i srednjih škola na području općine - stipendiranja studenata s područja općine - pomoć pri zapošljavanju i samozapošljavanju mladih				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj stanovnika	4.358	5.000	Statistička služba HNŽ – područni odjel Neum	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Suočavanje s negativnim demografskim trendovima zahtijeva postupan, cjelovit i dugoročan pristup. Važno je nastavi pratiti demografska kretanja i prilagoditi politike prema promjenama trendova u društvu. Samo kroz sustavni i sveobuhvatni pristup, usklađen sa višim razinama vlasti može se postići demografska revitalizacija i osigurati održiv razvoj Općine Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	1.000.000	500.000			500.000

izvorima financiranja					
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Statistička služba HNŽ – područni odjel Neum Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti i sve ostale službe i javna poduzeća u Općini Neum				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, djeca				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.			
Prioritet	P 3.2. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih			
Naziv mjere	3.2.2. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Cilj ove mjere je dati pomoć u pronalasku prvog posla mladima s prostora općine izravnim povezivanjem poslodavaca i mladih (studenti i srednjoškolci) te potpora prvom zaposlenju mladih.			
	Aktivnosti mjere			
	- prilagodba nastavnih planova u srednjim školama potrebama tržišta - potpore studentima s prostora općine (poseban naglasak na deficitarna zanimanja) - organizacija sajмова zapošljavanja (izravno povezivanje poslodavac sa studentima učenicima) - potpora organizaciji stručnih praksi i drugih oblika praktičnog rada u poduzećima u Općini Neum - financijske potpore ili oslobođenja za pokretanje novih poduzeća (naglasak na mlade) - pomoć u organizaciji dodatnih oblika edukacije i obrazovanja mladih kako bi se pripremili za tržište rada (seminari, stručne edukacije i međunarodna studijska putovanja)			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Broj direktnih (škola/posao) zapošljavanja mladih	0	>100 zapošljavanja	Zavod za zapošljavanje – područni odjel Neum
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Veća povezanost između obrazovanja (učenici srednjih škola i studenti) i tržišta rada na razini Općine Neum, značit će za mnoge mlade lakši pristup stjecanju prvog radnog iskustvu, prvom poslu i napredovanju na poslu što su u isto vrijeme i neki od ključnih načina da veći broj mladih			

	ljudi bude uveden u tržište rada te ostvari mogućnost dugotrajnijeg zaposlenja, a samim tim i ostanak na prostoru Općine Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	100.000	50.000			50.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Zavod za zapošljavanje – područni odjel Neum Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti i sve ostale službe i javna poduzeća u Općini Neum				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, djeca				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.			
Prioritet	P 3.2. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih			
Naziv mjere	3.2.3. Jačanje mobilnosti i aktivizma mladih u društvenim sektorima			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Aktivizam mladih obuhvaća aktivno sudjelovanje mladih u projektima neformalnog obrazovanja, nevladinog sektora, sportskih organizacija, humanitarnih organizacija, vjerskih događaja i sličnih aktivnosti.			
	Aktivnosti mjere			
	- potpora mladima u realizaciji projekata koji imaju značaj za Općinu Neum - potpora mladima u realizaciji projekata neformalnog obrazovanja (edukacije, seminari) - potpora mladima u realizaciji projekata nevladinog sektora (društveni aktivizam) - potpora mladima u realizaciji projekata sportskih organizacija (domaći i međunarodni turniri, sportski klubovi i sl.) - potpora mladima u realizaciji projekata humanitarnog karaktera - potpora mladima u realizaciji projekata vjerskih događaja - potpora mladima u realizaciji projekata kulturnog karaktera			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Broj realiziranih projekata	0	>5 projekata	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
Razvojni učinak i doprinos mjere	Mladi predstavljaju izuzetno značajnu kategoriju stanovništva i buduće nositelje promjena u društvu. Zato je neophodno posvetiti adekvatnu			

ostvarenju prioriteta	pažnju njihovim potrebama, stavovima i željama, kao i podršci i razvoju aktivizma mladih. Aktivizam mladih predstavlja društveni angažman mladih koji su okupljeni oko neke zajedničke ideje i koji kroz zajedničko umrežavanje i provođenje određenih projekata, za cilj ima unaprjeđenje kvaliteta života mladih, stjecanje kompetencija, rješavanje relevantnih pitanja doprinoseći društvu kako u lokalnim zajednicama, tako i šire, čime doprinose životu i značaju same lokalne zajednice.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	1.700.000	900.000			800.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti i sve ostale službe i javna poduzeća u Općini Neum				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.
Prioritet	P 3.2. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih
Naziv mjere	3.2.4. Razvoj kapaciteta odgojnih i obrazovnih institucija (vrtići i škole)
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere
	Cilj ove mjere je unaprjeđenje relevantnosti nastavnih planova i programa odgojnih i obrazovnih institucija u Općini Neum, zatim povećanje kvalitete obrazovanja, modernizacija rada odgojnih i obrazovnih ustanova te povećanje kapacitet istih.
	Aktivnosti mjere
	- izgradnja, opremanje i održavanje vrtića - modernizacija opreme i unaprjeđenje rada (proširenje ponude sadržaja vrtića) - proširenje kapaciteta vrtića (povećanje broja mjesta u vrtićima) - organizacija dnevnih boravaka i učilica - stvaranje uvjeta za povezivanje škole i vrtića (dnevni boravci, učilice i sl.) - izgradnja, opremanje i održavanje škola i prostora za nastavu i edukaciju - usklađenje vještina i kompetencija s potrebama tržišta rada (modernizacija nastavnih planova i programa) - pomoć u edukaciji i dodatnom obrazovanju nastavnom kadru - bolja povezanost strukovnog obrazovanja i tržišta rada (sektor turizma) - potpore deficitarnim zanimanjima

	- potpora organizaciji i unaprjeđenje kvalitete praktične nastave i prakse kod poslodavca - ulaganje u opremanje škola odgovarajućom IT infrastrukturom, laboratorijima i radionicama u školama				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Opseg kvalitete odgojno obrazovnih ustanova	n/a	Povećanje od 30 % sadržaja	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mogućnosti unaprjeđenja osnovnog i srednjeg obrazovanja mogu se sažeti u nekoliko segmenata, a to su: povećanje kompetencija nastavnika i učenika, modernizacija nastavnih planova i programa, povećanje udjela praktičnog obrazovanja, bolji uvjeti rada u školama i osiguran izravan pristup tržištu rada. Ispunjenje ovih mjera doprinijeti će lakšem zapošljavanju mladih, boljoj pripremi za rad s jedne strane te većem zadovoljstvu poslodavca s druge strane.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	2.885.000	560.000			2.325.000 0
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti i sve osnovne i srednje škole s područja Općine Neum				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca, osnovne i srednje škole na području Općine Neum, poslodavci				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.
Prioritet	P 3.2. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih
Naziv mjere	3.2.5. Razvoj kulturnih sadržaja
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere Potpora organizaciji kulturnih manifestacija i dodjela bespovratnih novčanih sredstava koji doprinose razvoju turizma te kulturne i povijesne

	baštine, podizanju kvalitete i količine turističke ponude, kao i razvoju kulturnog i ostalih selektivnih oblika turizma.				
	Aktivnosti mjere				
	- investicijske potpore u kulturu i očuvanje baštine (ulaganje u lokalnu kulturnu infrastrukturu) - opremanje knjižnica kao mjesta za organiziranje kulturnih događanja, izložbi, predavanja i radionica doprinosi kulturnom životu grada - radovi na rekonstrukciji (uključujući sve potrebne konzervatorsko-restauratorske, arheološke i ostale radove) kulturnih dobara - opremanja objekata kulturne baštine - izgradnje/rekonstrukcije pratećih infrastrukturnih objekata - kreiranje i ponude lokalnih proizvoda za posjetitelje na temu kulturnog dobra (uključujući ugostiteljstvo i maloprodaju i zanate) - promocija, marketing i brending odredišta kulturne baštine - edukacije djelatnika za odgovarajuće upravljanje i prezentaciju kulturne baštine - potpora radu glumačkih skupina, KUD-ova, plesnih grupa, glazbenih skupina - potpora organizaciji festivala, predstava, izložbi te drugim kulturnim događajima				
	Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Broj kulturnih projekata	2	>8	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ova mjera doprinosi razvoju kulturnih sadržaja koji omogućavaju poboljšavanje kvalitete i produljenje turističke sezone, povećanju ugostiteljskog i drugog turističkog prometa, posebice u razdoblju predsezone i postsezone te stvaranju prepoznatljivog imidža turizma. Pored toga ova mjera doprinosi i povećanju sadržaja namijenjenoga i domaćem stanovništvu s ciljem povećanja kvalitete života te očuvanju sveukupne kulturne i povijesne baštine Općine Neum.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	4.045.000	530.000			3.515.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti i sve osnovne i srednje škole s područja Općine Neum, Turistička zajednica				

Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca, osnovne i srednje škole s područja Općine Neum, poslodavci, KUD-ovi, Udruženja umjetnika, kulturni djelatnici
---------------------	--

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.				
Prioritet	P 3.2. Razvoj stanovništva, obrazovanja, kulture, sporta i mladih				
Naziv mjere	3.2.6. Razvoj sportske infrastrukture i sadržaja (sportska dvorana)				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Cilj mjere je unaprijediti sportsku infrastrukturu, povećati kapacitet sportskih klubova i udruženja na razini Općine Neum te potaknuti mlade na baljenje sportom i tjelesnom aktivnošću.				
	Aktivnosti mjere				
	- ulaganje u izgradnju, opremanje i modernizaciju sportske infrastrukture (višenamjenska sportska dvorana i bazen) - potpore sudjelovanju na ligaškim prvenstvenim natjecanjima koje organiziraju nadležni sportski savezi na području Županije, FBiH i BiH - potpore aktivnostima i natjecanju sportskih klubova koji nemaju ligaška natjecanja (turniri i sezonska natjecanja) - organizacija službenih državnih i međunarodnih natjecanja - aktivnosti i natjecanja sportskih klubova osoba s posebnim potrebama - sportske aktivnosti i natjecanja učenika osnovnih i srednjih škola te studenata - nabavka specifične opreme i rekvizita - organiziranje ligaških natjecanja, seminara, manifestacija značajnih za općinu (općinski turniri)				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj sportskih događanja	2	>5	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom se želi opremiti odgovarajući prostor za bavljenje sportskim aktivnostima, unaprijediti sportsku infrastrukturu, povećati kapacitet sportskih klubova i udruženja kroz potporu radu i funkcioniranju istih na razini Općine Neum te potaknuti mlade na baljenje sportom i tjelesnom aktivnošću.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	1.500.000	375.000			1.125.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				

Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti, sve osnovne i srednje škole s područja Općine Neum, Turistička zajednica, sportski klubovi
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca, osnovne i srednje škole s području Općine Neum, poslodavci, sportski klubovi

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.			
Prioritet	P 3.3. Povećanje kapaciteta civilne zaštite			
Naziv mjere	3.3.1. Uspostava sustava prevencije i ranog upozoravanja od prirodnih i sigurnosnih rizika			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Cilj mjere je razviti sustav prevencije i ranog upozoravanja od prirodnih i sigurnosnih rizika koji će osigurati visoku razinu spremnosti za provođenje zadaća zaštite i spašavanja stanovništva i materijalnih dobara na području Općine Neum u složenim uvjetima prirodnih ili drugih većih nesreća, odnosno katastrofa (požari, potresi, drugi tip nesreća ili kriznih stanja).			
	Aktivnosti mjere - definirati načine i uspostavu kapaciteta sustava CZ za primanje i postupanje po informacijama ranog upozoravanja te jačanju svijesti za postupanje u velikim nesrećama - napraviti strateški i operativni plan djelovanja svih segmenata službi CZ - jačati kompetenciju operativnih snaga sustava CZ (redovite edukacije i vježbe s uključivanjem građana) - uspostaviti i organizirati stožer i operativne snage sustava civilne zaštite (stožer CZ, vatrogastvo, Crveni križ, MUP, udruge, građani) - nastaviti s kontinuiranim osposobljavanjem članova Stožera - osigurati potrebne tehničke, programske i prostorne uvjete za rad Stožera - donijeti godišnje provedbene planove unaprijeđenja zaštite od požara - organizirati i podupirati rad jedinice gorske službe spašavanja - uspostaviti i održavati odgovarajući sustav uzbunjivanja građana - informiranja građana, školske populacije i mladeži kroz školske ustanove i medije (web stranica, prezentacije, vježbe)			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	Broj aktera zaštite i spašavanja uvezanih u sustav ranog	ne	10	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo

	upozorenja od rizika nesreća				
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Rano upozoravanje od prirodnih i sigurnosnih rizika podrazumijeva uspostavljanje potrebnih kapaciteta za izradu i dostavljanje pravovremenih informacija i upozorenja kako bi se omogućilo pojedincima, zajednici i organizacijama kojima prijeti opasnost da se pripreme i djeluju na odgovarajući način i u odgovarajuće vrijeme kako bi se smanjili mogući gubici i štete. Brzo i učinkovito djelovanje operativnih snaga civilne zaštite u velikim nesrećama i katastrofama može spasiti mnoge živote, smanjiti socijalno-ekonomske, infrastrukturne i sigurnosne poremećaje i spriječiti naknadne nesreće koje mogu izazvati veće posljedice od utjecaja ugroze koja je već nastupila. Neum je turistička općina čiji prioriteti trebaju biti pored vlastitih građana i sigurnost života i imovine gostiju.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	520.000	150.000			370.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo				
Nositelji mjere	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo, Vatrogasno društvo, MUP, Crveni križ, Dom zdravlja, sve osnovne i srednje škole s područja Općine Neum				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca, osnovne i srednje škole s područja Općine Neum, poslodavci, turisti i gosti Općine Neum				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.			
Prioritet	P 3.3. Povećanje kapaciteta civilne zaštite			
Naziv mjere	3.3.2. Povećanje kapaciteta CZ			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Cilj ove mjere je izgraditi i opremiti vatrogasni dom te nabaviti vatrogasna vozila s potrebnom opremom.			
	Aktivnosti mjere			
	- izgradnja vatrogasnog doma - opremanje vatrogasnog doma potrebnom profesionalnom opremom - nabavka profesionalnih vatrogasnih vozila - nabavka profesionalne vatrogasne opreme - osposobljavanje vatrogasaca te njihovo sudjelovanje u vježbama, natjecanjima i sl.			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije

	i krajnjeg rezultata)				
	Izgradnja vatrogasnog doma	ne	da	>2 vatrogasna vozila	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo
	Broj vatrogasnih vozila				
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mediteran spada među požarno najugroženija područja svijeta zbog šumovitosti, zapuštanja obradivih površina, zapaljive vegetacije, visokih temperatura praćenih vjetrom i povećane cirkulacije ljudi u turističkoj sezoni. Vatrogasna djelatnost je temelj za osiguranje života i imovine u mediteranskim turističkim mjestima zbog sudjelovanja u provedbi preventivnih mjera zaštite od požara i eksplozija, gašenja požara i spašavanje ljudi i imovine ugrožene požarom. Pored toga vatrogasci sudjeluju i u pružanju tehničke pomoći u nezgodama i opasnim situacijama te obavljanju i druge poslova u raznim ekološkim i drugim nesrećama.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	750.000	150.000			600.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo				
Nositelji mjere	Služba za civilnu zaštitu i vatrogastvo				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca, osnovne i srednje škole s područja Općine Neum, poslodavci, turisti i gosti Općine Neum, učenici osnovnih i srednjih škola, studenti				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.
Prioritet	P 3.4. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih
Naziv mjere	3.4.1. Podrška jačanju kapaciteta službe socijalnog rada
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere U cilju ranog otkrivanja i rane intervencije, neophodno je razviti odgovarajući sustav za prikupljanje podataka o djeci i odraslima u stanju socijalne ugroženosti. Ključni cilj mjere je prikupiti podatke o svim tipovima socijalno-ugroženih osoba, osigurati kontinuiranu terensku pomoć, intervencije i zaštitu istih.

	Aktivnosti mjere				
	- osigurati rad Centra za socijalnu skrb općine u punom kapacitetu - kreirati bazu podataka o svim tipovima socijalno-ugroženih osoba - osiguravati novčanu i drugu materijalnu pomoć potrebnim socijalno-ugroženim osobama - razvijati projekte osposobljavanja za Život i rad socijalno ugroženih osoba - osigurati smještaj u ustanove socijalne zaštite na prostoru FBiH te pratiti Život i razvoj takvih osoba - osigurati timove za kućnu njegu i pomoć - uključiti u postojeće ili organizirati projekte i akcije ranog prepoznavanja i prevencije (ovisnosti, nasilje u obitelji, prosjačenje) - razviti programe prepoznavanja i pomoć za osobe koje dolaze u razdoblju turističke sezone (prosjačenje, nasilje, psihološka pomoć)				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	% inkluzije OSI	10 %	>30 %	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	
	% educiranih i obučanih uposlenika	n/a	100 %		
	% kapaciteta ustanove	50 %	80 %		
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom Općina Neum u skladu sa svojim mogućnostima i kapacitetima, osigurava i pruža kvalitetnu i uspješnu izravnu zaštitu pojedinaca i obitelji koji se nalaze u stanju socijalne potrebe. Ostvarivanje socijalne pravde, poštivanje ljudskih prava, društvene odgovornosti i društvenih različitosti su ključna načela socijalnog rada koja trebaju biti temelj svake suvremene općine.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	150.000	150.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti , Centar za socijalnu skrb, Vatrogasno društvo, MUP, Crveni križ, Dom zdravlja, sve osnovne i srednje škole s područja Općine Neum				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca, osnovne i srednje škole na području Općine Neum, poslodavci, turisti i gosti Općine Neum, učenici osnovnih i srednjih škola, studenti				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.				
Prioritet	P 3.4. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih				
Naziv mjere	3.4.2. Jačanje suradnje javnog i nevladinog sektora u pružanju direktnih usluga djeci i obiteljima				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Ovom mjerom se želi organizirati aktivna suradnja između javnog i privatnog sektora u području odgoja, polaska u školu, poboljšanja zdravlja i dobrobiti djece, njihovih kompetencija, minimiziranja razvojnih teškoća djece te pomoć obiteljima.				
	Aktivnosti mjere				
	- formiranje i ažuriranje baze podataka djece bez roditeljskog staranja i ugroženih pojedinaca - formiranje i ažuriranje baze podataka te praćenje rada posebnih udruga za organizaciju pomoći djeci bez roditeljskog staranja i ugroženih pojedinaca - organizacija projekata potpore u predškolskoj dobi djece bez roditeljskog staranja i ugroženih pojedinaca - organizacija suradnje s nadležnim stručnim ustanovama - organizacija savjetovališta za obitelj i mlade				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj djece bez roditeljskog staranja i ugroženih pojedinaca	n/a	>10	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom će se osigurati adekvatna pomoć za ugrožene skupine, s posebnim naglaskom na djecu bez roditeljskog staranja i ugroženih pojedinaca gdje se želi organizirati aktivna suradnja između javnog i privatnog sektora (udruga građana i drugih pojedinaca i grupa) u području odgoja, polaska u školu, poboljšanja zdravlja i dobrobiti djece, njihovih kompetencija, minimiziranja razvojnih teškoća djece te pomoć obiteljima.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	150.000	150.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				

koordinaciju provedbe mjere	
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti , Centar za socijalnu skrb, Vatrogasno društvo, MUP, Crveni križ, Dom zdravlja, sve osnovne i srednje škole s područja Općine Neum
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca, osnovne i srednje škole s područja Općine Neum, poslodavci, turisti i gosti Općine Neum, učenici osnovnih i srednjih škola, studenti

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.			
Prioritet	P 3.4. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih			
Naziv mjere	3.4.3. Jačanje kapaciteta zdravstvene ustanove			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Ovom mjerom nastoje se povećati i ojačati tehnički i ljudski kapaciteti Doma zdravlja u Općini Neum.			
	Aktivnosti mjere			
	- povećati tehničke kapacitete Doma zdravlja (modernizacija opreme) - unaprjeđenje zdravstvene zaštite stanovništva i poboljšanje zdravstvenog stanja stanovništva - približavanje zdravstvene djelatnosti stanovništvu s mjerama prevencije, rane dijagnostike i odgovarajuće terapije - podizanje nivoa zdravstvene kulture stanovništva - unaprjeđenje odnosa zdravstveni radnik – pacijent - razvoj programa motivacije liječnika i medicinskog osoblja za dolazak i ostanak u Domu zdravlja (stipendije, nagrade, potpore obrazovanju i razvoju)			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije
	% kapaciteta ustanove za prijem i liječenje	n/a	50%	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	% stručnog kadra	10	30	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ulaganjem u ljude, opremu i infrastrukturu doprinosi se poboljšavaju uvjeta rada i broja usluga na razini primarne zdravstvene zaštite. Primarna zdravstvena zaštita ima središnju ulogu u cjelokupnoj koordinaciji i kontinuiranosti zdravstvene skrbi za pacijente, obuhvaća sveobuhvatnu zdravstvenu uslugu unutar zajednice koju pruža tim stručnjaka zaduženih za većinu potreba pojedinaca vezanih uz zdravlje. Svrha primarne zdravstvene zaštite je da se pacijenti usmjeravaju prema najprikladnijem i troškovno najučinkovitijem obliku skrbi o zdravlju.			

	Općina Neum kao turističko središte treba imati dobro opremljen Dom zdravlja, čiji rad je usmjeren na pristupu pacijentu s profesionalno odgovornim osobljem i menadžmentom koje može odgovoriti svim izazovima.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	150.000	150.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti , Dom zdravlja				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca, osnovne i srednje škole s područja Općine Neum, poslodavci, turisti i gosti Općine Neum, učenici osnovnih i srednjih škola, studenti				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.			
Prioritet	P 3.4. Povezivanje obrazovanja s tržištem rada i jačanje položaja mladih			
Naziv mjere	3.4.4. Jačati informatizaciju i digitalizaciju sustava zdravstvene zaštite			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere			
	Cilj ove mjere je modernizacija i digitalizacija organizacije rada Doma zdravlja Općine Neum.			
	Aktivnosti mjere			
	- kreiranje baze podataka fizičkih korisnika i subjekata (poseban naglasak na zaposlene u turističkom sektoru u vrijeme sezone) - siguran pristup zdravstvenim podacima i njihova razmjena - povezivanje s programima integralnog zdravstveno-informacijskog sustava na razini Županije i entiteta - unaprjeđenje sustava monitoringa i evaluacije u smislu boljeg praćenja učinka zdravstvenog sektora s posebnim osvrtom i vezom za turistički sektor - razvoj lokalnih baza vezanih za javno zdravstvo (epidemije, sigurnost hrane i pića) na razini općine s posebnim osvrtom i vezom za turistički sektor			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije

	% korisnika u bazi zdravstvenog sustava	80%	100%	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinak informatizacije za pacijente je bolji pristup i dostupnost zdravstvenom sustavu uz značajnu uštedu vremena na razini općine s posebnim osvrtom i vezom za turistički sektor (turiste i goste) te javno zdravstvo.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	150.000	150.000			
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti , Dom zdravlja				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, mladi i djeca, osnovne i srednje Škole na području Općine Neum, poslodavci, turisti i gosti Općine Neum, učenici osnovnih i srednjih škola, studenti				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.
Prioritet	P 3.5. - Pобољшanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga i sigurnosti građana
Naziv mjere	3.5.1. Jačanje ljudskih resursa Uprave policije
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere
	Osigurati sigurnu turističku sezonu građanima i gostima jedna je od najvažnijih zadaća policije. Usporedno s tim možemo reći kako je nemjerljiv doprinos policije u razvoju i održavanju najvažnije gospodarske grane u Općini Neum, turizma, jer gost ne bira samo lijepo i atraktivno odredište, već sigurno odredište za sebe i svoju obitelj. U okviru mjere, predviđeno je povećanje broja uposlenika MUP-a u Općini Neum s ciljem osiguranja višeg nivoa zaštite građana i imovine na području općine s posebnim naglaskom na operativno-preventivni rad policijskih službenika u razdoblju sezone.
	Aktivnosti mjere
	- povećanje broja aktivnih policajaca u Policijskoj stanici Neum - poboljšanje tehničke opremljenosti aktivnih policajaca u Policijskoj stanici Neum - sprečavanje svih oblika kaznenih djela u razdoblju sezone i izvan sezone (krađe, narušavanja javnog reda i mira)

	- prilagođavanje načina postupanja policijskih službenika stranim turistima (nabava opreme, prevoditelj, sigurnosno savjetovanje, administrativna pomoć)				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Broj uposlenih policajaca	n/a	Standard EU turističkih mjesta	MUP	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Sagledavanjem važnosti uloge policije u sigurnosti turističkog sektora može se zaključiti kako je prisutnost policije i njezina uloga važna u prevenciji i otkrivanju kaznenih djela, reguliranju prometa i obuci građana vrlo važna i može se jedino provesti s dovoljnim brojem ljudi koji su adekvatno opremljeni.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	450.000	200.000			250.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	MUP				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti/MUP				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, poslodavci, turisti i gosti Općine Neum				

Veza sa strateškim ciljem	3. Razviti otvoreno, sigurno i privlačno mjesto za život i stvaranje obitelji sa sadržajima koji zadovoljavaju potrebe suvremene obitelji, operacionalizira se kroz 5 prioriteta i 16 mjera čije će se ostvarenje pratiti kroz 20 indikatora.				
Prioritet	P 3.5. - Poboljšanje sustava socijalnih i zdravstvenih usluga i sigurnosti građana				
Naziv mjere	3.5.2. Opremljenost policije				
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja**	Cilj mjere				
	Nabava adekvatne opreme za nadzor, preventivno djelovanje i poboljšanje efikasnosti rada i koordinacije policijskih djelatnika na području Općine Neum.				
	Aktivnosti mjere				
	- osiguranje adekvatne tehničke opreme za efikasno preventivno djelovanje policijskih službenika (video nadzori, senzori i signalizacija) - adekvatna obuka za korištenje opreme - formiranje i opremanje posebnih jedinica za rad s turistima				

	- aktivna komunikacija sa stranim policijskim službama u cilju olakšavanja i prevencije kaznenih djela i nasilja - opremanje jedinice za djelovanje na moru				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti (2021.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	Izvor verifikacije	
	Obim opremljenosti	MUP	0	MUP	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Kriminalitet u turističkoj sezoni očituje se u porastu broja kaznenih djela. Najizraženiji je u kaznenim djelima protiv imovine, kaznena djela razbojničkih krađa, razbojništva i prijevare, kao i kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog čudoređa te remećenja javnog reda i mira. Segment sigurnosti u turizmu jedan je od najznačajnijih elemenata koji svaku turističku destinaciju čini konkurentnijom i poželjnijom potencijalnom turistu, a najučinkovitije je spriječiti negativne posljedice primjenom preventivnih mjera zašto je potreba i adekvatna oprema koju mogu koristiti policijski službenici.				
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupno (KM)	Proračunska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU-a (KM)	Ostali izvori (KM)
	1.200.000	600.000			600.000
Razdoblje provedbe mjere	2023. – 2030. godine				
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	MUP				
Nositelji mjere	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti/MUP				
Ciljne grupe	stanovnici Općine Neum, mlade obitelji, poslodavci, turisti i gosti Općine Neum				